

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politic'
ZATVORENIK

Godina XXV. - listopad/studeni/prosinac 2016. BROJ **269**

*Sretan Božić i
Nova godina!*

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433

e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@zg.ht.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: **Europa** 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

TKO ODLUČUJE O NAŠOJ SUDBINI?

Još jedna godina je na izmaku, i kad poželim osvrnuti se unatrag i prisjetiti se nečega lijepog, shvatim da je to vrlo teško. Još jedni tzv. parlamentarni izbori su iza nas, još jedna vlada je napokon formirana, donesen je čak i proračun, a u saborske stolice su se smjestile svakakve "face" koje me potiču kazati ipak par riječi o predizbornim putujućim cirkusima. Ne želeći nikoga vrijedati, ipak moram primjetiti kako ima pojedinaca koji bi bili zanimljivi samo psiholozima i psihijatrima. Politika se pretvorila u putujuću estradu kojoj je jedini cilj obmanuti narod, da bi se moglo doći do ostvarenja sebičnih interesa.

Jer, kad promotrimo te nastupe i izjave, ne mogu odoljeti da se ne upitam, bi li neki od tih ljudi – s obje strane Markova trga – uopće igdje mogli raditi, da nisu na vlasti odnosno "u politici"? A ovako su postali ono što narod u našoj državi naziva "političarima"; postali su kasta za sebe, žive jedni od drugih, najčešće poslije dugih svada ispijaju kavu jedni s drugima, stvarajući lažne kulise prema kojima se opredjeluju naivni građani.

Bez oklijevanja se usuđujem reći da je Hrvatska u krizi punu 21 godinu! Samo u ratu nije bila u krizi, a odmah nakon njega, napose nakon 2000. godine, preplavili su nas tzv. lideri i nelideri, stranke i strančice koje su samodopadno isticale kako one mogu voditi ovu napačenu Lijepu našu! Ako ni po čemu drugome, onda smo svjetski rekorderi po broju umišljenih glava koje se osjećaju bogomdanima predvoditi i spašavati naciju. Poplava spasitelja, karizmatika i mesija pravi je "hrvatski politički sindrom"!

Možda sam prekritičan, i možda ponekad zaboravimo da je niske kriterije u hrvatski javni život uveo zapravo bivši predsjednik Mesić, ali ostaje činjenica da u hrvatskoj politici više nema onih koji su u nju ušli početkom 1990-ih, iz uvjerenja i idealja. Na njihovo su mjesto došli "profesionalci", tehnikrati, ljudi bez idealja i vizije, ljudi kojima je politika samo najširi, popločani put prema lagodnome, elitističkom načinu života, pri čemu ne skrivaju svoju neskromnost i volju za moć kojom banaliziraju sve ostale vrijednosti.

I onda se baš na kraju godine pojavila "senzacionalna vijest": tandem Pusić-Teršelić, pojačani mladim "levakom" Markovinom, osnovao je stranku "Nova ljevica"! Šalu na stranu, ali i oni su shvatili da se danas u Hrvatskoj koja je zarobljena političkim fatalizmom, ne može učiniti ništa ako nisi u nekoj stranci ili aktivan u stranačkome političkom životu. Model je jasan: u jednome si mandatu podoban i na vlasti, a u drugome si u tzv. opoziciji, tijekom koje te država također financira, jer si "oštećen"! I tako unedogled.

Iako se izjalovljuju mnoge naše nade u promjene i reforme, dragi moji hrvatski politički uzniči, ipak sam siguran da ćemo ostvariti projekte koje smo započeli. Tu je na prvome mjestu Memorijalno središte odnosno Muzej sjećanja na jugo-komunističke zločine, a onda i Leksikon hrvatskih političkih zatvorenika. Također ćemo, kao što sam i obećao, i dalje objavljivati naš *Politički zatvorenik* na koji smo ponosni više od četvrt stoljeća. Jer, još uvjek postoje odgovorne osobe u ovom društvu koje cijene i poštuju naš životni put, naše odricanje i naše patnje, te su svjesni su da smo upravo mi bili putokaz kojim su svi ostali krenuli "ranih devedesetih"!

Dragi prijatelji, hrvatski politički zatvorenici, mir, radost i Božji blagoslov neka ispunи domove vaših obitelji, a svima vama želim zdravlje i ostvarenje svih snova, poput onih iz davnih i dubokih tamnica iz kojih smo sanjali slobodnu i Nezavisnu Hrvatsku!

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

HRVATSKE I ONE DRUGE TEME

Imali smo u našoj ne tako davnoj povijesti stranaka i pokreta koji nisu bili ništa doli odvjetci neprijateljskih organizacija i tudinskih ideologija. Klasičan primjer za to je Komunistička partija Jugoslavije koja se je – kako se to obično i nikad slučajno zaboravlja makar primjetiti, a kamoli istaknuti – i stvarno i formalno bila „sekcija Komunističke internationale“, s dužnosnicima plaćenima iz moskovske centrale i politikom koju je diktirala Kominterna. To je KPJ sa svojim hrvatskim i slovenskim podružnicama bila i u rano ljeto 1941., kad je na vijest o njemačkome napadu na „majčicu Rusiju“ odnosno „prvu zemlju socijalizma“ pozvala na tzv. borbu protiv okupatora, a to je bila i u nastavku svoje povijesti, kad je bila instrument okupacije, komadanja i poniženja Hrvatske.

No, i da nemamo takvih iskustava u 20. stoljeću, imali bismo razloga strahovati od svakog pokušaja da se Hrvatska i simbolički, a kamoli stvarno, stavi u ulogu izvršitelja tuđih planova. Ni kao narod niti kao država nismo dovoljno moći da se smijemo ne obazirati na težnje, interes i osjetljivosti čak ni omanjih susjeda, a kamoli velesila, ali tim ljubomornije trebamo uočavati i suzbijati nastojanja da se tuđi ciljevi predstavljaju kao naši, jer i kad težimo tomu da drugi imaju slične želje i ciljeve, moramo znati: nema nijednoga tuđega cilja koji je istodobno, apsolutno i bezrezervno i hrvatski. To nužno, neizostavno slijedi iz činjenice da smo narod za sebe i država za sebe.

I kao što smo prije desetak i više godina na ovome mjestu uporno ponavljali da usvajanje europskih načela i europskih mjerila ne smije biti poistovjećeno s nekritičnim utapanjem u prolazni oblik udruživanja kakav je Europska unija, danas – kad ondašnja EU više uopće ne postoji, a sve otvorenije i sa sve većom skepsom se propitkuje i mogućnost njezinih drugačijih modela – imamo razloga ponovno strepit pred pokušajima da se upravno-politički sloj u ovoj zemlji oblikuje kao svojevrsna *duhovno-politička policija* kojoj je temeljna svrha u pokornosti propisanoj okvirima *političke korektnosti*, držati Hrvate, ali i druge hrvatske državljanе.

U tom je kontekstu znakovito da aktualna vladajuća garnitura ima potrebu svaki put uz spomen imena vlastite stranke dometnuti kako Hrvatska demokratska zajednica svoju politiku formulira u skladu s činjenicom da je članica Europske pučke stranke. „HDZ je čvrsto ukorijenjen u našu europsku političku obitelj i u postojanje naših zajedničkih vrijednosti“, u više je navrata izgovorio sadašnji predsjednik vlade. No, HDZ nije europska, nego je je autohtona hrvatska politička stranka, pa bi hrvatski korijeni smjeli biti jedini na koje se njegovo vodstvo poziva (što vrijedi i za druge hrvatske, makar ne i za one druge stranke u Hrvatskoj). To znači da ne može interese „europske pučke obitelji“ stavljati ispred nacionalnih.

Da se to, nažalost, ipak događa, jasno se vidi iz čitava niza vladinih političkih poteza, od sastavljanja vlade, preko posve nepotrebнога и servilnog podilaženja nekim nacionalnim manjinama do kapitulantskog odnosa prema crveno-žutoj falangi i na koncu do proračunske rasprave. Razumije se da vlada pritom računa na to da će se razni oblici prosvjednih stranaka i pokreta brzo ispuhati i kompromitirati kao i uvijek u povijesti, a još više računa na političku zapuštenost biračkoga tijela i na manjak osjećaja slobode i dostojanstva kod nemalog broja saborskih zastupnika koji privatno zastupaju jedna, a javno glasuju za druga gledišta, baš kao što i priliči roblju koje se je nekad prodavalо i kupovalо na rimskim tržnicama, a danas se prodaje i kupuje u kojekakvим partijskim forumima i stranačkim tijelima koja i postoje samo zato da bi se lomile kralješnice. Za drugu svrhu i ne postoje: na stranačku politiku imaju utjecaja koliko i zadnja kumica na tržnici...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

VUKOVARSKA JEKA	2
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
OVČARA 2016.....	4
<i>Mr. sc. Marijan ČUVALO</i>	
PIŠU LI POJMOVI POVIJEST?.....	6
<i>Tihomir NUIĆ</i>	
OSVIJETLITI PRIKRIVENI ZLOČIN, OTKRITI SKRIVENU GROBNICU.....	12
<i>Alfred OBRANIĆ</i>	
PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA (III.)	15
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
PISMA IZ ISTRE: NESPUTANE MISLI....	19
<i>Vlado JURCAN</i>	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (31.)	20
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
SAVJET LIJEČNIKA	20
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ</i>	
HRVATSKA POVIJEST I HRVATSKI SPAVAČI	22
<i>Dr. sc. Radovan KRANJČEV</i>	
MAĐARSKI GUBITCI U HRVATSKOJ NA KRAJU I POSLIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA (I.).....	33
<i>BOGNÁR András & HORVÁTH M. László,</i>	
HRVATICE U ISELJENIŠTVU I NJIHOVO DJELOVANJE U SREDSTIMA JAVNOG PRIOPĆAVANJA.....	43
<i>Mirna SUNIĆ-ŽAKMAN</i>	
RASPELO U TRNJU	44
<i>Tereza SALAJPAL</i>	
DOKUMENTI O ZLOČINIMA JUGOSLAVENSKIH PARTIZANA U KOTARU DONJI ANDRIJEVCI	46
<i>Dr. sc. Domagoj TOMAS</i>	
IN DIESER AUSGABE	51
IN THIS ISSUE	52

VUKOVARSKA JEKA

Dok pišem ovaj tekst dogorijevaju vukovarske svjeće. Nazivam ih vukovarskim, iako su tih stotine tisuća svijeća upaljenih diljem Hrvatske svjetile u čast i slavu žrtava ne samo Vukovara, nego i Škabrnje, Nadine i svih drugih mesta zločina u velikosrpskoj agresiji nad Hrvatima.

Svjetlo tih svijeća osvijetlilo je stazu vječnosti sve do lica Svevišnjeg gdje će žrtve uživati vječni pokoj kao nagradu za svoje ovozemaljsko mučeništvo.

Stotine tisuća svijeća upaljenih prigodom Dana sjećanja velebni je svjetionik

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

Puške u ruke, narode! To je rješenje. Zahvalni smo Bogu što nam je u tom tragičnom vremenu podario vođu kojega je krasila odlučnost, mudrost i strast za ostvarenjem slobodne i neovisne hrvatske države. U neskrivenoj svjetskoj opstrukciji toga povjesnog cilja, trebalo je svladati labirinte te opstrukcije. Trebalo je iznaci mogućnost pribave oružja, jer je napadnutoj Hrvatskoj nametnut embargo

sadržaj njegove «pomoći»? U opakosti i laži spomenutog DeMichelisa nadmašio je švedski diplomat Carl Bildt, deklarirani mrzitelj Hrvatske. On je prvi svjetskoj javnosti predstavio oslobođilačku operaciju Oluju kao zločinački pothvat, pozivajući SAD da se zaustavi Hrvatsku i da se Tuđmana uhiti.

U hrvatsku dramu upliće se još jedna bjelosvjetska ništarija, član britanskog parlamenta, koji se srčano zalagao za uhićenje Ante Gotovine i da se Hrvatskoj uvedu sankcije. Taj se zove Denis McShane. Naknadno je otkriven kao prevarant i pronevjeritelj. Još niz likova koji su tobže radili na «uspostavi mira», kao što su npr. Cyrus Vance, lord Owen, Stoltenberg itd. Ništa drugo ti ljudi nisu bili doli svjetski isluženi politički otpad kojemu je bila interesantna apanaža, tj. mjesecna plaća od oko 110 tisuća dolara, a ne Hrvatska.

Sjeća li se još netko sastava Unaprofora koji je bio stacioniran u tzv. Republici Srpskoj Krajini. Trebali su štititi Hrvate na tom prostoru, a pod njihovom «zaštitom» četnici i JNA ubili su 780 Hrvata. Umjesto zaštite Hrvata, švercali su i opijali se zajedno sa četnicima.

I na koncu kao drakonsku kaznu zbog «zločina »obrane Hrvatske taj «plemeniti» svijet dodijelio nam je Caru Del Ponte kao glavnog egzekutora i ucjenjivača. Pošto je Hrvatska vojno porazila Srbiju i oslobođila svoje okupirane krajeve, trebalo joj je imputirati zločin. Taj »zločin« je Carla utjelovila u osobi generala Ante Gotovine. Priča je poznata. Carlu zamjenjuje Serge Bramertz koji Carlu doslovno oponaša u optuživanju Hrvatske i koji se iskazao teorijom tzv. prekomjernog granatiranja Knina u kojoj je poginuo čak jedan čovjek. Taj tužitelj, očito bez talenta, znanja i morala, i dan-danas tumara «Regionom» a rezultat njegovih i Carlinih optužnica je sloboda zločinaca Vojislava Šešelja, krvnika Šljivančanina, Mrkšića i Radića. Ali su se zato u primjeru hrvatskog «zločina» na optužnici i osudi nevinog Darija Kordića koji je zahvaljujući njihovoj «pravdi i pravednosti» odgulio 17 godišnju robiju. Kordićev model haške »pravde« proživljavaju već niz godina hercegovački Hrvati na čelu sa Slobodanom Praljkom.

U usporedbi s navedenim likovima, hrvatskoj tragediji puno više je doprinijela

Predsjednik Tuđman u Vukovaru uoči mirne reintegracije Podunavlja

naše savjesti i zahvalnosti našim braniteljima i žrtvama koji su svoju patnju, borbu i životе dali za našu slobodu. Taj svjetionik ne može i ne smije biti prigodna komemoracija nego trajni osjećaj zahvalnosti i ponosa na njih.

Živeći ovih dana Vukovar i ostala mesta stradanja, gledamo slike kataklizme jednoga grada, slušamo svjedočoke, gledamo preživjele uplakane majke, supruge, očeve i djecu, emocionalno proživljavamo užase zvane Velepromet, Mitnica, Bolnica, Trpinjska cesta, Ovčara, Borovo Naselje, slušamo podatke o stotinama tisuća projektila koji su Vukovar pretvorili u Hirošimu. Gledamo snimke krvnika koji pijani urliču »bit će mesa, klat ćemo Hrvate«. I ne samo da urliču, nego to i čine.

I što onda nakon toga užasa? Pale se svjeće, nose se krunice oko vrata, organiziraju se molitveni pohodi, ali sve to krvnika ne zaustavlja.

na njegov uvoz. Trebalo je organizirati obranu, vojsku, policiju, organizirati vlast odnosno Državu. Trebalo je maksimalno zaštiti narod i prehraniti ga.

U ovoj prigodi dana sjećanja nemam namjeru ponavljati svjedočenja istinskih svjedoka kalvarije koju su preživjeli. Ali slike tog vremena ne mogu se izbrisati, iako je minulo četvrt stoljeća. Je li nam tko pomogao? Osim naše dijaspore. Ne mogu se nikoga sjetiti. No, valja se prisjetiti »onih drugih«. Valja se prisjetiti »uvezenih likova« dospjelih od kojekuda koji su glumatali toboznju arbitražu bez iskrene namjere da pomognu napadnutoj Hrvatskoj. Mi smo ih prihvatali kao spasitelje, a oni su se suprotno od naših nuda iskazali u licemjerju, beščutnosti i laži. Sjeća li se još netko npr. Giannija DeMichelisa, talijanskog vagabunda koji nam je u ime tzv. Europe trebao »pomoći«. Zna li netko

hrvatska fukara. Smrću Franje Tuđmana započinje srozavanje Hrvatske. Glavni lik tog propadanja je Stjepan Mesić. Bez ikakve dvojbe je taj čovjek najnegativnija činjenica novije hrvatske povijesti. On je svoje skromno znanje i sposobnost upregnio u životnu zadaću tzv. detuđmanizacije Hrvatske, a za taj cilj cijena nije bila bitna. Državni dokumenti su se davali svakomu tko ih je želio. Generale koji su oslobođili Hrvatsku je umirovio, trivijalizirao je domovinski rat itd. Njegov intelektualni inspirator bio je i ostao Josip Manolić. U projektu omalovažavanja domoljublja kao ostavštine Franje Tuđmana posebno se iskazala Vesna Pusić koja je eksplicitno optužila Tuđmana za osvajački rat u Bosni i Hercegovini. Za razliku od Vesne Pusić, Ivo Josipović je u «učenjaju» formi promicao ideju »Regiona», povremeno optužujući pojavu tzv. ustaštva u Hrvatskoj.

Zadaću imputiranja ustaštva i tzv. fašizacije Hrvatske preuzeala je hrvatska ljevica. Vladajuća koalicija ljevice na čelu sa SDP-om postupno je uklanjala simbole hrvatske države i domoljublja. Kao prilog tzv. detuđmanizaciji ugasili su odnosno ukinuli »oltar domovine», ukinuli su glavni državni blagdan (Dan državnosti, 30. svibanj) i ustanovili neke nove datume koje narod još uvijek nije prepoznao i usvojio. Ukinuli su pokroviteljstvo Hrvatskog sabora nad komemoracijom žrtava Bleiburga. Ukinuli su atribut »držav-

ni» u nazivu Hrvatski državni sabor. Isto tako ministarstvo zdravstva preimenovali u ministarstvo zdravlja, šport u sport itd. Posebna priča je i totalno diskriminirajući odnos hrvatske ljevice prema braniteljima. O tome se sve zna.

Počeo sam Vukovarom, jer Vukovar je najveća hrvatska rana. I nije jedina. Cijela naša zemlja je, metaforički rečeno, »Vukovar». Zato mi se u promišljaju na to vrijeme nameće osjećaj ponosa na ljude koji su ostvarili hrvatsku slobodu, a izgubili život, zdravlje ili doživjeli progostvo. S druge strane likovi apostrofirani u tekstu su bez dvojbe zasluzili hrvatski prijezir i još k tome certifikat na kojem bi krupnim slovima pisalo »persona non grata». Na tom certifikatu trebalo bi istaknuti zasluge za kriminalizaciju hrvatskog obrambenog rata.

No, učinak spomenutog međunarodnog klateža ne bi bio osobit da nema hrvatske »pete kolone», zaostalog jugokomunističkog supstrata koji neumorno i svakodnevno pljuje, laže, izmišlja i omalovažava i hrvatsku žrtvu i hrvatsku državu. O njima se također sve zna. Hrvatski mediji su posebna tema. Od vremena pročetničkog »Feral Tribunea» do danas nema osobitih promjena. I na koncu, vrijedno je spomenuti doprinos susjeda u oblajavanju naše zemlje. U prigodi komemoracije vukovarskog pokolja stanoviti Miodrag Lenta (hrvatski Srbin) iz »Beogradskog saveza

Srba iz regiona» između ostalog piše da glavnu odgovornost za početak rata u Vukovaru snosi zločinački režim F. Tuđmana čiji je strateški cilj bio stvaranje etnički čiste hrvatske države bez Srba ili sa što manje Srba.

Tu bezočnu laž nije izmislio taj Lenta, nego je to plod tradicionalne srpske političke filozofije. Ona nije iznimka nego pravilo. U taj arsenal spada i optužba za tzv. istjerivanje Srba iz Hrvatske. Ustanovili su zakon o tzv. univerzalnoj nadležnosti Srbije za počinjene zločine na području cijele bivše države. Discipliniranje Hrvatske preuzele je i Bosna za tzv. zločine Hrvata nad Srbima i Bošnjacima.

Problem granica s bivšim »bratskim» republikama ne će ni spominjati. No, spominjati valja ovo: međunarodne institucije uz prigodne stalne prigovore na ovo ili ono, nude Hrvatskoj kao »nagradu» poziciju »faktora stabilnosti i lidera suradnje na Balkanu». Nude nam prijateljske savjete zaborava prošlosti, nude nam projekt priznanja vlastite krivnje i vlastitih zločina. No, mi, ako želimo afirmirati deklarirani ponos moramo svoj klatež, međunarodnoj, domaćoj kao i nedobronamernim susjedima konačno reći: Dosta! Kao moralni i ratni pobjednici imamo sposobnost živjeti slobodno i sami trasci put vlastite budućnosti. A svima koji nam podvaljuju, rovare i mrze poručujemo: Ne ćete uspjeti!

FRANJO TUĐMAN: SEDAMNAEST GODINA KASNIJE

Iako se ne prvi pogled može učiniti da je sedamnaest godina iza smrti prvoga demokratski izabranog predsjednika Hrvatske, dr. Franje Tuđmana, postignuta društvena suglasnost o njegovoj važnoj, možda i presudnoj, a nesumnjivo pozitivnoj ulozi u osamostaljenju i izgradnji moderne hrvatske države, to je zapravo samo privid: Tuđmana se s jedne strane nekritički hvali, dok ga se s druge strane jednako nekritički kudi. Pritom mislimo na one kojima je hrvatska država pri srcu, ne na one kojima je činjenica njezinu postojanja svakodnevna mora.

Takvi su nam u prosudbi Tuđmanove baštine potpuno irelevantni, jer nam je irelevantno što o hrvatskim političarima

i državnicima misle protivnici Hrvatske. Oni imaju pravo na svoje mišljenje, oni to mišljenje smiju nesmetano iznositi i promicati, ali – važno nam je samo ono što o hrvatskoj povijesti misle Hrvati, baš kao što je Francuzima svejedno što o Napoleonu misle Rusi, i kao što Mađare uopće ne brine to što mi Hrvati možda nepovoljno sudimo o Lajosu Kossuthu. Samo okupiranimi i neslobodnimi drugi pišu povijest: Francuzi su jedini koji znaju tko je francuski velikan, a tko izdajica; Mađari će nesumnjivo slaviti Kossutha i onda kad njegovo ime u nama Hrvatima izaziva neugodne asocijacije, pa tako i mi Hrvati jedini imamo pravo na konačnu ocjenu Franje Tuđmana.

Da će ona biti pozitivna, o tome nema sumnje. Ne onoliko i onako kako bi htjeli propovjednici tzv. tuđmanizma, tzv. suverenizma i sličnih formula koje ne znače ništa (sve odreda ljudi koji misle tuđom glavom i bez puzanja pred oltarima i totemima ne znaju živjeti), ali će i oni njegovi hrvatski kritičari koji ne previđaju da nam danas trnu zubi od mnogih zala koja su u Tuđmanovo doba ostala neiskorijenjena ili su tada čak i zasijana, prije ili kasnije shvatiti da mnoga slična zla jednako cvatu i bujaju u drugim zemljama izišlima iz komunizma, pa im, dakle, valja tražiti i neke druge uzroke, ne nalazeći ih samo i jedino u Tuđmanovim manama i slabostima. (T. J.)

OVČARA 2016.

Osamnaesti je studenoga. Obljetnica je pada Vukovara. Upaljena svijeća na prozoru prema ulici. Uz apaurin pratim kolonu i slušam prisjećanja sudionika. Arhivske snimke vraćaju vrijeme. Bradaći stanimiri pjevaju „Klat ćemo Hrvate“. Uplaćena lica pred uperenim puškama. Polaganje oružja. Šljivančaninov prijeteći prst. Ranjenici u zavojima, na nosilima, sa štakama. I Dunav se umirio, valjda umoran od silnoga, krvavoga ljudskog tereta, bačena u njegove vode. Kolona, stjegovi, Spomen-groblje, grobovi, cvijeće, suze, brojke, „nema moga sinka, nema moje kćeri, nema moga....nema... Gdje ću položiti cvijeće, gdje zapaliti svijeću?“ Razgovori završavaju, kad će ovi zločini dobiti sudske pravorijek.

Prisjećam se dana prije, a i danas pojedini novinari ponavljaju „Ovčara je najveće stratište Hrvata nakon Drugoga svjetskog rata“. Grozota pokolja na Ovčari ne će umanjiti činjenicu (radi istinitog izvještavanja javnosti), ako se kaže da je to samo jedno u nizu gubilišta Hrvata, počinjenih: u ime jugo-komunističke ideologije, pod istim simbolima crvene zvjezdje petokrake i četničke kokarde, od politički istih ljudi, jugo-komunista i srpskih imperialista, ako se ovakvi zločinci ljudima mogu nazvati.

Redoslijed punjenja jama, rovova, škrapa, te broj umorenih u njima, odredit će povjesničari, a ja ću za ilustraciju teme članka navesti samo najčešće spominjane.

Kočevski rog, po priznanju organizatora i nad gledatelja klanja Sime Dubajića 30000 (trideset tisuća).

Tezno kod Maribora, po procjenama, 40000 (četrdeset tisuća).

Macelj, po procjenama 15-30000 (do trideset tisuća).

Huda jama, 3000 (tri tisuće).

Rudnik Pečovnik kod Čelja, lociran a neotvoren, 12000 (dvanaest tisuća) zazidanih.

I....i....i....tko će nastaviti red i brojeve, i iza koje brojke će staviti točku?

Valja istaknuti činjenicu, ovi ljudi su pobijeni nakon rata, nakon polaganja oružja, kada

Piše:

Mr. sc. Marijan ČUVALO

su prazne ruke ili podignute ili sklopjene na molitvu, a da nitko nije ispitivao njihovu nevinost, niti određivao krivicu. Po procjenama, jer nitko istraživanja nije proveo, dobar dio njih bile su žene i djeca, te nemoćni ranjenici pokupljeni po bolnicama.

Olako lažno izvještavanje javnosti, iz neznanja ili namjerno, je prešućivanje istine, pristajanje je na zaborav, a ono rezultira beznađem, duševnim nemirom, rezignacijom, ne samo bioloških potomaka već cijelog naroda. Pristajanjem na zaborav na sve što nam se dogodilo od stvaranja Jugoslavije, šaljemo poruku: ubijati Hrvate je dobro, a i nije kažnjivo.

Nametnuli su nam rat, pogibiju u boju za svoj Dom. Ginuli su za slobodu, časno noseći hrvatsku odoru. Zna se da samo

najsposobniji, umno i biološki, prvi ustaju protiv nepravde.

Sadašnje stanje Hrvatske, materijalno i duhovno, iseljavanje, samo su jedne od posljedica zaborava žrtava, jer ni nakon teškim ratom izborene države, Hrvatima i danas o životu odlučuju, tuže i sude isti protiv koji su se borili za Jugoslavije i za Domovinskog oslobodilačkog rata, još ih k tome dnevno susreću na ulici ili prolaze ulicama i trgovima koji nose njihova imena, kod još lociranih a ne otvorenih oko dvije tisuće masovnih stratišta.

Pobili su nam mladost. Ubili dušu. Ubili budućnost. Mnoge prisilili bijegom u tuđinu spašavati glavu. Druge poslali s „pasošima“ zaradivati novac za njihovo krezovsko bogaćenje. Mnoge ponizili prisilom na izdaju. Da je ta mladost imala priliku živjeti i normalno se razvijati, gdje bi Hrvatska tehnološki i civilizacijski bila danas, mašti možemo prepustiti. Ubijeni, višestruko nadareni dvadesetogodišnji student, Stjepan Crnogorac govorio je sedam jezika, teško radio, marljivo učio i volio svoju zemlju. Ubijen je baš zato. Koliko takvih umova je prekinuto u razvoju, kriju zatrpani rudnici, lame, rovovi.

Da su poživjeli svi ti za mladih dana pobijeni stjepani crnogorci, ili onemogućeni u normalnom razvoju, koliko bi mi danas imali suvremenih Fausta Vrančića, Rudera Boškovića, Marulića, Kotrljevića, Jurja Dragišića, Abogovića...? Vjerojatno bi bili nositelji materijalne i duhovne obnove naroda i države Hrvata, pa i Europe, kao što su to bili u svoje vrijeme navedeni.

Sve koji su sudjelovali u tome stravičnom zločinu, treba pribiti na stup srama, jer su civilizacijska sramota, naša i svjetska. Duh pobijenih obvezuje nas.

Hvalili su se Projektom učavanja pametne djece u srednjim školama i načinom kako ih, na vrijeme onemogućiti, da vremenom, ne postanu „netko“, jer su prepostavljeni da im politički ne bi bili skloni. U jednoj takvoj referenci je i

moje ime, kao jedan od niza, poimenično imenovanih primjera kako je uspješno i na vrijeme otkriven i spriječen „narodni neprijatelj“. Nasljednici autora ovog projekta danas su najbogatije osobe u Hrvatskoj, pa i u Europi.

Znamo tko je i u ime koje ideologije punio jame Hrvatima.

Znamo tko je u tim jamama, mada im svima ne znamo broj ni mjesto. Ima li ova nepravda kraja, i tko će je pravdom okončati? Jesmo li došli do kraja praga podnošljivosti nepravde, zaborava, ignorancije, prešućivanja, ruganja? Grč u želudcu izaziva spoznaja da biološki i ideoološki slijednici zločinaca Hudih jama i Ovčara, danas su na svim odgovornim mjestima zaduženim za istraživanje i kažnjavanje, baš tih zločina!

Dužnost nam je istražiti, imena im obznaniti, rodbini i Domovini zemne ostatke predati. Dužni smo utvrditi nalogodavce, organizatore i izvršitelje. Recimo konačno, glasno i jasno, tko je naredio sve te Hude jame, Ovčare, Srebrenice, zašto i kako je to proveo. Oni su javna sramota naše civilizacije. Suvremena civilizacija osmislila je ponašanje za sve zgode i nezgode društva, pa i ponašanje u ratu i poraću. Što sa onima koji su se oglušili postupiti po dogovorenom? Što sa onima, koji i danas opravdavaju takva ponašanja, ili ih osporavaju, a na sve načine sprječavaju istraživanja, pa i na način da i danas jedan partijski maloumnik određuje i daje odobrenje tko smije istraživati a tko nema pristup arhivu.

Što s onima koji za verbalno reagiranje na javno istospolno ponašanje, traže bezuvjetnu kaznu, a za tešku tjelesnu ozljedu (utvrđenu medicinsku činjenicu) političkom suparniku uvjetnu (slučaj gospođe Ćavar)?

Minimum bi bio da sami odstupe, a ako ne, onda to Zakon o lustraciji mora riješiti. A koje drugačije rješenje može biti?

Kolona sjećanja polako vijuga smrtopućem heroja Vukovara, u njoj nema tajkuna iz „pretvorbe“, nema zaduženih za istraživanje tih zločina, nema zaduženih za to da se sudskim putem zločince privede tamo gdje im je mjesto. A oni koji nisu mogli izbjegći mjesta žalovanja, vrijeme su ubijali igricama na mobitelu.

Tko će svemu ovome naći rješenje, privesti pravdi „stanimiroviće i pupovce“, nepravdom uzeta imovina narodu vraćena, a mir na lica „žena u crnom“ vratiti?

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik maticni broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipe Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolina u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je u peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn

PIŠU LI POJMOVI POVIJEST?

Općeprihvaćena teza da jezik nije samo sredstvo komunikacije, nego i da upravlja čovjekovim mišljenjem i njegovim postupcima, znači zapravo da po jeziku nastaju nove stvarnosti. Posredovanjem zavodljivih slika jezik je sposoban da jednu stvar infiltrira u drugu i s njom je izjednaci. Jezik je moć koja čuva prošlost, razotkriva osobno, imenuje nevidljivo, apstraktnom daje ime i oblik. Već u *Knjizi postanka* čovjek daje ime stvorenjima i na taj način pokazuje svoj prvi autonomni čin.

Piše:

Tihomir NUIĆ

prostoru. Ova *differentia specifica*, koju se uporno i trajno zanemarivalo, pokazala se konačno jednim od važnijih izvora i utočišta slobode. Da je pala na plodno tlo, pokazali su nacionalno svjesni Hrvati i u Švicarskoj prilikom bolnog procesa osamostaljenja hrvatske države i nakon njezinog priznanja, što je smisao teksta koji slijedi.

Četrdeset godina duhovne skrbi o Hrvatima u Švicarskoj (2010.) govor je o oko 75 tisuća Hrvata koji žive u Švicarskoj, uključujući oko 35 tisuća Hrvata koji su postali švicarskim državljanima.

Rat se pak ne vodi samo po bojišnicama, gdje nesreća plamti, razara, ruši i nevine živote nosi, nego i po sigurnim zaklonima kao verbalno sredstvo koristoljubivih smutljivaca svih vrsta. Javni prostor zapošjedaju lažni mirotvorci i miroljubivi krovotvorci koji suptilno ubacuju u igru krivi pojma „građanski rat“ i zagovaraju stabilnost umjesto slobode. Hrvatski obrambeni rat uistinu nije bio samo rat protiv srpskog agresora nego ujedno i protujugoslavenski, što se kosilo s uvjerenjima, nazorima i pogledima dobrog dijela Euroljana. Stoga se rasprave o pravu hrvatskog naroda na svoju državu nastojalo zamagliti pozivanjem na ustaške zločine iz Drugoga svjetskog rata i ukazivanjem na ugroženost srpske manjine, koja je navodno „izbačena iz Ustava“, a generalizirani su ispadi pojedinaca ili neformalnih skupina, koje se nisu nalazile pod nadzorom vlasti.

Novine su umjesto objektivnosti tražile uravnoteženost, tj. glasove obiju strana, ni crkveni tisak nije predstavljao iznimku, radio je pružao šarolikije i djelomice uvjerljivije obavijesti s terena, a televizijske slike su isle za efektima po onoj *pars pro toto*. Tražile su se vijesti s „neovisne strane“, a neovisnima su smatrani „anacionalni“ jugoslavenski orientirani krugovi. Hrvatski politički emigranti kao **Jure Petričević** i **Tihomil Rađa** su kao okorjeli nacionalisti bili *a priori* nepodobni za javne istupe. Tek kao primjer neprijemnosti vremenu i prostoru navedimo Švicarsku televiziju za njemačko jezično područje, koja je 12. listopada 1991. emitirala reportažu o Vukovaru koji je već četrdesetak dana bio izložen srpskom i jugoslavenskom bombardiranju, u kojoj se JNA prikazuje kao zakonski utemeljena mirnodopska snaga koja „štiti“ narod od nasilja, a istodobno prešuće strašnu činjenicu da ni Crveni Križ, ni Caritas niti konvoj s humanitarnom pomoći u pratnji Mirovne europske misije nisu dobili dopuštenje od te iste JNA da pruže humanitarnu pomoć zatočenim stanovnicima grada, među čijih je 13 tisuća bilo i oko 2 tisuće djece. Televizijski reporteri su mo-

ATP BASEL - 30.10.2016

Marin Cilic nach Premierenerfolg vor Sprung zu den ATP World Tour Finals

Der Südlawie vervollständigt beim Swiss Indoors Basel seine Titelsammlung mit seinem ersten ATP-World-Tour-500-Triumph.

VON SID / MaWa

Marin Čilić je u dijelu inozemnih medija i danas tek „Südlawie“

Moć jezika Hrvati su ponajviše iskusili nametanjem „serbokroatizma“ što je u praksi značilo stvaranje jugoslavenske političke koncepcije s projektom postupnoga gubitka hrvatskoga nacionalnog osjećaja, te vremenskim pretapanjem hrvatskog jezika, kulture i politike u jugoslavenski jezik, kulturu i politiku. Stoga su i pojmovi „slavenski“ i „jugoslavenski“, koji su nedvojbeno obilježili jedan dobar dio kulturne i političke povijesti hrvatskog naroda, namjerno zlorabljeni, krivotvoreni i poistovjećivani. Govor o „slavenstvu“ se uglavnom odnosio na slavensko etničko srodstvo, dok je „jugoslavensko“ od početka bilo politički projekt o državnom zajedništvu na ne sasvim i ujvijek jasno definiranom geografskom

Pošto švicarska četverojezična država ne razlikuje narod od državljanstva, nemoguće je sa sigurnošću utvrditi broj Hrvata u njoj od početka 1960-tih godina, kad su hrvatski radnici počeli masovnije useljavati. Prije nastanka hrvatske države, a djelomice i kasnije zbog putnih isprava, Hrvate se u statistici vodilo kao „Jugoslavene“. Međutim, na temelju podataka o jeziku i vjeroispovijesti moglo se dolaziti do približnog broja hrvatskih useljenika. Godine 1970. u Švicarskoj su živjele 14.143 osobe rimokatoličke vjere, 1980. ih je bilo 20.719, a 1990. godine 40 tisuća katoličkih „Jugoslavena“. Danas se računa s oko 30.000 Hrvata, budući da se dvostruki državljanji ne ubraju više u Hrvate. U knjizi hrvatskih katoličkih misija

rali biti o tome obaviješteni jer je njihov kućni radio u više navrata to ponavlja u svojim vijestima.

Elektroinženjer M. M. [riječ je o čovjeku koji je vrlo poznat među Hrvatima u Švicarskoj, ali ne želi da mu se ime spominje, op. T. N.], o kojem će kasnije biti više riječi, u svome Otvorenom pismu Švicarskoj televiziji postavlja pitanje, kako je švicarskom televizijskom timu uspjelo doći bliže gradu Vukovaru nego Mirovnoj europskoj misiji? Dan prije konačnog pada Vukovara, 17. studenog 1991., da bi valjda pojačala promidžbenu učinkovitost JNA, ta ista televizija je emitirala film „Štakorski put“, koji se bavi spašavanjem nacionalsocijalista i njihovih saveznika nakon Drugoga svjetskog rata. Brojni pisani prosjedi uredniku programa dokazuju da su Hrvati poruku shvatili kao čistu provokaciju.

U prošrsku propagandu se uključio i nakladnik **Vladimir Dimitrijević** s uglednom izdavačkom kućom *L'Age d'Homme* (Čovjekovo doba) sa sjedištem u Lausanne, pretvorivši je u „srpsko propagandno središte“ (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 9. IX. 1992.). Naklada je okupljala velik broj švicarskih autora francuskoga govornog područja, objavljivala prevedena djela pisaca s njemačkoga jezičnog područja, a šire poznanstvo je dosegla ruskom disidentskom literaturom, posebno Zinovjevom. Švicarska kulturna zaklada *Pro Helvetia* ju je podupirala s 80 tisuća franaka godišnje. Dimitrijević je tiskao i srpske autore **Miloša Crnjanskog, Dobricu Čosiću, Ljubomira Simovića, Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića...** Svome je suradniku i „poricatelju genocida“ (*Tages-Anzeiger* 28. VIII. 2013.) **Slobodanu Despotu**, komu je jedan od roditelja bio hrvatskog podrijetla, povjerio vođenje novopokrenutog časopisa *Raison garder* (Sačuvati razum) kao upotpunjavanje svoje historijske i nacionalističke misije.

Dimitrijević je svojim srbovanjem izzao javni bojkot, koji prije svoje smrti ovako opisuje: „Bio sam kritikovan svuda, na TV i na radiju, a u novinama su organizovali ankete protiv mene. Bio sam optuživan za kulturno-etničko čišćenje.

14 La ex Yugoslavia. Conflictos y tensiones en una región de encrucijada

Melina Ivana Acosta y Gustavo Gastón Pérez

Instituto y Departamento de Geografía
Facultad de Ciencias Humanas - UNLPam

@ [meliacosta24@hotmail.com; gustavoperez@openet.com.ar]

Fecha de recepción: 30/05/2011

Fecha de aprobación: 09/09/2011

Resumen

El territorio de la ex Yugoslavia conforma en la actualidad un mosaico de seis estados, cuyo proceso de disolución se inició hace ya 20 años. Esta región de encrucijada de los Balcanes Occidentales se caracterizó por los sucesivos conflictos y permanentes tensiones, debido a la gran diversidad étnico-religiosa que presentaba en su configuración. La delimitación artificial de sus fronteras, desde principios del siglo pasado, unificando una serie de naciones bajo un reino en primera instancia, y luego en una república federal, tras la Segunda Guerra Mundial, con el férreo gobierno del Mariscal Tito, no hizo más que mantener latente una situación de inestabilidad que estallaría tras la muerte del líder yugoslavo y la posterior caída del sistema comunista en Europa oriental y la Unión Soviética.

Los procesos secesionistas mostraron, durante la década de 1990, no solo las mayores transformaciones territoriales del espacio europeo y los más cruentos combates en el Viejo Continente desde el inicio de la posguerra, incluyendo el genocidio y las persecuciones étnicas de las minorías, sino también los reacomodamientos en el escenario centro-europeo de las potencias regionales y mundiales, como Estados Unidos, Rusia y la Unión Europea, con el objeto de consolidar sus intereses políticos, económicos y geoestratégicos en una región de contacto, confluencia y puerta de entrada al continente asiático.

Las reivindicaciones nacionalistas todavía continúan, como lo expresa el caso de la autodeterminación de la república de Kosovo en el año 2008, aún no reconocida por la totalidad de los miembros de la ONU, y con una fuerte negativa de Serbia y sus aliados rusos.

El territorio de la ex Yugoslavia constituye, pues, un espacio heterogéneo, desintegrado y complejo donde se manifiestan diversas problemáticas en las que la comunidad internacional y los distintos actores involucrados aún no pueden resolver de manera adecuada para evitar que se produzcan, nuevamente, violentos enfrentamientos que pongan en riesgo la paz de la región.

Palabras Clave: ex Yugoslavia, balcanización, transformaciones territoriales, región de encrucijada.

244

Melina Ivana Acosta y Gustavo Gastón Pérez | Horizontes nº 15 (2011), ISSN 0309-0578

Sve moje knjige, više od hiljadu naslova, bile su sklonjene iz knjižara. Kad je otpočeо rat u bivšoj Jugoslaviji, u Francuskoj i Švicarskoj nisu ni znali gde se ta zemlja nalazila. Ali, izdržao sam, i sada iz tog bojkota izlazim zato što se Zapad umorio od mode satanizacije Srbije.“ (*Politika*, 30. VI. 2011.). Fanatizam pojedinih Srba nije mogla ublažiti niti ova afera kao ni javno zgražanje nad **Handkeovim** srbovanjem. **Jürg Laederach**, švicarski virtuozen germanist i sveučilišni profesor, književnik i glazbenik, prosvjedovao je zbog Handkeove „igre s javnošću koja nije ništa manje nego oblik fašistoidnog grabljenja moći“ i napustio zajedničku nakladu *Suhrkamp*. Neki **Radoslav Tomic**, prikazavši se da je bio pomoćni trener prvoligaša NK Zagreb, u dvotjedniku *Beobachter* (*Pozornik*) izjavio kako se je bojao za svoj život, jer mu je otac Srbin, pa je, eto, morao pobjeći iz Zagreba. Bivši direktor NK Zagreba, **Zlatko Dračić**, u privatnom dopisu od 27. VII. 1994. piše da „nikome u našem klubu nije poznato ime Radoslava Tomicića“.

Ratna zbivanja u Hrvatskoj od 1991. do 1995. potaknula su velik broj Hrvata

u Švicarskoj na humanitarno djelovanje, kao da su poslušali vapaj hrvatskog pjesnika Nikice Petraka: „Patriotski osjećaj hoće obrisati suzu, pomoći da se podigne krov i uredi život, da se ljudi i zemlja vrate“. Pritom su osjetili veliku solidarnost domaćih Švicaraca. No, nije se mukom podnosilo ni ono što su priopćila servirala čitateljima, slušateljima i gledateljima. Ovdje valja s posebnim poštovanjem i pjetetom istaknuti jednu osobu kojoj dugujemo osobitu zahvalnost.

Dr. Alfred M. Ašner, Hrvat židovskih korijena i fizičar s CERN-a, koji je sa sobom nosio duboku obiteljsku tragediju iz vremena Nezavisne Države Hrvatske, na francuskom je jezičnom području u više navrata i sa svom intelektualnom i emocionalnom energijom branio pravo hrvatskog naroda na samostalnost. On je bio taj koji je i u bazelskom *Izraelitskom tjedniku* (*Israelitisches Wochenblatt*) 15. I. 1993. prosvjedovao protiv vrijedanja hrvatskog naroda, povezujući ga s ustaškim režimom zbog spadičnih huliganskih ispada.

Za razliku od njega, **Dubravka Ugrešić**, za čije su zapise švicarske tiskovine bile jako otvorene, nikako se nije mogla pomiriti s gubitkom svoje domovine Jugoslavije zbog čega je iskazivala vidnu nepodnošljivost prema hrvatskoj državi. Da je u novonastaloj Hrvatskoj bilo, i ima još uvijek, dosta nedostataka na koje se treba kritički osvrnuti, pa i s njima obračunavati, nitko pametan ne poriče. Ali da jedna intelektualka ne pokazuje ni najmanjeg respekta prema volji hrvatskog naroda iskazanoj na referendumu i ne uvažava je, ozbiljniji je problem žrtvovanja osobnog u korist kolektivnog: ono što moja (propala) stranka ne prizanje, ignoriram kao pojedinac. Začudo da gospođa Ugrešić nema potrebu za reflektiranjem svoga ponašanja u bivšoj državi, kad je pojedinac sustavu bio *quantité négligeable*, a njegova sloboda buržujski proizvod koji ugrožava ustavni poredak. Danas, ne bez stanovitog ponosa, gledamo na 1990-e u kojima su knjige gospođe Ugrešić, bez obzira na njihovu vrijednost, u omraženoj joj Hrvatskoj tiskane, predstavljane i raspačavane. Vjerujem da će to biti moguće i ubuduće kad autorica literarno obradi

svoje zborško pjevanje u partijskoj skupini u kojoj je oblikovala svoj identitet pomoću crvenih simbola.

Nestankom Jugoslavije zavladao je posvemašnja ekonomičnost jezika s vrlo opasnim privjeskom (prefiksom) *ex*. *Ex* je salopna riječica ne samo sa značenjem bivši. Ona sugerira u našem slučaju da je nešto naslijedeno što još uvijek nije dostoјno svoga imena. *Ex* znači da se nešto pojavljuje u javnosti iz jugoslavenske nutritine, da to što se pojavi ima svoj vremenski početak u onom izvoru koji je ranije postojao i da je ovo novo posljedica prijelaza iz jednog stanja u drugo. Ukratko, temelj hrvatske države je sedamdesetogodišnji jugoslavenski period, unatoč trinaeststoljetnoj opstojnosti mimo jugoslavenstva. Ako je Jugoslavija bila sedamdesetogodišnja realnost u kojoj Hrvati nisu iščezli, dogodilo im se da ih se u postjugoslavenskom vremenu pretvoriti u *ex-Jugoslavene*, a taj je pojam u to vrijeme bio opterećen dramatičnim negativnostima kao provala u privatne kuće, lopovlukom, lošim ponašanjem. Plod je to pogrešne logike prema kojoj se stvarno stanje uspoređuje s vizijom, u ovom slučaju propalom. Ali pokatkad riječi kroje ljudsku sudbinu.

Sedam godina nakon međunarodnog priznanja hrvatske države, Hrvati su u veljači 1999. reagirali pismom Saveznoj službi za pitanja stranaca, a preslike su dostavili na 29 državnih, crkvenih, stranačkih i medijskih naslova. Pismo su potpisale tadašnje hrvatske relevantne udruge, njih devet, koje su kasnije uglavnom zamrle, na čelu s ravnateljem hrvatskih katoličkih misija u Švicarskoj **fra Karlom Lovrićem**. Nisu ga potpisali sveprisutni državotvorni HDZ i Hrvatski svjetski kongres (HSK). U tom se pismu zamjera naslovima, s posebnim naglaskom na državne ustanove, što u svojim člancima, obavijestima, statističkim i inim podatcima koriste termin „*Ex-Jugoslawien*“ i „*Ex-Jugoslawen*“, premda je švicarska država 15. siječnja 1992. priznala kako

hrvatsku tako i ostale novonastale države. Pismo završava zamolbom: „Ovim Vas pismom najuljudnije molimo da izraze »*Ex-Jugoslawien*« i »*Ex-Jugoslawen*« više ne rabite. Ako je Švicarska stvarno zainteresirana za integraciju stranih građana, treba njihov nacionalni identitet priznati a ne krivotvoriti.“

Savezno povjerenstvo protiv rasizma se već 9. III. 1999. očitovalo pismom sljedećeg sadržaja: „Dijelimo Vaše mišljenje da je termin »*Ex-Jugoslawien*« danas zastarao i k tome sa strane švicarskih građana negativno vrednovan. S naše strane ćemo paziti da taj pojam više ne koristimo i na ispravan način rabimo nova imena država“. Nešto kasnije, 7. IV. 1999. javio se i ravnatelj Savezne službe za pitanja stranaca, suglašavajući se da pojam „*Ex-Jugoslawien* u određenom kontekstu djeluje neodgovarajuće.“ Da se taj pojam u nekim slučajevima može i mora koristiti, povezano je „sa složenim odnosima u ovoj geopolitičkoj regiji“ i s time da su „sve neovisne države (u vremenskom razdoblju od samo sedam godina) ranije postojale kao republike bivše Republike Jugoslavije (u vremenskom razdoblju od preko četrdeset godina)“. K tome se nameće problem što je veliki porast imigranata uslijedio između 1989. i 1992. uglavnom s jugoslavenskim putovnicama. „Da se ova dijakrona bilanca kretanja stanovništva ne bi krivotvorila, ne može se izbjegći posezanje za

konceptom »*Ex-Jugoslawien*«. Primjena ovog pojma odražava jedino i samo historijske fakte. Dodatno želim ustvrditi da se mi u službenim oglašavanjima i izvješćima trudimo izbjegavati pojmove »*Ex-Jugoslawien*« i »*Ex-Jugoslawen*«.“

Na spomenuto pismo su reagirali i radio i neke novine iz čega je vidljivo da su uredništвima već dane interne upute u svezi s jezikom tako da se „srpskohrvatski“ ubuduće ne će rabiti a da pritom „ne prihvataju nacionalističke tendencije koje sudjeluju u ovom razvoju“. Hrvatska unija mladih (HUM), koja je inicirala i priredila naprijed spomenuto pismo, konačno je u siječnju 2000. predala Saveznoj službi za pitanje stranaca (*Bundesamt für Ausländerfragen*) peticiju s više od 6000 potpisa, kojom se traži da se Hrvate u Švicarskoj više ne naziva „*ex-Jugoslavenima*“.

Već spomenuti elektroinženjer M. M. je čovjek koji je, zajedno sa svojim sinom, uložio daleko najviše truda u pisanje žalbi zbog uporabe krivih pojmoveva kao *Ex-Jugoslawien*, *Ex-Jugoslawe*, *Ex-Jugoslawin* i *serbokroatisch* u javnim i privatnim priopćilima. Pisao je žalbe, skupljao potpise potpore, slao prevedenu Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika... Na koncu se **Otto Schoch**, ombudsman za Švicarski radio i televiziju, 2003. obratio švicarskoj javnosti, a ponajprije priopćivilima, sljedećim člankom:

Organisatorisches

Veranstaltungsort
Theatersaal des Alterszentrums Kluspark, Asylstrasse 130, 8032 Zürich
(Tram 3, 8, 15, Bus 33 bis Klusplatz)

Teilnahme
kostenlos

Anmeldung
Bitte melden Sie sich per Mail bis spätestens Montag, 28. September 2015
an: [wohnendimalter@zuerich.ch](mailto:wohnenimalter@zuerich.ch)
Die Platzzahl ist beschränkt, Anmeldungen werden nach Eingang berücksichtigt.

Stadt Zürich
Beratungsstelle Wohnen im Alter
Asylstrasse 130
8032 Zürich
Telefon 044 412 11 22
wohnendimalter@zuerich.ch
www.stadt-zuerich.ch/wohnendimalter
Die Beratungsstelle Wohnen im Alter ist ein Angebot der
Städtischen Gesundheitsdienste.

 Stadt Zürich
Beratungsstelle Wohnen im Alter

Ältere Migrant/innen aus Ex-Jugoslawien

Dienstag, 24. November 2015, 13.30 - 17.00 Uhr
Theatersaal des Alterszentrums Klus Park

„Gospodin M. potjeće iz Hrvatske, ali živi već 37 godina u Švicarskoj i odavno je u posjedu švicarske putovnice. Samo po sebi razumljivo da se on još uvijek prisjeća svoga hrvatskog podrijetla i stoga ga odista smeta što se u ovoj zemlji jednostavno ne uzimaju k znanju promjene političke karte na Balkanu koje su se dogodile početkom 1992.

Ne samo novinari nego i same savezne ustanove, kantonalne i komunalne uprave često se ne snalaze kad se radi o državama koje su nastale nakon raspada bivše višenarodne «Savezne Republike Jugoslavije». «Stara» Jugoslavija je naime 15. siječnja 1992. prestala postojati. Pet sljednica država su Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija kao i «nova» Jugoslavija, koja se do prije kratkog vremena zvala «Savezna Republika Jugoslavija» i u međuvremenu svoje ime promjenila u «Srbija i Crna Gora».

Doduše valja priznati da nije uvijek jednostavno imati pred očima aktualnu situaciju. To se može pokazati na primjeru priopćenja u svezi sa slučajem jedne otmice. U svom priopćenju piše glasnogovornik policije, naime, da se kod oca otetog djeteta radi o «Albancu makedonske nacionalnosti s juga Srbije». Iz toga se jasno razabire da se često ne pokrivaju etničke i državne granice na Balkanu.

Glede takvih izjava uistinu je teško jasno označiti osobe ili područja država i nedvojbeno ih pripisati jednoj ili drugoj državi. Da bi se izbjeglo ovakve probleme u Švicarskoj se učestalo paušalizirajući govori o «Ex-Jugoslawien», a ako se tiče ljudi o «Ex-Jugoslawen».

Ali s time g. M. ima poteškoća i to s jedne strane što je pojam «Ex-Jugoslawien» jako neprecizan i može biti povodom nesporazuma i s druge strane što se on još uvijek osjeća i Hrvatom i kao takav ne želi jednostavno pripadati općesvjetskoj kategoriji «Ex-Jugoslawen».

Gospodin M. stoga ponovo prati emisije Švicarskog radija i televizije DRS [danasa SRF] i javlja mi se čim se nesretni pojam primijeni u bilo kakvom radijskom ili televizijskom programu. Da se meni obraća, obilato mu daju povoda u posljednje tri i pol godine DRS-ovi programi: ne samo stalna uporaba pojmoveva «Ex-Jugoslawien» i «Ex-Jugoslawen» nego i druge pogreške.

Tako je Švicarska televizija DRS za vrijeme jednoga govora ondašnjeg saveznog

predsjednika Adolfa Ogića za Dan Europe godine 2000. prikazala zemljopisnu kartu na kojoj nisu bile unesene granice pet naprijed spomenutih država nego jedna jedina velika jednobojna kolorirana površina, upravo stara, danas nepostojeća «Socijalistička Republika Jugoslavija». Gospodin M., a djelomice i njegov sin, su kod mene intervinirali zbog takvih i sličnih sadržaja u vremenu između ožujka 2000. i kolovoza 2003. sveukupno 18 puta.

Moram priznati da na početku ovoj tematice nisam pridavao previše veliku težinu i polazio sam od toga da je stvar ipak više od podređene važnosti. Neovisna instanca za žalbe za radio i televiziju (Unabhängige Beschwerdeinstanz für Radio und Fernsehen – UBI) a i Švicarsko vijeće za tisk (Schweizer Presserat) poučiše me o nečemu sasvim drugome.

Doduše UBI nije ni u jednom slučaju, koji je na nju dalje prosljeden, utvrdila formalnu povredju programskih odredaba, ali je neporecivo i jasno izložila da su dotični pojmovi «Ex-Jugoslawien» i «Ex-Jugoslawen» «jako negativno opterećeni» prije svega «za državljanе iz država kao Hrvatska». Stoga se prema mišljenju UBI-a «sve manje daju opravdati» uporaba neodgovarajućih pojmoveva pa i kad se uzima u obzir činjenica da isti (pojmovi) «predstavljaju udobna pojednostavljenja pri posredovanju stanovitih sadržaja u svezi s balkanskim regijom».

Sažeto rečeno, UBI zaključuje «da se i u smislu pravednosti prema samoj stvari» nalaže ubuduće umjesto pojmoveva «Ex-Jugoslawien» ili «Ex-Jugoslawen» «rabiti precizno označavanje za dotične države i njihove državljane».

A pošto je i Švicarsko vijeće za tiskovine utvrdilo da su pojmovi «Ex-Jugoslawien» i «Ex-Jugoslawen» diskriminirajući i zbog toga ne bi trebali više biti primjenjivani, i sam sam svoje prosudbene kriterije prilagodio i otada običavam dotična uredništva podsjetiti na važeću praksu, kad mi se g. M ili njegov sin ponovno jave s nekom zamjerkom. Kako sam već na početku utvrdio očito je teško nepoželjne pojmove protjerati iz jezične uporabe. Možda pomogne ovaj članak...“

Nije teško složiti se s povjesnicima koji tvrde da nije znanstveno „zajedničku jugoslavensku prošlost“ rekonstruirati od njezina kraja, ali nije ništa manje neznanstveno protezanje sedamdesetogodišnje epizode na višestoljetnu povijest jednoga

naroda kao i na postjugoslavensko vrijeme. Ako je ispravno načelo da prošlost treba tumačiti iz onoga vremena u kojem se događala, onda bi Jugoslaviju, prema piscu Adolfu Muschgu, valjalo prikazati kao zemlju u kojoj su Srbi bili „neugodni upravitelji“ (prekäre Treuhänder eines ganzen Landes). Rijetki se hvataju u koštac s činjenicom, da je Jugoslavija imala pre malo Jugoslavena da bi bila državom „svojih građana“. I u Švicarskoj javnosti se danas olako zaboravljuju obračuni države s nepoželjnim jugoslavenskim špijunima i nasilnicima od kojih su desetine 1970-ih i 1980-ih godina protjerane, da bi se barem donekle zaštitilo radnike iz te države. Povremeno su se u tisku pojavljivali članci poput „Budno oko Jugoslavije nad njezinim državljanima u Švicarskoj“. Svakako bi bilo zanimljivo saznati zbog čega se nameće Jugoslavija poslije Jugoslavije.

Hrvatski uspješni oslobođilački pothvat je svijetu posao jasnu poruku, da Hrvati razlikuju stvar kao takvu od njezinog načina predstavljanja, dakle konkretnu jugoslavensku državu od razvikanoga stabilnosnog čimbenika. To daje hrvatskoj borbi dublji, širi i trajniji smisao ili jasnije rečeno: smisao Hrvatske se nalazi u njoj samoj. Plod te borbe je sloboda koja uključuje i poricanje jugoslavenskog temelja hrvatskoj modernoj državi. Za razliku od jugoslavenske, hrvatska je država nastala na svom teritoriju koji je njezin narod u povijesnim mijenama uspio sačuvati. O tome svjedoče njezine vanjske granice pune konkaviteta kao i sam njezin zemljopisni oblik. Hrvatsku državu je njezin narod legitimirao referendumom, što je svijet, premda sporo i za puno žrtava prekasno, prihvatio, dok se ni jedna jugoslavenska država nije usudila svoje nastajanje i postojanje dati na demokratsku provjeru naroda pa je neprestance bila upućena na vanjskopolitičku legitimaciju. Daljnju, ali ne manju važnu, suprotnost spram totalitarnosti jugoslavenske države čini utemeljenje hrvatske države na demokratskim vrijednosnim postulatima kao višestračje, parlamentarizam i uvažavanje ljudskih prava. Kako je razvidno iz izloženog, jedan dio angažiranih Hrvata u Švicarskoj je uspio poricanjem ahiistorijskih pojmoveva dokazati da se krivim pojmovima ne može pisati istinska, prava povijest.

JEDAN PRILOG ZA POVIJEST TZV. HRVATSKOG I SLOVENSKOG ANTIFAŠIZMA

(Iz pisma Ive Lole Ribara Edvardu Kardelju i Centralnom komitetu KP Slovenije, 20. travnja 1943.)

Ivo Lola Ribar 1943. u Jajcu

„...Drugo osnovno pitanje koje je aktuelno u liniji KPS [Komunističke partije Slovenije] je vaš stav po pitanju Jugoslavije. Drug Tito i naš CK su u tom pogledu izrazili bojazan od izvesnog separatizma koji je počeo da se pojavljuje kod vas i stavili mi u dužnost da vam na to obratim pažnju. Činjenica je, da vi do osnivanja AVNOJa u Bihaću niste ni u part.[ijskoj] propagandi ni na praksi posvećivali dovoljno pažnje pitanju borbene saradnje naroda Jugoslavije i izgradnje njihove zajedničke buduće zajednice. Šta više, često se je događalo da je vaš glavni udar bivao uperen (mislim na part.[ijski] kadar, a ne na vaš CK) na bivšu Jugoslaviju i na Jugoslaviju uopće, jer se tu nije pravila dovoljno jasna razlika. I u slučaju osnivanja AVNOJa vi ste za razliku od Hrvata i drugih naroda Jugoslavije, istupali kao posebna celina koja *delegira* u AVNOJ svoje predstavnike – dok su predstavnici svih ostalih naroda bili izabrani i pozvani od

Vrh.[ovnog] Štaba. U Ziherlovoj brošuri o propasti Jugoslavije [Zakaj je propadla Jugoslavija, Ljubljana, 1942.] zaključak je potpuno sektaški – koje je mišljenje izrazio i sam drugu Tito, pošto ju je pročitao. U svojoj brošuri ‘Dve vojske’ itd. [Dve vojske, dva značaja in dva namena, Ljubljana, 1943.] Kidrič govori da je stvaranje jedinstvene Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije iz raznih NOVojski ‘samo vojaška potreba’ itd. Postoji još mnogo ovakvih primjera. Istina, u vašoj agitaciji i propagandi posle Bihaća opaža se znatna razlika, ali je potrebno to farsiati na liniji proglaša AVNOJa i poznate izjave AVNOJa i Vša, u agitaciji i na djelu, u toliko više što je baš separatizam težnja KSa [kršćanskih socijalista] i sličnih.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA
NARODU!
DELEGAT C. K. K. P. J.[Ivo Lola Ribar]
20. aprila 1943. godine“

P. s. Osim podsjećanja na demokratski način na koji je „izabran“ AVNOJ (možda demokratičniji od načina na koji je sastavljen Hrvatski državni sabor za 1942. godinu?) te priznanja da je Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije smatrao jugoslavensku državu budućom („zajedničkom budućom zajednicom“), i sam tako potvrđujući da ona od travnja 1941. više nije postojala, Ribar nam u ime Centralnoga komiteta svjedoči ono što je poznato i iz mnoštva drugih izvora: da su hrvatski *drugovi antifašisti* – za razliku od slovenskih – uvjek bili poslušni i bezuvjetno odani Jugoslaviji. Bit će, valjda, da su slovenska iskustva u prvoj Jugoslaviji bila tragičnija od hrvatskih, pa Hrvati nisu imali gdje ni zašto naučiti što zapravo jugoslavenstvo znači...

„OBJEKTIVNI KAO DA PIŠU U BEOGRADU...“

Ništa nije važnije nego kad te hvale u prestonici, u Beogradu. Zato su tamo hrili **Ivo Andrić, Tin Ujević, Ivan Meštrović** i hrpa drugih vjernika jugoslavenske religije, a zato danas tamo hrle **Boris Dežulo-**

2016. te je i danas dostupna na mrežnoj adresi <https://www.youtube.com/watch?v=PsoVuXumWvE>, uz voditelja **Milomira Marića**, sudjelovali su još i srpska političarka, bivša predsjednica

Hrvatsku, među sudionicima je postignuta suglasnost oko ocjene koju je oblikovao Marić: „Imamo jednu situaciju da u Hrvatskoj se je pojavila jedna generacija mladih istoričara koji potpuno realno tu-

Hrvoje Klasić

Tvrtko Jakovina

vić, Ante Tomić i njima slični. Tko ne može fizički boraviti тамо, nada se barem pohvalama.

A pamćenja vrijednu pohvalu nedavno su dobili neki „objektivni hrvatski istoričari“. U emisiji „Ćirilica“, koja je na TV HAPPY emitirana 10. listopada

Narodne skupštine i ministrica zdravlja u aktualnoj vladi republike Srbije **prof. dr. Slavica Đukić Dejanović**, srpski politolog i povjesničar **Mile Bjelajac** te znameniti novinar i obavještajac **Miroslav Lazanski**. Raspravljajući o onome što svi osim Srba nazivaju srpskom agresijom na

mače našu skoriju prošlost, i **Dejan Jović**, i **Hrvoje Klasić** (i **Markovina** i **Jakovina!**) govore o tome kao da su pisali u Beogradu.“

Priznanje je više nego zaslужeno, pa neka je pohvaljenima na čast. I mi čestitamo!

Dragan Markovina

Dejan Jović

OSVIJETLITI PRIKRIVENI ZLOČIN, OTKRITI SKRIVENU GROBNICU

Koliko skrivenih grobova moramo otvoriti, koliko kostura iskopati, koliko djevojačkih pletenica izvaditi, da bi partizanski poslijeratni zločini postali neupitna povijesna istina?

Spremamo se pokrenuti otvaranje masovne grobnice na periferiji Đurmanca, što je jedna od stotinjak masovnih grobnica najvećeg stratišta u Hrvatskoj poznatog kao Maceljska šuma, gdje je tijekom ljetnih mjeseci sada već davne 1992. otvoreno dvadesetak masovnih grobnica iz kojih su ekshumirani posmrtni ostaci 1163 žrtve, a koji su 2005. godine pokopani u zajedničku grobnicu. Bio je to po broju žrtava koje su pokopane istoga dana i na istome mjestu najveći ukop u hrvatskoj povijesti. Kao sudionik tog događaja pomislio sam, bit će ta tragična slika dovoljna da bi se učinio barem prvi korak prema općem prihvaćanju povijesne istine. Nije se dogodilo ništa, bez odjeka, kao da smo pokopali anonimnog putnika koji je stradao putujući Zagorskom magistralom kroz Maceljsku šumu.

Godine 1999. godine u Teznu kod Maribora, tijekom iskopa prilikom gradnje autoceste, na 70 metara dužine nekadašnjeg više od tri kilometra dugoga protutenkovskog rova izvađeno je 1179 posmrtnih ostataka. Istraživanja su pokazala da kosturi pripadaju golobradim muškarcima, zarobljenim vojnicima Hrvatskih oružanih snaga koje je koncem svibnja pobila Jugoslavenska armija. Zna se da je nalogodavac zločina bio najviši jugoslavenski državni vrh, organizator III. Jugoslavenske armije, a egzekutori pripadnici 15. majevačke brigade (do jeseni 1944. poznati četnici s Majevice). Pretpostavka je da se u neiskopanom dijelu protutenkovskog rova nalazi još 30.000 žrtava, pa mnogi Tezno proglašavaju najvećom masovnom grobnicom Hrvata u Sloveniji pod nazivom jugoslavenska "Katynska šuma". Nakon što je naša i slovenska javnost primila na znanje tko su žrtve a tko počinitelji, bilo je za očekivati da se pobližimo povijesnoj istini o partizanskim zločinima. Nažalost, i ovoga puta bez pomaka.

Piše:

Alfred OBRANIĆ

U listopadu ove godine, uz nazočnost državnog vrha Hrvatske i Slovenije, pokopano je prvih 726 žrtava iz Hude Jame, po meni najokrutnijeg zločina u ljudskoj povijesti. Zarobljenici, civili, žene, djeca živi zabetonirani skončali su svoj život u mraku rudarskog okna, bez hrane, bez vode, bez zraka, bez svjetla. Nadam se da je bar nakon ovog događaja napravljen prvi korak prema usvajanju povijesne

prošloga stoljeća. To utječe na budućnost našega naroda više nego što mislimo. Taj posao nije završen i treba još mnogo razgovora, nade, vjere u taj zajednički napor, da jednom zauvijek možemo reći da su svi naši mrtvi pokopani i da imaju mir."

Gotovo da nema dana u kalendaru, a da se hrvatski narod ne okuplja na nekom od stratišta, odajući počast i sjećajući se svojih nevinih žrtava. Ubijali su nas tako često i tako mnogo, da bismo molitvu za pobijene istoga dana ponekad htjeli imati na dva mesta – u Vukovaru i Škabrnji, u Nadinu i Borovu Naselju. Masovne grob-

Ulan u rudnik Barbarin rov – mjesto stravičnog zločina

istine, jer prvi puta na pokopu žrtava partizanskih zločina sudjeluju i odaju počast vodeći državnici obiju država na čijem području je registrirano oko 1500 masovnih grobnica. Slovenski predsjednik lijeve političke orientacije rekao je tom prilikom: "Današnji čin bilo je potrebno poduzeti zbog prošlosti, ali i radi izgradnje budućnosti. Nasuprot onima koji govore da se trebamo baviti aktualnim problemima, a oslobođiti se pitanja prošlosti, ne mislim tako. Danas smo započeli rješavati jedan od najdramatičnijih povijesnih izazova: ujediniti Sloveniju razdijeljenu sredinom

nice, skriveni grobovi i nestali s jedne strane, te neuhvatljivi počinitelji s druge strane – to je mračna, neosvijetljena stranica rata koji smo vodili pet godina protiv tzv. JNA, četničkih paravojnih skupina i domaćih srpskih pobunjenika te ga zaključili veličanstvenom OLUJOM, pobjedom nad agresorskim bandama koje su htjele okupirati i oduzeti nam dio Lijepe naše.

Gledajući nedavno vukovarsku kolonu sjećanja od bolnice do Memorijalnog groblja u kojoj se skupilo 120.000 Hrvata iz svih povijesnih hrvatskih krajeva, mogu izreći vlastiti dojam – VELIČAN-

Ljudi su živi zazidani

STVENO I JEDINSTVENO. Takav skup odavanja počasti bez državne ili crkvene organizacije, svojevoljnim sudjelovanjem svih sudionika, ne može se dogoditi ni u velikih europskih naroda, a o onima koji su nam ravnili po veličini i broju stanovnika da i ne govorim. Tko, koji narod, u kojoj europskoj državi može pokrenuti povorku od stotinu tisuća ljudi, kako bi na gradskom groblju odali počast svojim poginulim sugrađanima? Iz kojeg je to europskog grada pobijeno i protjerano svekoliko pučanstvo. Je li još koji europski grad na koncu 20. stoljeća izgledao poput Hirošime ili Dresdена.

To je jedan od dokaza da je tragedija koja se prije 25 godina dogodila u Vukovaru jedinstvena u Europi, u Europi koja je prije 25 godina zažmirlila ne želeteći nam priskočiti upomoći; štoviše podržavali su agresora, misleći da spašavaju Jugoslaviju kao da je Jugoslavija bila nekava vrijednost. U pokušaju rasvjetljavanja događaja i sudbine nestalih iz toga posljednjeg rata koji se najčešće spominje kao Domovinski rat, susrećemo se s pojmom skrivene ili prikrivene grobnice. Taj rat okončan je nedavno prije dvadeset godina, a za posmrtnim ostacima žrtava tragamo kao da je prošlo 200 godina, pa bi po logici stvari kada otkrijemo takvu grobnicu morali zvati arheologe, a ne forenzičare.

Identični problem imamo baveći se istraživanjem i pronalaženjem masovnih

grobnica žrtava Drugoga svjetskog rata i porača. Na čitavu prostoru od Dunava, Drine i Boke prema zapadu, kako je od jeseni 1944. Jugoslavenska armija napredovala preko Bosne i Hercegovine i Hrvatske do svibnja 1945., ostavljala je iza sebe tragove zločina nad zarobljenicima, ali većinom nad civilnim stanovništvom, što je bio glavni razlog masovnog pokreta stanovništva prema saveznicima u Austriju. Hrvatske oružane snage i mnoštvo civila tražeći spas stigli su polovicom svibnja u Austriju, nadajući se da će Englez postupati u skladu s međunarodnim konvencijama o ratnim zarobljenicima. Nažalost, to se nije dogodilo, razoružani

Hrvati vraćeni su partizanima protiv kojih su se dan prije borili. To je početak najvećeg zločina počinjenog nakon Drugoga svjetskog rata na europskom tlu i do današnjeg dana nitko Titove partizane u tome nije nadmašio. Tada su krenule kolone zarobljenika u suprotnom smjeru, prema istoku I na tom putu – Križnom putu – zarobljenici su nestajali u kraškim špiljama (Kočevski Rog, Jazovka), rudnicima (Hrastnik, Huda Jama), protutenkovskim rovovima (Tezno, Mostec, Virje Otok), skrivenim grobovima po šumama (Crngrob, Macelj, Dravska šuma, Sesvete, Slatinski Drenovac, Crni Potok), brojnim grobnicama u okolini većih gradova napose Zagreba, a mnogima su grobnice bile rijeke Drava i Sava. Uz sve najstrože

mjere opreza “oslobodilačka” partizanska vojska ipak je ostavila tragove masovnih zločina, prije svega to su skrivene grobnice iz kojih još i danas iskapamo posmrtnе ostatke žrtava kao dokaz zločinačke naravi komunističkoga partizanskog pokreta.

Dakle, mi u Hrvatskoj imamo dvije generacije skrivenih grobova, gdje su žrtve Hrvati bez obzira na spol i životnu dob. S time da su u vrijeme Drugoga svjetskog rata i porača stradali ipak pretežito muškarci, ratni zarobljenici, potencijalni narodni neprijatelji, te imućniji građani, a počinitelji partizanska vojska (JA) i četnici. U Domovinskom ratu stradalo je pretežito civilno stanovništvo (402 djece), a počinitelji opet JNA (drugi put u istom stoljeću), četničke postrojbe iz Srbije i lokalno srpsko stanovništvo.

U velikom vremenskom razmaku od pedeset godina kada je Europa već skoro zaboravila Drugi svjetski rat, mi smo ponovno postali žrtvom iste JNA uz pripomoć četničkih bandi. Da se radi o počiniteljima poteklim iz istovjetne škole, odaje ih “rukopis”. Ostao je isti; žrtve su prije smaknuta ponižavane, mučene, međusobno vezane žicom, pokopane bez dokumenta kako bi se što teže utvrdilo o kome se radi, a mjesta gdje su pobijene počinitelji još i danas drže u najvećoj tajnosti.

Tragajući za skrivenim grobovima na području Macelja i Sesveta pitao sam se, kako bih objasnio na pr. jednom Belgijantu što je to skriveni grob. Zašto skriveni? Od koga skriveni? I kako ga uvjeriti da su skriveni grobovi djelo nadaleko poznatih jugoslavenskih antifašista.

Općenito je prihvatljivo traganje za nestalima iz Domovinskog rata, ali zašto još i danas tragati za skrivenim grobovima žrtava Drugoga svjetskog rata i porača, postavlja se pitanje i dijelom ne odobrava. Dva su temeljna razloga koja vrijede danas, a vjerujem da će tako biti dok je svijeta i vijeka: prvo, otkriti istinu o žrtvama i po mogućnosti njihov identitet; i drugo, žrtvama kojima počinitelji zločina nisu priznavali status žrtve ni pravo na grob, vratiti dostojanstvo koje mora imati svaka ljudska osoba i nakon smrti.

Na početku ovoga teksta najavio sam otvaranje masovne grobnice na periferiji Đurmanca, poviše mjesnoga groblja, gdje su u ljeto 1945. izvršene likvidacije starih i bolesnih koji nisu mogli izdržati pješa-

Jedna od žrtava jugoslavenskog „oslobodenja“

čenje do udaljenijih stratišta u Maceljskim šumama. Naime, pošto bi žrtve istovari- li na željezničkoj postaji u Đurmancu, one koji su bili sposobni pješačiti odveli bi na pogubljenje na udaljenije lokacije, dok su stare, bolesne i ranjenike poubijala na rubu naselja. Pošto smo sondažnim bušenjem potvrdili to gubilište sredinom 2011. podnijeli smo kaznenu prijavu protiv Stjepana Hršaka, te drugih nepoznatih osoba zbog ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika. Stjepan Hršak bio je 1945. načelnik OZN-e u Krapini, dakle na čelu organizacije koja je provodila masovna pogubljenja u Maceljskim šumama, a u vrijeme podnošenja kaznene prijave bio je još živ. Tijekom dokaznog postupka posljednji zločinac je preminuo u svojoj vili na Tuškancu, naša kaznena prijava je zbog toga odbačena. Tako je propala prilika da pravosudnom procedurom otvorimo jednu od masovnih grobnica.

Sada s nestrpljenjem iščekujemo da nova hrvatska vlast osim otvaranja arhiva zločinačke KPH/SKH ustanovi tijelo poput bivše Komisije za žrtve Drugoga svjetskog rata i porača ili bivšeg Ureda za pronalaženje, obilježavanje i održavanje grobova žrtava komunističkih zločina nakon Drugoga svjetskog rata. Predmet istraživanja i rada takvog tijela bili bi *skriveni* grobovi iz razdoblja oba rata, a opseg posla najbolje ilustrira rečenica koju je govoreći o žrtvama nedavno izrekao dr. Andrija Hebrang osnivač i voditelj spo-

menutog Ureda: "Kosti tih jadnika izrone gdje god se po Hrvatskoj kopa".

Hrvatsko društvo političkih zatvoreni- ka i Udruga Macelj 1945 sudjelovati će u radu toga tijela čim bude oformljeno, jer kao što rekoh, bez obzira što je prošlo već više od sedam desetljeća, svi koji su izgubili živote u ratu ili poraću imaju pravo na ime i grob. Male baltičke zemlje u proteklih 25 godina nacionalne samostalnosti obilježile su prigodnim monumentima (ne skupim) sva mjesta stradanja svojih građana iz vremena komunističke diktature. Mađari imaju preko tisuću obilježja sjećanja na žrtve i događaje iz pobune 1956., a mi u Hrvatskoj možemo vrlo lako nabrojiti tih nekoliko obilježenih mjesta pora-

nih zločina gdje su stradali desetci tisuća Hrvata.

Zaboravimo prošlost, bavimo se budućnošću! Tom već otrecom rečenicom nastoje nas zaustaviti kada želimo osvijetliti prikriveni zločin, otkriti skrivenu masovnu grobnicu – svejedno iz kojeg rata ili porača. Nas *konzervativce, ognjištare, nacionaliste* pokušaju zaustaviti napredni liberali, socijalisti, antifašisti, no u pravilu potomci ili poklonici jugoslavenskih partizana ili represivnoga komunističkog režima, koji s razlogom žele da to razdoblje naše prošlost ostane zauvijek u mraku, ali s povijesnom pričom njihovih očeva. Kao da se budućnost ne temelji na prošlosti, da kao ljudi pojedinci i narod u cjelini jesmo prema tome kakva nam je prošlost i zato se o svemu mora reći i dokazati istina, kako o partizanskim tako i o ustaškim zločinima.

Nedavni pokop posmrtnih ostataka pobijenih u Hudoj Jami podsjetio je javnost i obnašatelje vlasti objiju država, da osluškuju glas zaboravljenih kostura u skrivenim grobovima, koji strpljivo već više od sedamdeset godina čekaju u redu kako bi dobili svoj grob s imenom, svoje posljednje počivalište. Slovenci su odmah reagirali, prijašnju odluku da neće iskapati preostale žrtve iz Hude Jame promijenili su u odluku da u 2017. osiguravaju milijun eura za daljnje radove na ekshumaciji. Vjerujem da će nova hrvatska Vlada postupiti još odgovornije, budući da je 90 posto skrivenih grobova ispunjeno kostima Hrvata.

Kose pobijenih djevojaka

PRILOG RAZGOVORU O NAŠEM KRŠĆANSTVU DANAS I SUTRA (III.)

U prošlom broju *Političkoga zatvorenika* spomenuta je pojava novih redovnika u kršćanstvu: dominikanaca, franjevaca, karmeličana i augustinaca. Pritom je rečeno kako će u narednim brojevima biti govora o Franji Asiškom i franjevcima.

Za razliku od prijašnjih redovnika, posebice benediktinaca, Franju je osobito resila njegova otvorenost prema ljudima i neumorno traganje za susret s njima. Otvoren bijaše prema prirodi – suncu i vatri, živim bićima – pticama i raznorodnim životinjama, pa i vuku s kojim se posve sprijateljio. Dakako, najprije i najviše prema ljudima, posebice siromašnim i bolesnim, ali je ipak potrebno podvući: prema svakom čovjeku. Nikada nije čekao kako bi oni njemu prvi došli nego je uvijek bio u pokretu i tražio susret s njima. Franjo bijaše čovjek susreta sa svim bićima, a na poseban način s ljudima. Nosio ih je u svome srcu i želio je posvjedočiti im svoju ljubav i radovati se s njima zajedno, posebice s onim koji su se osjećali odbačenim ili prezrenim – poput gubavaca ili posrnulih pojedinaca.

To izrazito Franjino svojstvo dolazilo je do puna izražaja u susretima sa svojim prvim učenicima. Odjednom je prepoznao njihove izrazite pojedine vrline i to je javno očitovao kao dragu tajnu njihova bića koje ih čini jedincatim i ujedno dragocijenim za život u zajedništvu. Upravo po tom svojstvu postaju veoma prikladni-ma za prvi susret s ljudima i postavljanje temelja istinskom prijateljstvu. Društvo u kojem se Franjini suvremenici bijahu kretali nije bilo ugodno; u njemu se sve više udomljivala sila i nasilje, kao i prijevara, mržnja i osveta. Vlastodršci i javni djelat-nici nisu se ni trudili kako bi iskorijenili te pojave ili na bilo koji način štitili ugrože-ne pojedince pa i samo društvo... I sami su se služili tim sredstvima kako bi učvrstili svoj položaj u društvu. Uporabom pak ne-čovječnih sredstava ne može se biti čovje-kom niti se može stvoriti čovječan svijet.

Otvoren pogled na svijet i pomno promatranje društvenoga života pomagalo je Franji da bolje upozna sebe i neporecivu dragocijenost Isusa Krista i njegovih susreta s ljudima u kojima blista sjaj čovječnosti što dolazi s onoga svijeta. Tek u su-

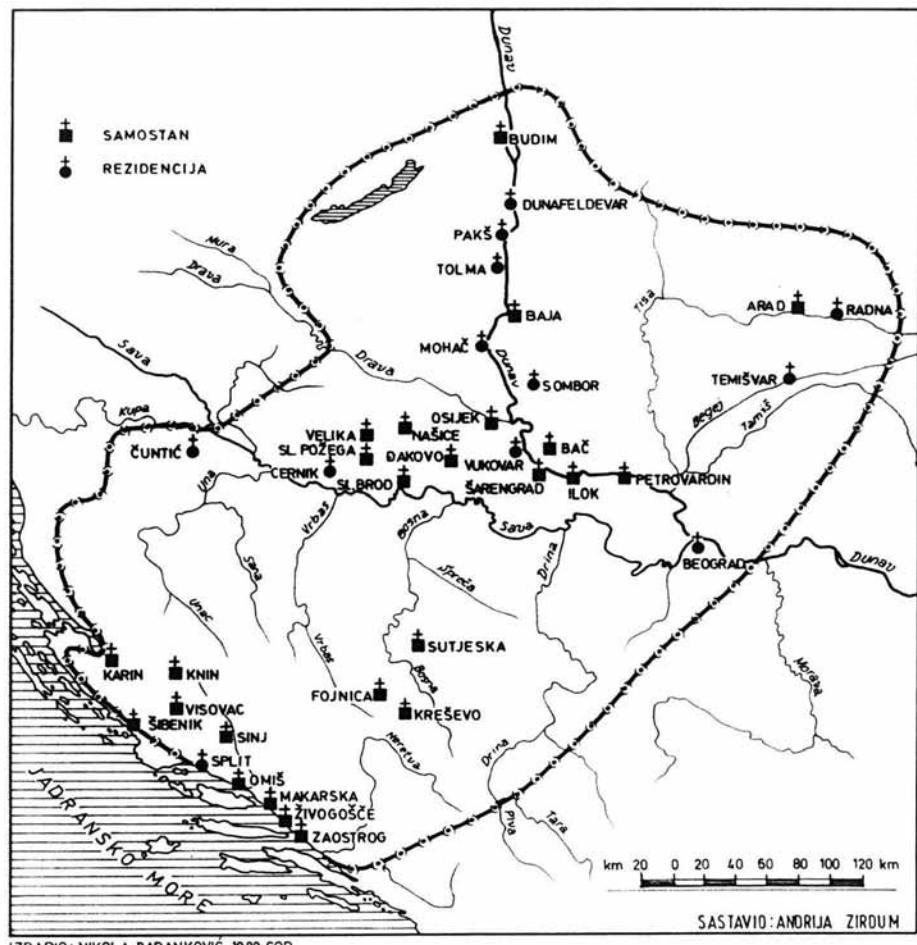
Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

sretu s Kristom čovjek upoznaje kako nisu posrijedi uljudbeni propisi moralnoga vla- danja i lijepa ophodenja u međuljudskim odnosima. Ovdje je riječ o nečem mnogo dubljem - o cjelokupnu zahvatu kojim se uspostavljaju odnosi čovjeka prema Bogu kao svom Nebeskom ocu, a tim ujedno međuljudski odnosi postaju bratski – ute- meljeni u Bogu i odsudno važnim unatoč svim ljudskim slabostima i propustima.

Iz toga vrela izvire i čovjeka obuzima zadovoljstvo i mir, obuzima ga snaga kojom se stvara ozračje radosti: čovjek sve više naslućuje dubinu svoga ljudskog bića i raduje se s uzvišene sreće zajedništva s Bogom. To ga čini sposobnim za miran život u nemirnoj sredini, za nadu naočigled beznadna stanja. Njemu postupno posta-

je jasno kako on nije pozvan za konačnu prosudbu, jer je ona u Božjim rukama. Brojni promašaji i stranputice što ih čine ljudi oko njega, samo su poticaj kako treba pojačati svoje napore i postati neupitan i nadasve pouzdan stvaralac ljepšega života u susretu s ljudima, kao i u svijetu uopće. Nedvojbeno taj ga uvid u zbilju života bezuvjetno potiče kako bi prije svega video ljudi koji pate i sumnaju u svoju snagu kojom mogu podnijeti ovaj svijet i svu nečovječnost kojom obiluje. Njima se ne smije okretati leđa. Naprotiv! Upravo njima treba priskočiti u pomoć i pokazati im kako je moguće oslobođiti se sumnji i doživjeti radost velike nade za život čovjeka i svijeta koja se krije u svakoj dobroj riječi i svakoj zraci nebeskoga sunca. Riječ je o doživljajima što odišu zornim znacima kako na svijetu postoji i u ovom životu se događa nešto dobro i lijepo, nešto jedincato, za čim svaki čovjek čezne, a čime se ne može podvaljivati, niti

Franjevačka provincija Bosna Srebrena u 14. stoljeću

Franjevački samostan u Kraljevoj Sutjesci

se to može lako odbaciti. Svrati li se na tu činjenicu pozornost, budi se osjećaj za dubinu našega bića, za tajanstvenost naše čežnje za istinom i pravdom, za dobrotom i ljubavlju. Ne učini li to, čovjek postaje žrtvom strahobne zablude da se tim dubinskim težnjama, težnji da voli i bude voljen, može udovoljiti užitkom, a ne može; učinak užitka je časovit, prolazan, i ostavlja za sobom pogubnu prazninu te u konačnoj odrednici rađa gubitkom smisla za život uopće.

To bi bilo, ukratko rečeno, uljudbeno-kršćansko ozračje kojim bijaše ispunjen Franjo Asiški. Još jednostavnije: u svom oduševljenju za Isusa Krista i njegovo dje-lovanje među ljudima, Franjo je prodorno i pomno promatrao zbilju, svoje vrijeme i ljude u njemu te se cijelim svojim bićem trudio kako bi naslijedovao svoga jedinog Učitelja – Isusa iz Nazareta. Poput Isusa i on je stalno bio u pokretu. Putovao je po gradovima i selima, u svojstvu propovjednika obilazio je Francusku i Španjolsku, 1219. stigao je i u Egipat. Zaustavio se kad ga je shrvala teška bolest, Umro je u Asizu 3. listopada 1226. u dobi od 45 godina. Tada je njegovo bratstvo brojilo oko 10.000 ljudi. Oko godine 1300. franjevaca je bilo blizu 40.000 u 1100 samostana diljem svijeta.

Prvi podaci o franjevcima u Bosni potječu iz 1248., ali je osnutak franjevačke zajednice konačno utvrđen 1339.-1340. Tada je proglašena tzv. Bosanska vikarija

(pokrajina biskupije). Prostirala se na širokom području, ali je u granicama Bosne i Hercegovine tijekom 15. stoljeća dosegla više od 40 samostana, što jasno govori o njezinoj snazi i djelatnoj zauzetosti. Jedan je od njih i samostan u Kraljevoj Sutjesci. Samostan i crkva spominju se prvi put 1385. U 1463. dolaskom Osmanlija samostan je poharan, ali su ga franjevci obnovili 1469. Turci su ga 1524. ponovno srušili, a 1596. franjevci ponovno sagradili plativši Turcima "taksu" od 900 dukata. Taj je bio sagrađen od pletera, jer im nije bila dopuštena gradnja od tvrdoga materijala, i on je zapaljen 1658. Tek 1831. sagrađen je novi samostan.

Nakon višestruka narušavanja tijeka ustaljena i donekle mirna života, čini se kako je nakon Drugoga svjetskog rata, unatoč novih potresa i raznih tlačenja, uljudbeno-vjerski život doživljavao stanovit uspon i *budio nadu u vedriju budućnosti*.

To zasljužuje poseban osrv!

Poslije višestrukih susreta s ljudima toga kraja nije teško ustanoviti kako je rijec pretežno o pripristima ratarima i radnicima u rudnicima. Ako se pritom ti ljudi promatraju s malo većom

pozornošću, doživi se lijepo iznenade-nje jer listom su to bistri ljudi što pobuđuju poštovanje, smireni su i plemeniti. Po-gođen takvim dojmom, čovjek i nehotice pomisli na njihovu prirodnu okolinu: tihu

rječicu Trstenicu, ubave planine i neopisivo čaroban Bobovac, a onda se prisjeti: pa tu je bila koljevka njihova kraljevstva: Sutjeska je nekoć bila kraljevski grad, s crkvom i dvorom i svim popratnim ustanovama i probranim ljudima – vještim obrtnicima i hrabrim časnicima i vojnici-ma. A što tek reći o Bobovcu? Bijaše to veoma poznata kraljevska utvrda! Usred visokoga gorja, rijekom opasan uzdiže se brežuljak, lijep kao najljepši san, i na njemu dva mala grada opasana zidovima - dvije palače, mnogo kula i tri crkve! Prave dragocijenosti, ali u kratku razdoblju sve uništene i zapuštene. Kada je cijenjeni proučavatelj kulturnih starina i značajnih povijesnih spomenika, Pavao Andelić, trebao progovoriti o Bobovcu, zastao bi i nakon stanke uzbudeno rekao kako su posrijedi prelijepo tvorevine koje ni najma-nje ne zaostaju, u cjelini i pojedinostima za onima u Veneciji. Ta su vremena davno minula, ali su ostali tragovi ne samo u sačuvanim ostatcima građevina nego i u ljudima; i u današnjim ljudima mogu se otkriti zorni znaci njihovih pređa koji su nekoć stvarali Bobovac!

Mi nemamo ovdje dostatno prostora da bismo se na tu pojavu osvrtali promatrajući je u cjelini, pa ćemo se osvrnuti na neka obilježja značajna za kršćanstvo, i to ona koja su posebice došla do izražaja u životu sv. Franje i ponovno se javljala u životu njegove braće u Bosni nakon Drugoga svjetskog rata i provođenja komuni-stičke vladavine u Bosni, još određenije u Kraljevoj Sutjesci.

Pred nama je, sukladno uobičajenim našim mjerilima, velika župa – velika prostorom i obilna ljudstvom. Na svom području ona ima veliku i dostojanstvenu, u okviru onodobnih mogućnosti, lijepu crkvu i 8 područnih kapelica. Župnik je istodobno i gvardijan, starješina samosta-na u kojem živi i radi 6-7 svećenika – fra-njevaca. Svi su oni uključeni u život i rad župne zajednice, premda ne na isti način i u istoj mjeri. Želimo li upoznati vidove njihova djelovanja koji na poseban način ističu neke vlastitosti kršćanskoga svjedo-čenja, onda možemo spomenuti tri žarišta.

Jedno se pojačano odvija u župskom uredu, i to svake nedjelje i svetkovine prije i nakon glavne mise. Tu se redovito sreće župnik (koji je istodobno i gvardijan – poglavavar samostana) i s njim jedan ili dvojica svećenika sa svojim suradnicima (koji se nazivaju prakaraturi) iz pojedinih

sela. U to doba bio je to gvardijan fra Augustin Malić, čovjek velika životnog iskustva, mudar ravnatelj kršćanskoga naviještanja u župi; nemetljiv i smiren, vješt i promišljen.

Svake nedjelje i svetkovine župni je ured prepun župnikovih suradnika, i prije i nakon mise. Oni nepredviđenim redom izvještavaju o stanju u svojim selima i u cijeloj župi, upozoravaju na zamršene i bolne slučajeve te traže najbolja rješenja. Svi sudjeluju u razgovoru, a najmanje govori sam župnik i gvardijan. On pomno sluša. A kad on progovori, onda svi veoma pažljivo slušaju. To vrijedi i kad drugi pojedinci govore. A na kraju svi ipak sudjeluju u raspri. Uglavnom su to ozbiljni razgovori prožeti istinskim zanimanjem za dobro pojedinaca i cijele zajednice, sela i župe. Ipak su naživlji kad je riječ o velikoj nevolji bilo pojedinca, bilo jedne obitelji. Tada su svi žustri i odlučni. Rijetko se kad dogodi te nastane nesporazum. I tada se nađe dobro rješenje.

Nu postoji nešto što se zapaža na svakom sastanku i daje svemu posebno obilježje. Kroz ove susrete, razgovore i zdogovore, pa i pojedine nesporazume, sabrani ljudi postaju ovdje sve bliži jedni drugima - oni djeluju kao jedna velika obitelj s izrazito lijepim obilježjem: oni poštuju i prihvataju jedni druge. Dostatno je samo malo pozornosti i pažnje i to obilježje izbjija u prvi plan i pokazuje se u načinu kako oni oslovljavaju jedan drugoga: Kume Marko..., prijatelju Ivane..., rođače Pero...

Nisu to ljudi iz jedne župe ili iz jednoga sela; i nije to što se oni poznaju. Ne, nije to! Posrijedi je nešto mnogo više: Oni su blizu jedan drugome, međusobno su povezani i poštuju jedan drugoga. Štoviše! Postoji još nešto što je više od navedenoga: to je iskrenost; oni vjeruju jedan drugome i skrbe jedni za druge. I to je tako i kada se ne slažu u najboljem zaključku za kojim tragaju.

Na drugom mjestu treba spomenuti ustanovu novicijata i trenutačnog upravitelja u njoj! U samostanu je smještena skupina sjemeništaraca koji se godinu dana pripremaju za redovnički stalež i stupanje u franjevačku zajednicu. Nju vodi jedan ili dvojica franjevaca. Ovdje treba izdvojiti jednoga - fra Franjo Žilića.

Ono što je veoma upadno, treba odmah staviti u prvi plan: cijela je župa zdušno prihvatile te pripravnike za redovnički

Ostatci kraljevskoga grada Bobovca

stalež: oni su odjednom postali njihovi, kao da je oduvijek postojao izričaj "naši đaci".

Župljani Kraljeve Sutjeske očito su se radovali što se ti đaci nalaze među njima. Ta se radost očitovala na više načina – u povećanu dolasku na misu za vrijeme koje su đaci pjevali na koru, u materijalnim dobrima koje su darivali samostanu s napomenom da je to za đake, ali iznad svega u susretima. A susreti su se najčešće zbivali kad su đaci izlazili na šetnju u pojedinim selima. Tada su ljudi dolazili i veselo se s đacima pozdravljali. Rado su promatrali igru đaka međusobno, a nakon igre s njima razgovarali. Tada su ih rado pozivali k sebi. To se posebice događalo u vrijeme sazrijevanja voća. I kad bi đaci bili obdareni voćem, pozivali su ih i nadalje, i muškarci i žene. Đaci bi se ispričavali tvrdeći kako su već dobili dosta voća, ali bi uslijedio odgovor: "Onda ipak dođite i prošećite kroz naš voćnjak. Sljedeće će nam godine bolje urodit!"

Bilo je i drugih, vrlo iznenadnih poziva. Jednom je jedna žena pristupila jednom đaku i zamolila neka prenese njezin poziv i svrate se u njezinu kuću; ona ima mlijeka i željela bi sve đake obdariti mlijekom. Žena je upadno bila tužna. Na pitanje zašto je tužna, jedan je nazočnik tihog odgovorio: "Muž joj je u tamnici, a ona je sirota s više male djece!". Događalo se to u doba kada se olako dobivalo više godina tannice samo za jednu jedinu riječ. Tada je bilo mnogo tužnih žena, ali su ostajale uspravne!

Slični su se doživljaji ponavljali. Franjevački su kandidati išli redovito na šetnju i upoznavali pojedina sela; igrali su se gdje god je to teren dopuštao, ali su uvek dolazili u dodir s priprostim ljudima. I to se vrlo dobro odražavalo na porast uzajamna upoznavanja i međusobne povezanosti. To je imalo odjeka i u doba studija, a kod pojedinaca čak upadno djelovalo na njihov kasniji rad u narodu.

U svemu tome vrlo lijepu ulogu imao je i učitelj novaka profesor fra Franjo Žilić. Bijaše on tih i povučen čovjek. Malo je govorio, i to tiho kao da ne zna povisiti glas, a pogotovo ne zna se rasrditi. Nu, ono što je njega posebno krasilo, bio je njegov pogled - pun dobrote i blagosti. Malo je govorio, ali se rado družio s ljudima. Premda nije mnogo govorio, ljudi su ga rado susretali i bili u njegovoj blizini. I kad on nije ništa rekao nego ih samo gledao, oni su znali što on osjeća i što im želi reći, i to su prihvatali. Kao što su za kandidate govorili "naši đaci", tako su i za njega isto ponavljali "naš fra Franjo!".

I još jedno ime treba ovdje posebno spomenuti. To je profesor iz Mostara dr. fra Leonard Oreč. On je neko vrijeme, upravo u ono o kojem je ovdje riječ, živio i radio u Kraljevoj Sutjesci. Tada je u Katoličkoj crkvi bio u razvoju pokret za obnovu i snažan zamah zajedničkoga bogoslužja. Poželjno je prisjetiti se kako su se tada vjerski obredi odvijali uglavnom na latinskom jeziku, pa je većina vjernika ostajala u crkvi šutljiva i premalo sudjelovala u vjerskim obredima. Nu do nas je već dopirao rijecaj vjerskoga pokreta što ga je sve-

strano provodio austrijski redovnik i svećenik reda sv. Augustina, inače profesor teologije Pio Parsch (1884.-1954.). Taj je pokret išao za oživljavanjem biblijskoga i liturgijskoga bogoštovlja u kojem bi svi vjernici bili živo zauzeti i sudjelovali s punim razumijevanjem i u obrednim molitvama i u zajedničkom pjevanju. U tom je, dakako, bilo i kod nas uključeno dosta svećenika, a jedan je od najdjelatnijih bio profesor dr. fra Leonard Oreč. On je u tom poslu izgarao te se njegovo zauzimanje za sudjelovanje običnih vjernika u bogoslužju živo osjećalo i znatno pridonosilo oživljavanju kršćanskoga života uopće, a posebice zajedničkoga rada svećenika i vjernika.

U cjelini gledano, činilo se kako je cijela župa Kraljeva Sutjeska bila budnica koja ne prestaje pozivati svećenike i vjernike da probude svoju svijest i potaknu zalaganje kako bi kršćanska zajednica bila živo vrelo Božjega čovjekoljublja među ljudima. Za Isusa se zna kako je bio sam jedino noću – kad se molio Bogu; inače je od jutra do mraka zajedno sa svojim učenicima bio među ljudima; nikada se od njih nije rastavljao; sve je video, i sve je čuo i na sve odgovarao; ni straga nije netko mogao dodirnuti njegovogrtač, a da on to nije osjetio.

Kraljeva je Sutjeska, župa i samostan, kao jedno srce i jedna duša bila u nastojanju kako unaprijediti međusobnu povezanost i stvarati zajedništvo Božje djece na zemlji. Tako je bilo, ali, nažalost, nije dugo trajalo.

Vrijeme brzo prolazi, i ljudi odlaze s njime. Najprije je umro fra Augustin Mačić, a druga su dvojica premještena – fra Franjo Žilić i fra Leonard Oreč. S njihovim nestankom u samostanu

Kraljeve Sutjeske nestalo je i ozračja koje su oni stvarali.

Nedugo nakon toga pojavila se namsao kako novicijat treba premjestiti iz Kraljeve Sutjeske u neki drugi samostan. Nije se čulo u koji, ali se sve jače isticalo kako mora ići iz Sutjeske. Razlozi su bili mutni ili ih nije ni bilo. Održana je zajednička savjetovna sjednica svih profesora i odgojitelja Bosne Srebrenе. Iznošeni su različiti razlozi – za i protiv. Razlozi onih koji su željeli premjestiti novicijat nisu bili uvjerljivi, ali su ih neki veoma oštro isticali, premda za to nisu iznosili nikakav opravdan razlog.

Nakon toga održana je sjednica proširenog starješinstva Bosne Srebrenе – uz članove starješinstva bili su sudionici i svi gvardijani. Jednom je profesoru teologije povjereno da stručno obradi pitanje smještaja novicijata te da o tom obavijesti članove spomenutoga skupa. On je to učinio. Istaknuvši važnost te odgojne godine, predavač je u dalnjem izlaganju stavio naglasak na prijeko potrebnu suradnju svih triju odgojno-školskih ustanova: gimnazije, novicijata i bogoslovije. Kako bi ta suradnja bila tijesno povezana i lako ostvariva, potrebno je da kuća novicijata ne bude udaljena od gimnazije i bogoslovije. A to ne bi bilo teško ostvariti. Moguće je smjestiti novicijat tako da jedan profesor u danu može bez većih teškoća pohoditi sve tri kuće. Izlaganje je u cijelosti dobro primljeno.

Novicijat je ipak izmješten iz Sutjeske (1993.); neko vrijeme premještan je тамо i ovamo, a potom je smješten u Livno. Gubitkom novicijata župljani Kraljeve Sutjeske mnogo su izgubili, a nije poznato što je novo mjesto novicijata dobilo??!

Drugi događaj koji je potresao župu Kraljeve Sutjeske bijaše zahvat Nadbiskupskog ordinarijata u Sarajevu 1977. Na području župe otvoren je rudnik. U tom naselju Ordinarijat je

uspustavio novu župu, pa smo dobili u okviru župe Kraljeve Sutjeske novu župu Haljinjići. Ta vijest izazvala je stanovito nezadovoljstvo, pa su se javljali glasovi prosvjeda. Odgovor je uslijedio brzo: Sveta Stolica je potvrdila "kako je župa u Haljinjićima valjano osnovana i posve u skladu s kanonskim propisima". Nije ništa rečeno o skladu vjernika međusobno, a ni o uzajamnu povjerenju – kako će kršćani biskupijske uprave i kršćani jedne župe imati povjerenje jedni u druge?

U ratu od 1991.-1995. muslimanski su pristaše s krajnje nepodnošljivosti nasilno osvojili područje župe Kraljeve Sutjeske, oplijenili i opustošili mnoge njezine kuće i protjerali stanovnike Hrvate. O tom govore činjenice. Stanje pučanstva:

Godine 1991. = 12.650

Godine 2001. = 1.820

Godine 2010. = 1.475

BRUNO ZORIĆ: PJESME

LAĐA U LUCI

U luci lađa uspavana stoji,
I val joj brižno mokre vlasti lije,
Netko joj moćan i sudbinu kroji,
A svjetlost blaga mir života krije.

Visoki jarbol k nebu pogled diže,
A zvijezde sjaju kao da će stati,
Po nebu mjesec polagano gmiže,
A ja ču uzdah svoga srca ubrati.

Mir je u luci, samo treptaj vala,
Kraj krme broda svoju priču priča,
Na čelo broda noćna sreća stala,
Mrak je u luci, a svjetlost je miča.

Od sreće treperim, svugdje oko mene,
Mir i tišina, zrak me svježi hлади,
Gledam u daljini, potamnjele sjene,
A na krmi broda, val se pjeni mladi.

ŠTO NAM ŽIVOT KROJI

U moru svjetlom jedan kamen blista.
Na svoje srce ja ga nježno primim.
I tiho šapnem: Imaš oči Krista.
A on se trgne, raznježi i nesti.

I samo trag na nebu crveni.
Prosu se žuć, taman vrutak krvi.
Ja gledam svjetlost što pred sobom mrvi
sve zloće svijeta, prolivene krvi.

I sad se pitam, što nam život kroji,
Po čijoj volji lutamo k'o slijepci.
Netko na našoj muci grijeha broji,
a tamo negdje čekaju nas vijenci.

PISMA IZ ISTRE: NESPUTANE MISLI

Zašto u nas vlast, koja god bila, preferira krupni kapital? Pa zato što je lakše, sigurnije, s manje opasnosti od kompromitiranja, ubirati provizije od jednoga velikog tajkuna, nego od sto sitnih poduzetnika!

Haiku za europsku hrvatsku:

„Baš je tužno, ter j..eno,
Biti dijete neželjeno!“

Tito je bio (osim svega što je bio!), umiljato janje koje dvije majke sisa. Što to ne bi pokušala i naša **Kolinda**! Pa bar je neusporedivo ljepša i umiljatija od Tita. E, je.iga! Ni ovce više nisu, što su nekad bile!

Da vam je sin peder, a kći kurva, biste li ih, dragi roditelji, olajavali u susjedstvu? Ma naravno da ne biste! Nastojali biste sve to prikriti, zar ne! Zašto? Pa zato što ih volite takve kakvi jesu, jer su vaši. Toliko za one koji Hrvatsku, ni krivu, ni dužnu olajavaju i kleveću po svijetu. Da je vole, ne bi to činili. Zar ne, drugovi i drugarice **Mesiću**, **Pupovče**, **Pusićko** i ostala škvadra!

Jeftini populizam!

Što je to? E, to je kad se u Saboru neki tamo javno zalažu za smanjivanje (doista prevelikih!) plaća dužnosnika, a kako dobro znaju da to ne će proći! Pa tako i dalje dobivaju novce i privuku... ovce!

A što se ne isprsite, pa sami bar dio tih svojih plaća ne date u dobrotvorne svrhe? Je li, „bando lo-povska“? (Molim lijepo, to je vrijednosni sud, a ne uvreda, zar ne!) Što vas u tome sprječava? Ma vaša beščutnost i egoizam, koju pokušavate prikriti jeftinim populizmom!

Biste li vi došli na pogreb oca obitelji koju ne možete smisliti, koju iz dna duše mrzite, koja vam je sve planove poremetila? Ma naravno da ne biste! Toliko o Titovu i o **Tuđmanovu** pogrebu, drugovi titoisti i jugonostalgičari!

Piše:

Vlado JURCAN

Zamislite da je, na primjer, **Damir Krstićević** tenkom gazio nenaoružane zaro-bljenike! Kao što je to svojedobno radio „narodni heroj“, drug **Koča Popović**! Ne samo da ne bi postao „narodni heroj“, nego ne bi nikad izašao iz zatvora! Zar ne, drugovi „antifašisti“?

Što ste se toliko uskokodakali i uskukirikali vi bivši „kukurikavci“, radi onog: „Za dom – spremni!“ u Jasenovcu? A ovdje, u mojoj Puli, nasrali ste svoje crvene petokrake (i **Mladićeve** i Šljivančaninove, zar ne!), čak i na spomen-ploču **Vladimiru Gortanu**. Koji uopće nije bio komunist, nego su ga kao Hrvata strijeljali talijanski fašisti radi izdaje jednoga komunista iz njegove grupe!

Da, da, povijest je to, a ne politika! Zar ne, drugovi „antifašisti“?

Koliko se sjećam, a dobro se sjećam, na ratištu smo na sav glas pjevali „Juru i Bobana“, „Spustila se gusta magla“, „Ustaški bećarac“ i slične pjesmice. Pjevali su je hrvatski dragovoljci i mobilizirani srpski „prekovoljci“! (Ja, sin istarskog partizana, bio sam „zborovođa“ i dirigirao, mašući strojnicom.) To nije bio HOS, nego HV. A pjevali smo za inat“onima koji su pjevali: „Bit će mesa, bit će mesa, klat ćemo Hrvate...“. I nitko, ama baš nitko, se nije ni osjećao ni izjašnjavao kao ustaša! A što smo trebali pjevati? Zar možda: „Po šumama i gorama...“!? Zar ne, drugovi „antifašisti“?

Sa zapjenjenim „antifašistima“ može se razgovarati i o **Paveliću** i o NDH. Ali uz neke uvjete! Da se odreknu i Tita i Jugoslavije! Toga njihova Tita, ljubičice bijele i plave, koji je nemilice skidao glave! I koji je, s pravom, uvršten među 10 najvećih zločinaca 20 – stoljeća! I crvene zvijezde, koju su osim njega nosili i drugovi **Staljin**, **Mao Ce Tung**, **Pol Pot** i njima slični!

No, hoćemo li, drugovi „antifašisti“?

Što je to vrhunac licemjertva? E, to je kad IDS-ovski „ljevičari“, „antifašisti“, djeca ili unuci onih koji su Talijane u Istri, što „fojba-ma“, što egzodusom, sveli na neznatnu manjinu, kada oni lupetaju o „konvivenci“, o suživotu! Koza ima poprično duge uši, pa se pokrijte njima i prestanite meketati gluposti!

Mi, domaći Istrani, koji hrvatski dišemo, dobro znamo što se krije iza onog vašeg... „pluri – multi ... blabla-bla...“! Ako koza laže, rogne laže! A oni su, u te vaše koze crvene boje, zar ne!?

**NEOVISNOST I SUVERENOST
REPUBLIKE HRVATSKE
ŽIVOTIMA SU IZBORILI I BOJOVNICI
HRVATSKIH OBRAMBENIH SNAGA - HOS-A
1. satnije „Ante Paradžik“**

MARIO HUIS 4.2.1962. 5.10.1991.	MIRO PETRIN 8.7.1971. 29.11.1991.
DINO SIMIĆ 28.7.1966. 14.10.1991.	DAVOR MILAKOVIĆ 21.2.1966. 29.11.1991.
ZLATKO KLASIĆ 16.6.1952. 15.10.1991.	SLAVKO JAGER 17.11.1966. 29.11.1991.
IVAN BEBIĆ 31.1.1967. 4.11.1991.	ŽELJKO GRGIĆ 1.9.1966. 11.12.1991.
MIROSLAV MARTINOVSKI 8.5.1961. 14.11.1991.	ŽELJKO BARIĆ 16.12.1965. 18.2.1995.
HOS JASENOVAC UDHOS GRADA ZAGREBA U JASENOVCU, 5. STUDENOГA 2016.	MILAN ŠPOLJAREVIĆ 1.6.1965. 4.8.1995.

NAŠ NUTARNJI SVIJET (31.)

RAZDOBLJA DUGA BRAKA

Brak, i to takav koji će trajati cijela života, pripada životnoj koncepciji većine ljudi, jedna je od čvrstih točaka zapadne kulture. Pojedini ga ljudi zbog nutarnjih ili vanjskih razloga ne uspiju sklopiti, drugi ga sklope pa vremenom i razvrgnu, ali mnogi u braku doista žive do smrti, odnosno do smrti svoga bračnoga druga. Tijekom godina zajedničkog života par prolazi pojedinim specifičnim razdobljima, zajedničkim većini brakova.

Prvim bi se razdobljem moglo smatrati vrijeme prije prvog susreta, vrijeme adolescencije i rane mladosti, kada se oblikuju želje o budućem bračnom drugu, svjesne ili nesvjesne, a koje budućoj vezi mogu dati loš ili dobar temelj i prije negoli je počela. Manje sigurna mlada osoba tražit će naime nekoga slična sebi ili svojim roditeljima, ili nekoga potpuno drugačijega da iza sebe ostavi sve dotadašnje, ili će tražiti kraljevića ili kraljevnu, ili nekoga pretjerano dominantnoga, krivo vjerujući

Piše:

Maja RUNJE, prof.

da je arrogancija isto što i snaga. Sigurna mlada osoba tražit će, naravno, ozbiljnu osobu, i ljubav.

Druge razdoblje pripada zaljubljenosti, čudesnom i bajkovitom vremenu lupanja sreća i opijenosti, vremenu straha da drugoga ne bismo slučajno izgubili, vremenu euforičnosti.

Slijedi razdoblje tijekom kojega treba siti s oblaka, pristupiti svakodnevici. Treba početi uspostavljati pravila o zajedničkoj životu, rasporediti dužnosti, koordinirati ciljeve. Terapeuti razdoblje ponekad nazivaju i fazom evaluacije i sklapanja ugovora, jer u sebi nosi zahtjevnost da prosuđujemo i dogovaramo se. Razdoblje može donijeti i prve krize, jer drugi nam se može učiniti manje savršenim negoli smo mislili. Ozbiljni mladi ljudi naravno ne će

odustajati, željet će uspjeti, svatko razuman redovito želi uspjeti, u privatnom životu najprije. Ulagat će u vezu, nastojat će razgovarati produktivno, čuvat će prostor intimnosti, a gledat će i kako doći do više samopouzdanja i razvitka, i za drugoga i za sebe. Zlatno je pravilo: Četiri pohvale na jedno prigovaranje ili kritiziranje.

Dolazak djece posebno je razdoblje, vrijeme teška posla i velike opterećenosti, osobito ako nema pomoći sa strane. Obično se poklopi s borbom na profesionalnom području, pa dvije zahtjevne zadaće apsorbiraju veliku energiju i za ljubav ostane malo. Za mnoge parove ovo razdoblje nosi smanjeno zadovoljstvo brakom, neugodno je iznenađenje. Naravno, djeca su i izvor osjećaja sreće, i čim malo porastu i opterećenje bude manje, budu i faktor bračne stabilnosti. Dobra budućnost djece veliki je zajednički projekt, a uz to djeca podižu barijere protiv pomisli o rastavi.

SAVJET LIJEČNIKA QUO VADIS? ČOVJEČANSTVO, KAMO IDEŠ?

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

staničnih jezgri, i nespolno, dijeljenjem. Tako u slučaju dijeljenja zametka u prvim danima života, uz već postojeću osobu nastaje još jedna, nova. Naravno, ako mi, po vlastitoj volji i prohtjevu, zametku do 10., 90. ili, kod ploda, do 275. dana života osporavamo čovještvo, onda je sve moguće i sve je dopušteno, a skrupule i griznja savjesti postaju suvišne kategorije.

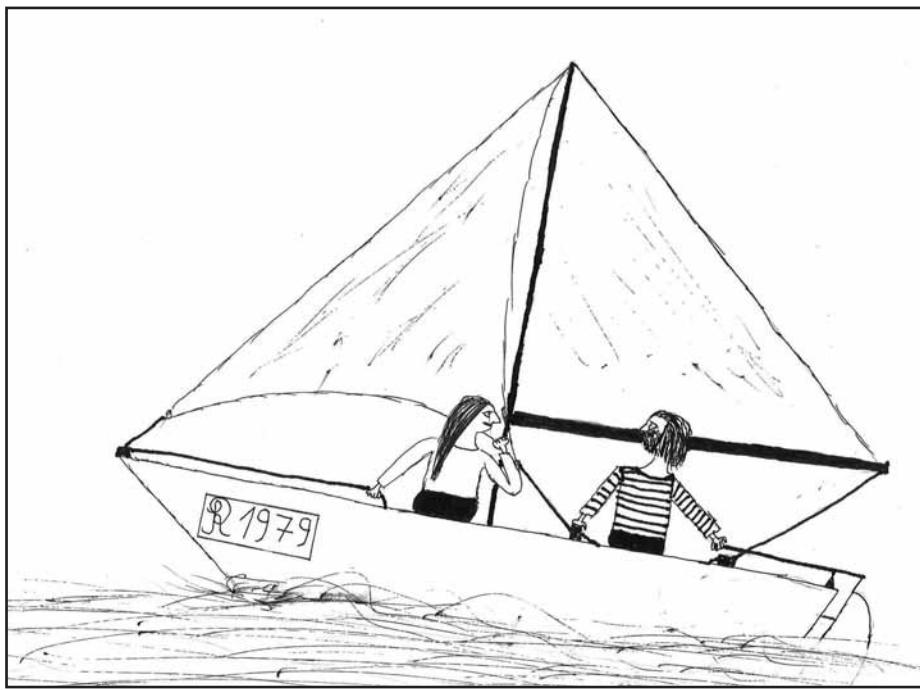
A čini mi se da se upravo na ideji „sve je dopušteno“ temelji današnji napredak medicine na tom području. Tražeći uspjehe, istraživači i liječnici se već odavno ne obaziru na etičke probleme, a poslovni svijet želi veliku zaradu. Istodobno mnogi pacijenti ne žele znati o složenosti postupka potpomognute oplodnje. Ljudsko mišljenje je, nažalost, podložno sugestiji i navikama. Postupci koji se slave i stal-

no se ponavljaju, a zakonski se potpuno ili dijelom toleriraju, u javnoj predodž- bi konačno postaju normalni. Tko je još, osim navodnih fanatika, ogorčen zbog masovnog abortiranja neplanirane, neželjene, bolesne ili čak samo potencijalno bolesne djece!

Događa se da čak razumni i dobri ljudi bez razmišljanja prihvataju stavove nametnute agresivnim medijskim kampanjama. Tako će oni koji se zgrose na provokativno pitanje o potrebi smrte osude za silovatelja, držati normalnom, ljudskim razumljivom, pa i poželjnog smrtnu osudu nedužne žrtve, tj. djeteta začetoga tim zločinom. Manipulira se čak i izborom riječi, jer se zna da će se osjećajno drukčije doživljavati riječi „prekid trudnoće“, „čišćenje“ ili latinska riječ „abortus“, nego jedino ispravno i istinito: ubojstvo živoga djeteta, čovjeka, i to rastrgavanjem na komade ili, u poodmakloj trudnoći, trovanjem.

Isto vrijedi i za reproduktivnu medicinu. A evo kronologije razvitka:

1884. – prvo doniranje muškog sjemena,
1953. – prvo dijete pomoću smrznute sperme,

Veća djeca, više sigurnosti na poslu i barem dijelom stabilizirane finansijske prilike značajke su srednjih godina i novog razdoblja, u kojemu je više rutine i više mira. Nažalost, u pojedinim slučajevima rutina može izazvati i osjećaj do-

sade i voditi ka pomisli da bi bilo dobro s nekim drugim započeti nešto drugo i uzbudljivije. Većina ljudi ipak zna cijeniti obiteljsku sigurnost, pa razdoblje shvati kao priliku za obnovu ljubavnog odnosa. Svađe će se u mnogim slučajevima i dalje

događati, ali možda s manje međusobnog vrijedanja i ponižavanja, a s više respeka i humora. Krajem srednjih godina zreo će čovjek brak ipak doživjeti blagoslovom, i bit će sretan da život može dijeliti s nekim duboko svojim. Cijenit će sigurnost veze, osjećat će da ispunja njegove potrebe, da u njoj jača i napreduje.

Postroditeljsko razdoblje velika je nova etapa, a danas je značajno obilježeno duljinom, kao nikada do sada. Obilježeno je i starenjem, koje je mnogima težak izazov, zbog bolesti i brojnih gubitaka. Bračna sreća u ovome razdoblju obično ovisi o iskustvu stečenom tijekom dotadašnjega bračnog života. Ako je brak bio težak, podvlače se bilance i muž i žena mogu se početi udaljavati, ali u brakovima u kojima je tijekom života nadvladavala harmonija, radost se u starosti produblje. Muž i žena vesele se novom dijelu zajedničkog života u kojem je više vremena za zajedničke aktivnosti, jedan za drugoga imaju više razumijevanja negoli su imali u mладosti. No, i u sretnom se slučaju i dalje treba truditi. Nikada nije kasno u brak pokušati unijeti više života, više topline.

- 1978. – prvo dijete začeto izvan tijela u tzv. Petrijevoj zdjelici,
- 1982. – prvi blizanci nakon umjetne oplođnje,
- 1983. – prvo dijete nakon doniranja jajašca druge žene,
- 1984. – prvo dijete razvojem zamrznutog zametka,
- 1985. – prvo dijete nakon injiciranja spermija u jajašce,
- 1993. – prvo vađenje spermija iz testisa muškarca,
- 1995. – prvo dijete s pet roditelja (davateljica jajašca, davatelj sperme, zamjenska trudnica i bračni par koji je dijete „naručio“),
- 1997. – prvo dijete iz zamrznutoga jajašca,
- 2007. – prvo dijete iz zamrznutog i ponovno usađenoga tkiva jajnika,
- od 2007. – uvođenje preimplantacijske genetske dijagnostike i selekcije,
- 2014. – prvo dijete nakon transplantacije maternice
- 2015. – kirurgija na genima u embriju,
- 2016. – dijete s troje bioloških roditelja – nakon kombinacije dijelova jajnih stanica dviju žena.

Zanemarimo pravne probleme u svezi s tzv. zamjenskim trudnicama, kao i možebitne psihičke probleme djece zbog nepoznatoga biološkog podrijetla. Iz mnoštva problema izdvojimo ovdje samo dva etička.

Prvi je sudbina prekobrojnih zametaka, ljudskih bića. Njih se zamrzava za eventualnu kasniju potrebu, dariva ili prodaje drugima, rabi za daljnja istraživanja, koristi za potrebe farmaceutske pa i kozmetičke industrije ili ih se, nakon određenoga roka, jednostavno ubije. Nakon eksperimentata s kirurgijom gena čak i sami istraživači danas najavljuju uništavanje zametaka, radi nesagledivih posljedica.

Drugi je problem preimplantacijska dijagnostika. Ljudi vjerojatno i ne znaju da je, uzimanjem stanica od zametka radi pretrage, umjetno stvoreni još jedan blizanac, novo ljudsko biće. To se novo biće postupkom analize uništi, da bi se ustanovalo, je li prvi blizanac dostojan života i je li poželjan. Današnji znanstvenici dakle sebi uzimaju pravo kreiranja i korigiranja evolucije, a dijete-čovjek postaje bespravni objekt podložan zahtjevima, mijenjanju, dizajniranju, popravljanju, selekciji ili odbacivanju, bez mogućnosti za obra-

nu. Bolesna ili nesavršena djeca postaju neprihvatljiva.

Zašto onda osuđujemo Hitlera i njegov pokušaj uništavanja „manje vrijednih života“, odnosno što zamjeramo doktoru Mengeleu i njegovim pokusima na djeci u Auschwitzu? Treba jasno reći: Ljudi imaju mogućnost dobivanja potomstva, ali nemaju pravo na dijete pod svaku cijenu. Sve što je moguće nije istodobno i moralno.

Dalje, činjenica je da su gotovo sve metode potpomognute oplodnje štetne za zdravlje žena. Potrebno je masovno tretiranje hormonima za istodobno sazrijevanje više jajašaca i za održavanje nastale trudnoće, zatim operativno vađenje jajašaca iz tijela, često u više pokušaja. Zamjenska trudnica, zbog siromaštva, podnosi rizike trudnoće i poroda, uključivši i mogućnost carskoga reza, pa i smrти. Zapravo je objekt u službi oopsesivne želje za dijetetom onih koji mogu platiti. Muškarcima pak ne prijete nikakve zdravstvene tegobe.

Da, medicina napreduje, ali je pitanje je li uvijek na dobro ljudskoga roda i čovječnosti. Quo vadis? Čovječanstvo, kuda i kamo ideš?

HRVATSKA POVIJEST I HRVATSKI SPAVAČI

Budući da sam radio u prosvjeti, te sam i sam tijekom svojeg obrazovanja bio inkontriniran neprihvatljivim idejama i ideologijom, mnogo puta sam se pitao zašto neka značajna pitanja iz povijesti bivših jugoslavenskih naroda i posebno povijesti hrvatskog naroda nisu u udžbenicima i povjesnim knjigama bolje i istinitije razrađena, odnosno zašto o nekim razdobljima u hrvatskoj povijesti ne možemo saznati potpuniju istinu.

Uzrok tome je komunistička ideologija kao jedina vrijedeće koja je ušla u sve pore javnog života, ideologija koja je zarobila i mnoge pojedince u polustoljetnom trajanju. Vjerujem kako smo na taj način postali zatočenici te lažne komunističke povijesti koja je jedina bila pozvana tumačiti svijet i koja je isključivala i samu pomisao na nekakvo drugačije tumačenje i prosvđivanje povijesnih događaja.

Novija je hrvatska povijest u mnogim svojim dijelovima prekrojena jer su je pisali pobjednici koji su posve zanemarili onu drugu stranu kao i narod koji je ostao i dalje živjeti na tom prostoru. Komunistički apologeti upisivali su u povijesne knjige samo one događaje i na onakav način kako je to njima najviše odgovaralo a ne kako je odgovaralo povijesnoj zbilji. Na taj način je i *antifašizam* na silu postao istoznačica za komunizam, premda to danas nevoljko priznaju preživjeli partizani, pa osudu komunizma kao totalitarnog sustava od strane Europe i cijelog svijeta doživljavaju i kao osudu antifašizma te se tako brane.

Razmišlјajući o tome, pokušao sam pronaći odgovore na ove svoje dvojbe i uitnosti u činjenici kako je u povijesnom razdoblju od 1918. pa sve do Drugoga svjetskog rata, tadašnjim velikosrpskim

Piše:

Dr. sc. Radovan KRA NJČEV

vlastodršcima bilo u interesu da se ne sazna cijela istina, odnosno da se prešuti imalo ozbiljnija i objektivnija interpretacija nekih događaja i osoba iz hrvatske povijesti kako bi se lakše održao mir i

shvatiti i razumjeti, ali druga je stvar, možemo li i prihvati njihove moralne dvojbe i moralne izazove u pokušaju da otkriju punu istinu o tom vremenu i da tako demstificiraju dio historiografije.

Međutim, od 1991. nastupilo je novo doba za Hrvate i hrvatsku sadašnjost i budućnost koja se odvijala u demokratskom ozračju i bez totalitarne ideologije,

Šibenska mladež 2016. polaže vijence za Tita i Staljina, dva junaka sina...

kako bi se lakše vladalo. Kad je krajem Drugoga svjetskog rata stupila na političku scenu druga totalitarna vlast i druge totalitarne ideje kojima se ona vodila na štetu Hrvatske i hrvatskog naroda, proteklo je još pola stoljeća kad se opet zbog nove protuhrvatske ideologije nije mogla saznati i napisati cijela povijesna istina. Znala se i promovirala samo jedna istina, ona komunistička, jugoslavenska i jedno-partijska.

Povjesničare i odgovarajuće povijesne institucije iz tog vremena kao i njihovu interpretaciju povijesne zbilje lako mogu razumjeti, jer su i oni živjeli u neslobodi totalitarnog sustava kojemu je upravo takvo stanje povijesne svijesti i povijesne znanosti najbolje odgovaralo. Možemo

dugovječni „spavači“ imali su se vremena probuditi, ali smo opet u dvojbama, jer je proteklo već 25 godina a na policama knjižnica i knjižara kao ni u školskim udžbenicima još nemamo cjeloviti, objektivni i istiniti prikaz hrvatske povijesti, kako one prije tako i one nakon Drugog svjetskog rata, a kao što to svi dobro znamo, nismo još pročistili mnoga pitanja iz naše nedavne prošlosti od kraja Domovinskog rata. Ranih devedesetih došlo je do promjene vlasti, sustava, ali nije došlo do promjene političke elite i njezine ideologije. U povijesnim institucijama i na našim fakultetima, u dijelu naših medija i danas još sjede, odlučuju i pišu ljudi iz ranijeg sustava.

Zbog toga, primjerice, još uvijek nemaširoj javnosti poznatu cjelovitu i istinitu i jasnu povjesnu interpretaciju uzroka i ciljeva ustaškog pokreta i osnutka Nezavisne Države Hrvatske; i dalje se tvrdi od strane protivnika Hrvatske kako je NDH u svemu bila negativna tvorevina i ne želi se vidjeti zašto je ona nastala i što je o njoj mislio hrvatski narod, u većini; povjesničari ni do danas nisu rasvijetlili kakve su bile aktivnosti četnika i drugih prosrpskih elemenata u Hrvatskoj do početka Drugoga svjetskog rata, što su radili četnici po Bosni, Hercegovini i Lici do rata; koja su bila ideološka polazišta četnika tijekom Drugoga svjetskog rada, osobito tijekom NOB-e; koliki i kakav je bio utjecaj Srba i velikosrpske ideje na društveni i kulturni i ostali život u Hrvatskoj do početka Drugoga svjetskog rata i nakon njega; koliko je Hrvata u Hrvatskoj i u svijetu stradalo nakon Drugoga svjetskog rata od strane jugoslavenskoga komunističkog režima; nema odgovora na pitanje o reparacijama nakon Domovinskog rata prema Srbiji i Crnoj Gori; nema još uvijek vijesti o stradalima u srpskim logorima kao i o otetoj imovini Hrvatske u Domovinskom ratu; zašto tek osamljeni pojedinci i neke udruge ulažu napore da se sazna puna istina o bezbrojnim jamama i stratištima Hrvata nakon Drugoga svjetskog rata te o zloj sudbini nekih hrvatskih književnika, javnih djelatnika, svećenika; kako se moglo dogoditi da, primjerice, godinama i desetljećima u Koprivnici koju skoro u cijelosti nastanjuju Hrvati, na sva imalo značajnija vodeća i upravljačka mjesta zasjednu Srbu koji u strukturi stanovništva čine tek neznatan postotak; nisu riješena granična pitanja s većinom naših susjeda, i mnogo toga drugog.

Na ta i mnoga druga pitanja kao da je stavljen embargo koji traje sve do danas. Zašto samo rijetki povjesničari otpočinju mukotrpan rad na otkrivanju istine o hrvatskom narodu tijekom druge polovice 20. stoljeća, a da većina ostalih ustvari uopće ne radi svoj posao? U isto vrijeme se pitamo, zašto većina hrvatskih građana o tome samo šuti i gotovo nezainteresirano promatra kako očiti protivnici Hrvatske, tj. nositelji propalog sustava, i dalje dižu svoj glas kao da se ništa nije dogodilo s Olujom 1995? Kad ćemo znati istinu, gospodo i drugovi povjesničari? Zašto

glas Katoličke crkve u Hrvatskoj toliko smeta još uvijek prisutnim komunistima koji, čini se, bolju od totalne povjesne amnezije? Zašto su zagovornici ateizma i deklarirani protivnici ove, **Tuđmanove** Hrvatske, i danas u nekim medijima u prvom planu i zašto se njihovi stavovi uzimaju kao jedino prihvatljivi? Zašto do danas ni jedan od njih, a niti ti slobodoumni ljevičari i novi liberali nisu smatrali za potrebno da se makar malčice ispričaju hrvatskom narodu za učinjena zla koja su činili i koja su trajala mnogo godina?

Dapače, visoki dužnosnik SDP-a ne-

Nekad ljotićevec, a kasnije komunistički istražitelj, povjesničar Ferdo Čulinović izričito je od Partije tražio da redigira njegove „historiografske rade“...

davno se jasno izražava na našoj televiziji kako se njegova partija ne će nikome ispričavati. Kako tumačite, gospodo saborski zastupnici, u većini „spavači“ u onim mnogobrojnim klupama sabornice, da se tek neizostavni drug **Milorad Pupovac**, „sjetio“ podići sabornike u hrvatskom Saboru na odavanje pjeteta „svim žrtvama u Vukovaru“? A gdje ste bili vi, gospodo, i koga vi predstavljate? Ispalo je da je drug Pupovac mjera i čuvar sve naše politike, svih hrvatskih težnji, i da je srpska manjina kojoj je on predvodnik sva naša savjest pa prema njoj treba imati poseban i obazriv stav.

Moglo bi se navesti mnogo primjera još uvijek žilave komunističke ideologije

i promidžbe, komunističkih animoziteta prema svemu što čini duhovnu nadgradnju hrvatskog naroda, a ponajviše se vidi istrajnog ateizma pa i antiteizma kojega se nikako ne održu ti najveći lašci u povijesti. U ovoj prilici podsjećam samo jednim primjerom na prokušanu komunističku metodologiju i praksu, primjerom koji bi, uz mnogo drugih, mogao barem malo osvijetliti postupanje komunista u vrijeme NOB-e. Danas su te metode profinjenije i „humanije“. Dakle, srpski komunist židovskog podrijetla **Moša Pijade**, jedan od jugoslavenskih komunističkih ideologa, u jednom svom referatu, odnosno dokumentu nastalom prigodom prvog zasjedanja AVNOJ-a u Bihaću 1942., daje političkim komesarima i zapovjednicima NOV Jugoslavije ovakav zločinački naputak o tome kako pridobiti ljude u NOB-u:

„Potrebno je stvoriti toliko mnogo beskućnika da ovi beskućnici budu većina u državi. Stoga mi moramo da palimo. Priputaćemo pa ćemo se povući. Nemci nas neće naći, ali će iz osvete da pale sela. Onda će nam seljaci, koji tamo ostanu bez krova, sami doći i mi ćemo imati narod uza se pa ćemo na taj način postati gospodari situacije. Oni koji nemaju ni kuće ni zemlje ni stoke, brzo će se i sami priključiti nama, jer ćemo im obećati veliku pljačku. Teže će biti s onima koji imaju neki posed. Njih ćemo povezati uza se predavanjima, pozorišnim predstavama i drugom propagandom. Tako ćemo postepeno proći kroz sve pokrajine. Seljak koji poseduje kuću, zemlju i stoku, radnik koji prima platu i ima hleba, za nas ništa ne vredi. Mi od njih moramo načiniti beskućnike, proletere. Samo nesrećnici postaju komunisti, zato mi moramo nesreću stvoriti, mase u očajanje baciti, mi smo smrtni neprijatelji svakog blagostanja, reda i mira“.

Komentar ovim riječima je suvišan.

Gospodo i drugovi povjesničari, zašto je tome tako, zašto ne pišete istinu? Gospodo i drugovi povjesničari, s rijetkim izuzetcima, i vi ste odgovorni za ovu današnju tako duboku i naoko nespojivu svjetonazorsku podjelu hrvatskog naroda, jer niste učinili ono što ste do danas mogli i trebali učiniti. Mogu razumjeti vaše dvojbe i vaš oportunitizam, vaše upitnosti o slobodi izražavanja i autocenzuri u doba „socijalizma s ljudskim licem“, mogu razumjeti vašu pripadnost ovom ili onom

svjetonazoru, kao i mnogo toga drugog, ali želim podsjetiti, kako znanstvenik, pa naravno i historiograf, na temelju prikupljene građe i proučenih svih relevantnih izvora podataka treba nepristrano, tj. *objektivno* prosuđivati i davati ocjenu o pojedinim povijesnim događajima i osobama.

To ističem i zato što znam da je većina povjesničara prije 1991. godine pripadala nazovimo to, lijevoj političkoj orientaciji i da je upravo iz takve pozicije proučavala povijest. Ta djeca komunista iz perioda rata, naravno da ne mogu drugačije pisati i prosuđivati povijest pa makar i bili Hrvati. Ona manjina stručnjaka i znanstvenika koji su bili protivnici tadašnje vlasti nisu željeli svojim radom riskirati i dovoditi u pitanje vlastitu egzistenciju, o čemu neki među njima otvoreno govore. U tom kontekstu i o tom „brisanom prostoru“ u kojem su se neki historiografi našli i nakon 1991. navodim kao karakterističan citat hrvatske povjesničarke **Dr. Mirjane Gross**.

U članku **Drage Roksandića** u časopisu „Ekonomski i ekohistorija“ br. 8 od 2012. u povodom smrti Dr. Mirjane Gross (1922.-2012.) na jednom mjestu autor je ovako citira jer se 1996. g. našla „na brisanom prostoru“: „Našla sam se, dakle, na brisanom prostoru, bez temeljne literaturе, na koju bih se mogla osloniti, ali zato okružena golemom količinom obavijesti, suprotstavljenim mišljenjima, brzim promjenama načelnih pristupa a i mnogim novim interpretacijama određenih razdoblja starije historiografije... Obratila sam pažnju (...) problemima istraživačke prakse kao dinamičnog spoznajnog procesa, uvjerenja da znanstveni postupak, a posebno kritika izvora, postaje jedna od ključnih točaka obrane znanstvene historije. Upozoravanje na karakter i nužnost istraživačkog postupka potrebno je i zbog ideoloških i uopće diletantskih pritisaka na hrvatske profesionalne povjesničare i povjesničarke“.

Eksplisitno na tu temu možemo pročitati i ovaj odjeljak u knjizi druge hrvatske povjesničarke, **Mire Dimitrijević Kolar**, koja je pod naslovom *Podravski kaleidoskop* objavljena 2015. Ona o sebi i svom radu piše: „Dakako, do 1990. moji su radovi protkani izvjesnom ideologijom jer drugačije se nije moglo pisati ni objavlji-

Iza „Šeste ličke“ trava nije nicala

vati... I bilo je čudo da sam prešla goleme put od komunističkog povjesničara do današnjeg profila kada nastojim objasniti dubinu društvenih procesa i osobito gospodarstva i socijalne politike... Od 1988. nisam više bila član Komunističke partije jer sam prestala plaćati članarinu. No nikad se nisam izjašnjavala za niti jednu ideologiju osim za onu seljačku, radićevsku, podravsku. No nisam se odricala niti jednog mojeg rada koji je nastao u doba komunističke Jugoslavije kao što su činili neki moji kolege. Svi su moji radovi zasnovani na izvornoj dokumentaciji i literaturi i zato ti radovi imaju trajnu vrijednost i svjedočanstvo su jednog vremena. Mislim da me je to spasilo... Dakle, na krilima vjetra skretala sam u povijesnoj struci kako je komu trebalo i odgovaralo...“

Nazdravlje! To je povijest i tako se piše povijest, zar ne? Na krilima vjetra i vinogradskog klopotca! Hvala gospodi na iskrenosti! Ona je barem na temelju svoga političkog oportunizma i svoje svjetonazorske indiferentnosti to objavila i javno priznala, premda u tom njezinom izričaju otkrivamo niz nelogičnosti i protuslovija. A razlog koji navodi zašto je prestala biti član Komunističke partije, mogao bi se usporediti s opravdanjem malog Ivice koji priznaje da je, igrajući se sa svojom sestrom, izgubio jednu bojicu. Možda nije ni svjesna što je napisala i priznala? Međutim, ona je priznala kako je u svemu

tome u toj povijesnoj zbilji, u stvari – izgubljena. Pogubila se kao povijesni „spavač“ od zanata koji je prespavao veliki dio hrvatske povijesne zbilje, ali je ipak smogla „hrabrosti“ na takvim osnovama pisati udžbenike za osnovnu i srednju školu, o čemu u svojoj autobiografiji ni jednom jedinom riječju ne daje bilo kakav komentar. Interesantno je, kako gore spomenuta povjesničarka u svojem kaleidoskopu nigdje ne spominje te povijesne udžbenike koje je napisala za dake hrvatskih škola, premda je u ovih 25 godina bilo dovoljno vremena da se kaže istina.

Potpuno mi je jasno kakva stajališta je takva osoba mogla zastupati i promicati hrvatskim učenicima i što su iz njezinih udžbenika mogli naučiti naši susjedi. Kako nakon toga povjerovati u autentičnost i vjerodostojnost povijesnih dokumenata kojima je raspolagala, a na koje se uvjek poziva i kojih se ne odrice, kako sama kaže, odnosno, kakva je vjerodostojnost povijesnih prosudbi i zaključaka koji su iz toga proizlazili? U čemu se nakon toga sastoji njezina vjerodostojnost, gdje je moral, gdje je istina? Ove kategorije kao da nisu bitne u osobnosti jednog povjesničara. To je za mene strašna spoznaja koju mogu objasniti i djelomično opravdati jedino totalno uništenim i „zarobljenim umom“ kao posljedicom višedesetljetne komunističke represije i ideologije.

Zvijezda jugoslavenske historiografije Mirjana Gros

Prema tome, ne ču izreći nikakvu novost ako kažem da je vidljivo kako dosadašnja povijest 20. i 21. st. kao znanstvena disciplina, kao interpretacija određenog vremena i događaja, prema tome i njezin kredibilitet i evaluacija, ovisi o tome tko ju je pisao i kad ju je pisao, a ne o kriteriju istinitosti. Drugim riječima, i u hrvatskoj historiografiji još uvijek postoje osobe, dapače i „veliki“ hrvatski „znanstvenici“, riječju režimski historiografi, nekad podobni i neobjektivni, koji kao da su prespavali neka povijesna razdoblja i kao da imaju neke osobite povijesne naočale, i kao da su zaboravili što se dogodilo s komunizmom u svijetu krajem 20. stoljeća i s Hrvatskom nakon Domovinskog rata kao i malo prije njega. To su naši „nesalomljivi“, spavači ali i javni bukači, koji i danas ne vide tko to živi u Hrvatskoj i čije su kosti rastepene po mnogim bojištima i jamama u domovini i izvan nje. Među njima je mnogo onih koji su cijeli život išli „niz rijeku“ poput onoga „Gospodskog kastora“ i živjeli bez jasnih povijesnih i moralnih orijentira. Oni pišu i dalje kao da ne postoji u Hrvatskoj Katolička crkva i vjernički narod kojem su i dalje strane neoliberalne ideje i ateistična demokracija i sekularizam, koji nastoje vjerovati u antifašizam ali ne i u komunizam.

Osim toga, čvrsto sam uvjeren kako se povijest hrvatskog naroda ne može sagledati u svoj svojoj kompleksnosti ako se ne uzme u obzir da je većina hrvatskog naroda odavno kršćanski i katolički usidrena

na ovim prostorima i da se usporedno s političkim prilikama mora uzeti u obzir i prevladavajući vjernički svjetonazor hrvatskog življa. Tko sam nije takvih uvjerenja, teško može biti objektivan u povijesnim prosudbama i teško može vjerodstojno tumačiti i pisati povijest.

A kao da i dalje vlada embargo na istinu kojeg bi danas mogao nazvati i grijehom i izdajom. O hrvatskoj prošlosti i danas pišu neki nekompetentni povjesničari, kompromiseri i janusi, brzopotezni znanstvenici i „opunomoćenici povijesti“, koji pišu tako kao da ne postoji moral i etika i kao da se piše o tamo nekoj izmišljenoj državi i narodu na osnovama dijalektičkog materijalizma i Komunističkog manifesta. Toj djeci nekadašnjih partijaca i komunista nije ni danas istina glavni profesionalni i moralni smjerokaz i cilj. Oni i danas nastoje živjeti u zavjetrini propagolog jednoumlja. Ne bismo li takvo pisanje mogli nazvati lažnim i licemjernim, pa i izdajničkim?

Većina napisanog kao i objektivno prouđivanje povijesnih događaja i osoba, još uvijek je natopljeno političkom jednostranošću i isključivostima bivšega propagologa sustava te namjernim prešućivanjima – premda je protekli period od 25 i više godina mogao biti dostatan, barem djelomično, za objektivno znanstveno sagledavanje stvarnosti. Po srijedi je, ili bolje reći da je još uvijek na velikoj kušnji, ne samo profesionalno-stručni, znanstveni već i moralni dignitet autora. Međutim, kao da

i dalje postoji strah od istine i razotkrivanja mnogih događaja i osoba o kojima se dugo vremena nije smjelo ni govoriti ni pisati. Pa jasno mi je, kad bi se saznalo više istine o prošlosti Hrvata i Hrvatske, bilo bi manje „dokaza“ kako ovdje danas vlada izmišljeni fašizam.

Tako je i Krleža kao veliki mag riječi i majstor u prikazivanju povijesnih događaja, taj veliki ateistički i komunistički uzor mnogim „naprednjacima“, jednostavno prešutio i preskočio sve ono zlo koje se zbivalo u Sovjetskoj Rusiji od Lenjina, Staljina do Tita. U njegovim Dnevnicima o tome ne čete pročitati niti jednu riječ! Ako ni zbog čega drugog, a ono upravo zbog toga njegova skribomanija nosi veliku moralnu upitnost. Neupućen bi zaključio kako svega toga zla nije niti bilo. Dovoljno je da se pročitaju njegovi Dnevnički da se u to uvjerimo. Zbog straha za vlastitu egzistenciju, ali jasno, i zbog povlađivanja postojećemu komunističkom totalitarizmu, tako su pisali povijest i mnogi jugoslavenski povjesničari, pa se danas s pravom pitamo, imamo li mi Hrvati napisanu svoju povijest?

Hrvati danas ne trebaju dopustiti da im povijest pišu prodane duše, različiti marксisti i ljudi bez kičme koji bježe od istine zbog vlastitih probitaka. Dapače, oni pišu još uvijek i takve udžbenike iz kojih se, primjerice, ne vidi tko je prouzročio i započeo Domovinski rat, tko je bio agresor a tko žrtva. Evo još jednoga malog podsjetnika o nekim povijesnim činjenicama

i njihovoj interpretaciji, u pismu akademika **Zdravka Lorkovića** od 25. III 1990. koje mi je uputio: „....Zanimalo bi me da li je i netko drugi od stare generacije imao slične zloguke perspektive, bazirane na vlastitom iskustvu i neuljepšavanim povijesnim činjenicama. Čitajte samo u Večernjaku kako su 1909. kako su u veleizdajničkom procesu protiv Srba u Hrvatskoj i Bosni. Hrvati – među njima i moj otac – branili svoje buduće zaklete neprijatelje, koji su već onda rovarili smisljeno kao što i danas otvoreno. Kada gledate i sluštate onog **Zelenbabu**, ili kako se već zove, u skupštini Srbije kako hladnokrvno i perfidno izvaljuje jednu laž za drugom o stradanjima Srba u Hrvatskoj a upravo je obratno, dode mi, makar sam najmiroljubiviji čovjek na svijetu, da ga zgrabim za kose i prerezem mu taj perfidni bizantski grkljan, kao što je njegov izrod Šešelj obavio to u Borovom naselju, a ovaj zlostvor se usuđuje govoriti, da o tome zločinu postoje suprotne izjave i da treba tekar istražiti! Kao da su Hrvati klali svoje vlastite suborce da bi onda „ljaga“ pala na nedužna andjela Šešelja!“

Smatram da mnoge pojave u današnjem hrvatskom društvu nose svoje korijene u namjerno zatomljenoj i krivo prikazivanoj prošlosti te da su za takvo stanje odgovorni, među ostalim, i naši povjesničari u najvišim institucijama države.

Tri nasumce izabrana primjera ističem kao ilustraciju današnjeg stanja u Hrvatskoj, stanja duha koje bi se moglo opisati i kao stanje uspavanosti i neodgovornosti, sveopće ravnodušnosti.

Možda o politici i recidivima propalog sustava najviše govori činjenica kako u Hrvatskoj danas postoji oko 140 različitih stranaka i strančica. Premda realan, taj broj mogao bi se ubrojiti u stanovitu političku fantastiku i političku i moralnu izgubljenost. Mnogi su se pogubili, ili su i dalje ostali zagubljeni baš „kao guske u magli“. Svaki gradić, dapače, svaki zaselak i svaka mjesna zajednica kao da želi imati „svoju“ stranku! Mislim da nema više nigdje u svijetu takve zemlje kao što je Hrvatska koja ima tako malo žitelja a tako mnogo kojekakvih stranaka. To mi zvuči nevjerojatno, i bolesno, i ne samo u fizičkom smislu riječi. Ako je to demokracija, onda među Hrvatima ima malo poštenih ljudi. Što to znači? Možda

na taj način Hrvati žele oponirati vjekovnoj potlačenosti i robovanju nekim našim susjedima. Možda i to, da ima mnogo pojedinaca i grupica sa svojim nevjerojatno napuhanim i politički natopljenim egoizmom, sa svojim minornim duhovnim profilom i prezentiranim programom, koji misle kako su upravo oni bogomđani za upravljanje ovom zemljom a u isto vrijeme nisu u stanju sagledati temeljne i zajedničke hrvatske interese. Upravo je nastupilo pravo vrijeme da svi oni dođu do punog izražaja, da izlječe svoje kompleksne i zatomljene tjeskobe i strasti bez obzira na to, jesu li ili nisu svjesni svoje malenkosti. Misle kako su oni najpozvaniji za kreiranje suvremene političke misli, kako je upravo sada nastupio tren da to sve što znadu i pokažu sveukupnom pučanstvu svojega kućnog bloka, svoje ulice ili mjesne zajednice. Ponekad su to pravi klaunovi i lude koji i svojom vanjštinom i svojim vokabularom nisu daleko odmakli od onih riđih urlikavaca u prašumi koji sramote ovu zemlju. Ali to je najbolji način kompromitiranja i sebe i stranke i navođenja vode na mlin političkih opone-nata.

Sve to gledamo i slušamo svaki dan, slično onom nekadašnjem „ratovanju“ malih skupina nas derana na Grazingevrom briježu u Đurđevcu. Kakva opća kultura, kakva savjest, naobrazba i kakve intelektualne značajke, kakvi ponori neznanja i plitkosti duha, kakva kultura i pročitane knjige! Što veći duhovni bijednik, to veća samodopadnost i taština, to veći narcis i to manja strančica. U svom političkom sljepilu nitko od njih ne vidi da je „car ipak gol“. Kakvi smo to, mi Hrvati?

Vjerojatno nisam jedini koji se zgraža nad činjenicom da su za vrijeme održavanja zasjedanja Sabora klupe uglavnom prazne, jer nema onih koji bi tu trebali sjediti. Ako to i ova nova vlast ne shvati ozbiljno i ne prekine ovakvu praksu u demokratskoj Hrvatskoj i ako ne reducira bezbroj neopravdanih pogodnosti koje uživaju zastupnici i ostali vodeći ljudi – gnušam se i sramim se takve demokracije, i takve hrvatske vlasti. Gotovo da pomislim, kako mi Hrvati i nismo danas drugo zaslужili kad se mirimo s ovakvim stanjem duha, s ovakvim našim predvodnicima, a većina ih je kojih nema u klupama kad bi

to trebalo. Još kad čujemo od onih nekih rijetko nazočnih kako prave gluposti i lupertaju gotovo svaki put kad dobiju riječ, dove mi da povjerujem kako u nas i nema razboritih ljudi koji su ušli u politiku, a još manje da ima ljudi koji žele služiti zajedničkom dobru a ne svome džepu.

Prošlo je već 25 godina, mi u Hrvatskoj taj problem nismo uvidjeli a još manje smo ga počeli rješavati. Tu nema elementarnog ljudskog srama niti poštenja, nema morala. Još nam je dobro, kako bi nam moglo biti. Zar nije simptomatično za duhovno stanje nacije i nove vlasti u Hrvatskoj, ako se još sjećate, da je hrvatski Sabor donio prvi zakon u svojoj povijesti – o plaćama saborskih zastupnika!

Kada je jedan „veliki“ pedagog pokušao dati ocjenu hrvatskog školstva od sredine prošlog stoljeća do danas, u njegovoј narcioidnoj „studiji“ nigdje se niti jednom riječju nije mogla otkriti povijesna činjenica kako je ranih 90-tih bio Domovinski rat, kako se hrvatski narod krvlju izborio za svoju slobodnu i neovisnu državu Hrvatsku te kako je tada nastalo i novo školstvo u čijoj slobodi je našao i svoje mjesto vjeronauk. Sve mi to djeluje toliko nevjerootnjim da se pitam: „Gospodine, jeste li vi Hrvat i hrvatski intelektualac ili još uvi-jek pripadate politici propalog politbiroa i marksističko-lenjinske svemoguće propagande velikih laži? Vjerovali ili ne, studija je posve nova, nije iz Šuvarovih vremena! I, tako je ta „studija“ prošla na velikom skupu nijemih klimavaca, i za njom će kao referentnim izvorom, vjerujte, danas-sutra posegnuti koji nadobudni student.

Mislim da ovom društvu nisu problem tzv. antifašisti, čitaj: komunisti, jer njima tlo i bez lustracije svakim danom sve više izmiče pod nogama. Problem su, međutim, intelektualci povjesničari još uвijek zadojeni komunističkim jednoumljem koji tako ukorijenjena shvaćanja preko svojih radova, i osobito udžbenika, žele prenositi novim generacijama.

ŠARANOVA JAMA - NETKO LAŽE ILI JE POTPUNO LUD

(Izvadak iz rukopisa knjige V. Geigera, M. Jareba i D. Kovačića,
Jadovno i Šaranova jama. Kontroverze i manipulacije)

U knjizi *Martyrdom of the Serbs. Persecutions of the Serbian Orthodox Church and Massacre of the Serbian People*, objavljenoj početkom 1943. u Chicagu u izdanju Srpske Istočne Pravoslavne Dieceze za SAD i Kanadu, objavljeni su prvi opsežniji navodi o navodnom masovnom ubijanju zatočenika iz logora Jadovno i navodnom bacanju žrtava u krašku jamu nedaleko logora. "Tamo je ogromna lita, karakteristična za te planine, dubinu koje nitko nikada nije izmjerio i na čijem je vrhu krater metar i pol u promjeru. Na rub tog kratera ustaše bi doveli vezane Srbe, par po par, i ubili bi jednoga u paru s pištanjem, nožem ili maljem. On bi pao u krater povukavši sa sobom svojega živog pratioca. I tako se je nastavilo sa strašnom preciznošću svaki dan, s pravilnošću proizvodne linije u tvornici. [...] Koliko je Srba pronašlo grob u tom beskrajnom ponoru? Kada je poznato da je nekih 500, a kasnije dvostruko više svakodnevno odlazilo iz Gospića na Jadovno i da je taj odlazak trajao nekoliko mjeseci, tada nije tako teško izračunati nevjerojatno fatalan broj nevinih žrtava. Od više od 30.000 zatvorenika tako obrađenih kroz tu inkviziciju, nije nažalost preživio niti jedan živi svjedok. Samo na neizravne načine i od ustaša može se doznati koliko je Srba bilo tako likvidirano."

No postavlja se pitanje – ako "nije nažalost preživio niti jedan živi svjedok" – na kakve su "neizravne načine" nastali navedeni slike opisi i tvrdnje, koje će mnogobrojni uporno ponavljati i godinama kasnije, sve do naših dana?

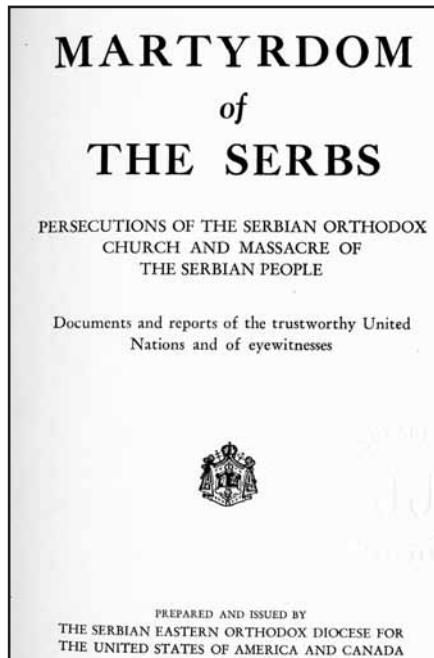
Prema *Enciklopediji Jugoslavije*, sv. 4, Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, objavljenoj 1960., koja je i primjer onovremenih "prihvatljivih" i "znanstvenih" pisanja o tzv. gospičkoj skupini logora i na koje navode će se mnogobrojni pozivati, Jadovno je "logor u koji su ustaše 1941 odvodile žrtve svog terora da bi ih tamo pobile. Nalazio se u jednoj dolini u Velebitu, na prostoru od 1250 m², ograđen bodljikavom žicom visokom 4 m; oko žice bila je postavljena straža u dubini od 1 km. Zatočenici, većinom Srbi,

najprije su stizali u gospičku kaznionicu gdje se vršio raspored za logore. U logor J.[adovno] se išlo od Gospića preko sela Trnovca. [...] 5 km od logora nalazila se jama u koju su ustaše povremeno bacali

stici i tisku u pisanjima o gospičkoj skupini logora odnosno logoru Jadovno kod Gospića, Šaranova jama nije spominjana imenom. Uglavnom se spominjalo samo "jame Jadovna", "jame", "duboke jame, vrtače", "kraške jame", "provalije" ili pak "ponor", "bezdan", "jama 'bezdan'". Tijekom 1980-ih godina Šaranova jama i imenom postaje nazaobilazna u pisanjima i spominjanju logora Jadovno.

Tijekom 1950-ih, 1960-ih, 1970-ih i 1980-ih godina u historiografiji, publicistici i memoaristici su navođeni različiti brojevi ubijenih u Jadovnu, žrtava i bačenih u Šaranovu jamu, uglavnom u rasponu od 7.500, 10.000 do 30.000, 35.000. No s vremenom su se javili, učestalije tijekom 1980-ih, a 1990-ih godina su posebno kod srpskih autora postali uobičajeni i navodi sa većim, pa i znatno većim brojem ubijenih u logoru Jadovno odnosno brojem žrtava bačenih u Šaranovu jamu nedaleko logora. Navodimo ovdje samo neke zanimljivije ogledne primjere:

Milan Bulajić u prvoj knjizi *Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine*, objavljenoj 1988. u Beogradu, navodi da je prema *Enciklopediji Jugoslavije*, od svibnja do srpnja 1941. u Gospić pristizalo dnevno po tisuću zatočenika, muškaraca, žena i djece i da se računa kako je kraška jama uz logor Jadovno "progutala oko 35.000 žrtava". Bulajić zatim jednostavno i bez zadrške zaključuje: "Podaci o oko 35.000 žrtava ustaškog zločina genocida nad Srbima vjerovatno su točni jer se odnose na Šaranove jame, udaljene svega jedan kilometar od ustaškog logora. Ali postoje i druge jame. Neke se danas ne znaju, a neke su tada zatrpane pa su ostale nepoznate. Ustaše su, prema pričanjima očevidaca Srba i Hrvata, napunivši neke jame ljudskim leševima, zatrpaljivši ove jame, betonirali ih, a zatim pokrili zemljom i liščem da bi zaturili tragove genocida." Bulajić zatim u trećoj knjizi *Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine*, objavljenoj 1989. u Beogradu, ustvrđuje da nije poznato koliko je zatočenika dovedeno u logor Jadovno i pobijeno

U knjizi *Martyrdom of the Serbs. Persecutions of the Serbian Orthodox Church and Massacre of the Serbian People*, objavljenoj početkom 1943. u Chicagu u izdanju Srpske Istočne Pravoslavne Dieceze za SAD i Kanadu, objavljeni su prvi opsežniji navodi o navodnom masovnom ubijanju zatočenika iz logora Jadovno i navodnom bacanju žrtava u krašku jamu nedaleko logora.

zatočenike, preklane nad samom jamom. Posljednju grupu od 1500 ljudi ustaše su pobile mitraljezima u augustu 1941; nove su žrtve vozili na Oštarije, velebitsko selo na cesti Gospić-Karlobag, i bacali ih u jamu u zaselku Stupačinovo. U mjesecu maju, junu i julu 1941 u Gospić je stizalo dnevno po hiljadu ljudi, žena i djece. Računa se da je kraška jama pored logora Jadovno progutala oko 35.000 žrtava."

Niz godina u poslijeratnoj jugoslavenskoj historiografiji, publicistici, memoari-

te da točnih podataka o mjestu gdje su za-točenici logora Jadovno likvidirani nema. Pritom kao najvjerojatnije spominje jamu na Grginom brijezu i Šaranovu jamu. Prenosi mišljenje **Franje Zdunića Lava** (“Ustaški zločini na Jadovnom i u nekim drugim logorima smrći”, u: *Kotar Gospić i kotar Perušić u narodnooslobodilačkom ratu 1941.-1945.*, Karlovac 1989., 168.-200.) da je broj likvidiranih, “bez sumnje, vrlo velik - ogroman” i navodi, da je riječ o 35.000 odnosno više od 37.000 osoba. Bulajićeve navode o logoru Jadovno i Šaranovoju jami ponavljaće kasnije i drugi srpski autori.

Zahvaljujući naporima protukatolički nastrojenog **Marca Aurelia Rivellija** i njegovoj opskurnoj knjizi *L'Arcivescovo del genocidio. Monsignor Stepinac, il Vaticano, e la dittatura ustascia in Croazia, 1941-1945. (Nadbiskup genocida. Monsignor Stepinac, Vatikan i ustaška diktatura u Hrvatskoj, 1941-1945.)*, objavljenoj na talijanskom 1998. u Milanu te na srpskom jeziku 1999. u Nikšiću, i gospička skupina logora i Šaranova jama ušli su u međunarodnu upotrebu. Prema Rivelliju uhićenici koji krajem lipnja 1941. stižu u valovima u Jadovno “bivaju odmah likvidirani: u ritmu od 3 do 4 hiljade dnevno internirce, uglavnom Srbe i Jevreje, odvode u jednu urvinu udaljenu pet kilometara od logora, Šaranovu jamu; tu ih kolju ili ubijaju maljem, a zatim bacaju u ponor. Krajem jula [1941.] Šaranova jama zajednička je grobnica za preko 10 000 leševa. Tokom avgusta [1941.] broj onih koji koji svakodnevno pristižu u Jadovno varira u hiljadama. Na taj način se pojačava i ritam smaknuća koja se sada obavljaju i kod jame Grgin brijež. Krajem mjeseca [kolovoza] logor je srušen; posljednjih 1500 logoraša streljano je na rubovima ovih dviju jama. [...]”

Mirko Rapaić, pak, u knjizi *Lička tragedija. Hrvatski zločini genocida nad srpskim narodom 1941. do 1945.*, objavljenoj 1999. u Beogradu, u izdanju Muzej žrtava genocida i Udruženje Srba iz Hrvatske, najprije navodi *odoka* da je u Šaranovoj jami kod Jadovna umoren 60.000 do 70.000 Srba, a zatim da je Šaranova jama “progutala” oko 30.000 žrtava. No nakon toga ponovo tvrdi da je u Šaranovoj jami našlo smrт 60.000 do 70.000 ljudi “koje su hrvatske ustaše poklale i u jamu gurnule” te tvrdi i da su ustaše “pobile, poklale i pobacale” u ličke jame ukupno 10.015 Srba sa područja Like.

Milan Bulajić, sveznajući o ustaškim zločinima, u knjizi Ustaški zločini genocida i sudjenje Andriji Artukoviću 1986. godine, III., Beograd 1989., objavio je i fotografiju “Jame Jadovno”, a koja ne postoji niti je postojala osim u njegovim radovima i radovima nekolicine neupućenih.

Dane Lastavica u još opskurnije napisanoj knjizi *Bezdane jame Nezavisne Države Hrvatske ždernjače srpskog naroda 1941-...?*, objavljenoj 2008. u Beogradu, u izdanju Fonda za istraživanje zločina genocida, pozivajući se na mnogobrojnu literaturu navodi i tvrdi: “Prema do sada opisanim događajima o zločinima genocida NDH na području Like, a i prema dugogodišnjim istraživanjima i razgovorima vođenim s mjesnim stanovništvom, može se utvrditi da je u ovu jamu bačen najveći broj žrtava 1941. godine na području Like, a možda u toj godini i najveći broj žrtava u zloglasnoj NDH. Broj žrtava u Jadovnom 1941. godine po proceni kreće se od 30.000 do 40.000. Šaranova jama bila je gubilište u koje su žrtve dovode na koncentracionog logora (Gerichta) Gospic, Logora štala Maksimović - Ovčara iz Gospicā, sa sabirališta na željezničkoj stanici Gospic. Žrtve su dovode na drugih krajeva NDH, bez svraćanja u navedene logore i sabirališta, izravno vozom, kamionima ili pješice na Jadovno i bacane u ovu jamu. Prve žrtve bačene su u Šaranovu jamu 20. IV. 1941. godine. U ovu jamu bacane su žrtve srpskog naroda 1941. i 1991. godine. [...] U Šaranovu jamu bacane su žrtve i jevrejskog naroda. [...]” Lastavica preuzima podatke objavljene u srpskom listu *Argument* 10. veljače 1995. te navodi i da je u Šaranovu jamu bačeno “i preko 80 pravoslavnih sveštenika i vladika **Petar Zimonjić [Zimonjić]**.” [O (ne)utemeljenostima navoda o Jadovnu i Šaranovoj jami kao mje-

stima smrti pravoslavnih svećenika, usp. V. Geiger, M. Jareb, D. Kovačić, “Koliko je pravoslavnih svećenika ubijeno 1941. u logoru Jadovno?”, *Politički zatvorenik*, br. 267, Zagreb 2016.]

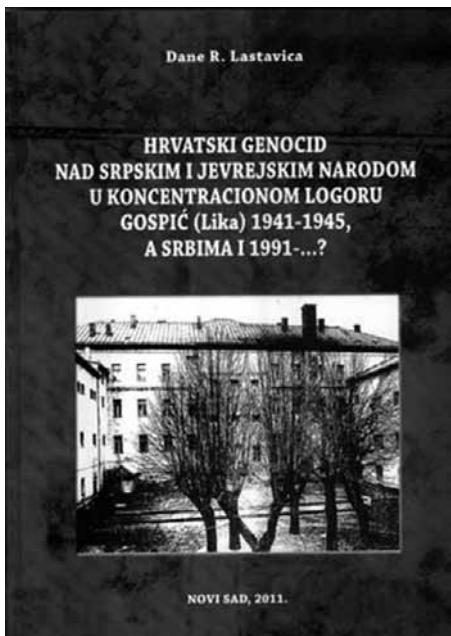
Lastavica kao osebujni zagovornik hrvatske genocidnosti kasnije u knjizi *Hrvatski genocid nad srpskim i jevrejskim narodom u koncentracionom logoru Gospic (Like) 1941-1945, a Srbima i 1991 - ?*, objavljenoj 2011. u Novom Sadu, u vlastitom izdanju, reciklira i proširuje tvrdnju da je procjena žrtava logora Gospic - Jadovno od 30.000 do 40.000 te da je

Šaranova jama najveće grobište iz 1941. u NDH. Lastavica je o logoru Jadovno i Šaranovoj jami u svojim knjigama *Bezdane jame Nezavisne Države Hrvatske ždernjače srpskog naroda 1941-...?* i *Hrvatski genocid nad srpskim i jevrejskim narodom u koncentracionom logoru Gospic (Like) 1941-1945, a Srbima i 1991 - ?* prikupio i nanizao sve i svašta, što god mu se uklopilo. O kakvom je znalu riječ slike ukazuje fotografija “Jame Jadovno”, koju je preuzeo od ustaškim zločinima sveznajućeg Milana Bulajića (Usp. M. Bulajić, *Ustaški zločini genocida i sudjenje Andriji Artukoviću 1986. godine, III., Beograd 1989.*, - fotografija “Jame Jadovno” objavljena u slikovnim prilozima između str. 448. i 449.) i objavio, a koja ne postoji niti je postojala osim kod Bulajića, Lastavice i nekolicine neupućenih.

Pozivajući se na navod **Milorada Bajića** (scenarist dokumentarnog filma “Jama” iz 1990., prepunog neprovjerjenih i pretjeranih tvrdnji i navoda o razmjerima

ustaških zločina u Jadovnu i Šaranovoju jami, koji je učestalo prikazivan početkom 1990-ih godina u Srbiji i po inozemstvu), a koji se je sa ekipom Speleološkog odseka Planinarskog saveza Beograda u srpnju 1990. spustio u Šaranovu jamu, Lastavica navodi i tvrdi da su se u Šaranovu jamu spuštali engleski speleolozi 1956. i sondama bušili dno i utvrđili naslagu od 5,5 metara ljudskih kostiju. "Pošto su prostor iskubicirali, došli su do podatka koji je relevantan, da je u jamu bačeno od 9.000 do 11.000 ljudi." [Iz istog izvora je nedvojbeno i navod **Dure Zatezala** u zagrebačkom *Vjesniku* od 12. srpnja 1990. ("Povijest se ne može zabetonirati."), i kada je tvrdio da je u logoru Jadovno, "pravoj "tvornici smrti", u razdoblju od 11. travnja do 15. kolovoza 1941., "ubijeno približno 62.000 ljudi" te da je nakon speleološkog uvida u Šaranovu jamu "na osnovu matematičkih proračuna" utvrđeno da je u nju "bačeno od 9000 do 11.000 ljudi."] Da bi priča bila uvjerljivija i zanimljivija, ove podatke o Šaranovoj jami Bajić i njegovi suradnici navodno su dobili "od jedne obaveštajne službe iz Londona".

No **Dorde Pražić** u članku "Jame naših stradanja i zabluda", objavljenom na internetskim stranicama www.jadovno.com, napominje da je "teško [je] vjerovati ovoj informaciji [da su se engleski speleolozi spuštali u Šaranovu jamu 1956. i sondama bušili dno, te da su utvrđili da se na dnu jame nalazi 5,5 m ljudskih kostiju, i da su zatim izračunali kubiciranjem, da je u jamu bačeno 9.000 do 11.000 ljudi]

jer 1956. godine, vjerojatno još nije bio završen proces raspadanja tijela u jami."

U Šaranovu jamu spustila se u ljeto 1990. ekipa Speleološkog odseka Planinarskog saveza Beograda i uglavnom potvrdila podatke o jami koje je tri desetljeća ranije utvrdio hrvatski speleolog **Tihomir Pajalić**, odnosno utvrdila je naslage ljudskih kostiju i kamenja na dnu jame. Srbijanski dnevni list *Politika* (Branko Đurica, "Prizori od kojih staje dah. Ekipa 'Politike' sišla u Šaranovu jamu, stratište nekadašnjeg logora Jadovno"), izvjestio je 29. srpnja 1990. da speleolog **Danimir Ristić**, član speleološke ekipe koja se je spustila u Šaranovu jamu, "ceni da se na dnu Šaranove jame nalazi sloj ljudskih kostiju debo do 5 metara."

Danimir Ristić, član ekipe Speleološkog odseka Planinarskog saveza Beograda, o nalazima u Šaranovoj jami u srpnju 1990. u opširnom pisanom iskazu navodi i tvrdi: "[...] Prva dodirna tačka na koju padne telo ili kamen koji se odozgo ubaci, daleko je od ulaza 42 m. To mesto je ujedno najviši vrh piramide. Piramida na prvi pogled izgleda kao nanos otpalog šumskog lišća, koga je vetar polomio i sa površine ubacio unutra, ubačenog kamenja, naizgled sasvim običan nanos često viđen po jamama koje imaju otvor na površini. Nanos izgleda običan sve dok se bolje ne zagledate i ne upalite drugu baterijsku lampu. Tada primetite da to nije granje i da su ono što viri iz tog nanosa i što je razasuto okolo, ljudski ostaci. [...] Kada je reč o broju ljudi koji su u jamu bačeni, to se može saznati iz debljine naslaga kostiju koja se nalazi na dnu. Moram kazati da je dno jame dugačko oko 6 m, a široko oko

4 m, sa jednom odajom sa strane 4-5 metara nižom od one u koju smo se spustili [...]. Kopati se nije moglo jer nismo imali čim, a ni vremena. Postoje međutim drugi pokazatelji na osnovu kojih mogu stručno tvrditi da je podatak od 1,37 m netačan i da je debljina mnogo veća. Ono na što smo se spustili, bilo je vrh kupe. Normalno ono što se baci, pada na jedno mesto i odatle se kotrlja na sve strane, pa je tako bilo i s telima koja su ubaćena. Odaja u kojoj smo našli 3 kostura ima visinsku razliku 4-5 m u odnosu na metar ispod vrha kupe. [...] Voda i vetar ni za hiljadu godina ne mogu da ubace toliko materijala da bi se napravilo nešto toliko, pa znači da je taj pod veštački stvoren. Sama kupa je promera kao dno jame jer doseže do njenih ivica što dovodi do dva moguća zaključka: ili su kosti ljudi debljine oko 4 m, ili je debljina mnogo veća ako je dno jame još niže. Zidovi su bili vertikalni, pa kad se dno jame popunilo, onda se kupa dizala i dosegla svoju sadarsnu visinu. Znači nema manje od četiri metra, samo može biti više. [...] Prvih 20-30 cm je lische, granje i kamen, a ispod toga nabijeno kao ptičje gnezdo su složene, spresovane i slomljene kosti u masi od krvi, prašine, mesa i odeće, zapepljene i istrunule. Kosti su od siline pada tako izlomljene i spresovane da je tokom vremena došlo do truljenja pa je nemoguće iskopati neki veći komad da se to sve ne raspade jer izgleda kao humus. Lično mislim da proračunima prema onome što je unutra, ne može verodostojno da se izračuna broj ubačenih u jamu. [...]” [Usp. D. Zatezalo, *Jadovno. Kompleks ustaških logora 1941.*, Knjiga I, Beograd 2007., 171.-176.]

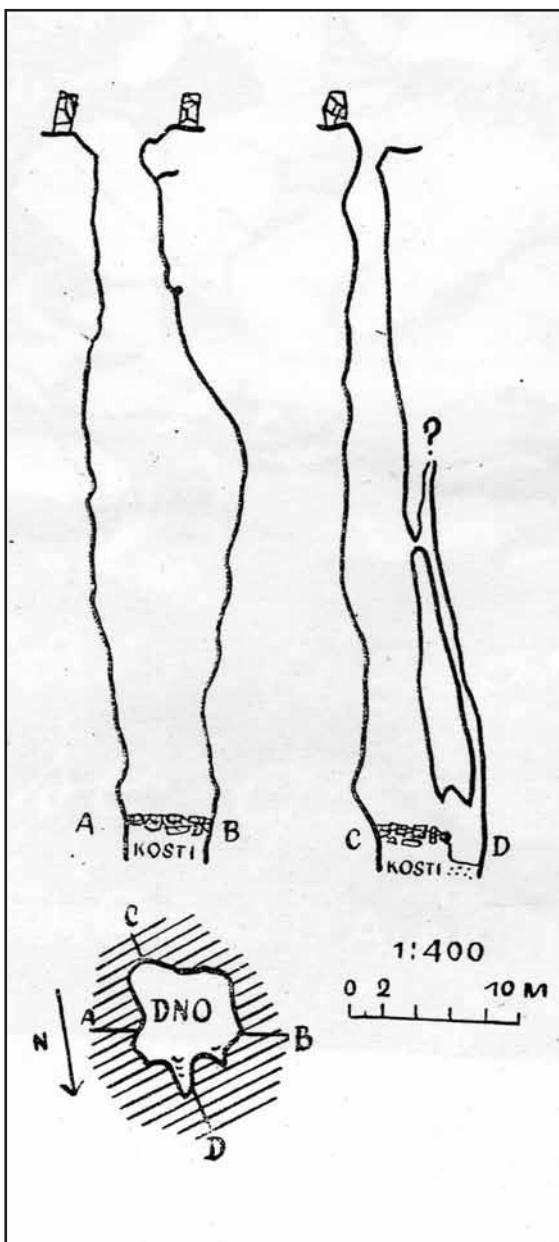
Dragan Mirović, član ekipe Speleološkog odseka Planinarskog saveza Beograda, koja se je u srpnju 1990. spustila u Šaranovu jamu je, pak, zabilježio: "[...] Imali smo informaciju da je ova jama duboka nešto preko 40 metara [...]. Podatak o dubini jame se pokazao tačan. Dno jame je ovalnog oblika i površine oko 15-20 metara kvadratnih, a gomila kamenja na sredini ima visinu pet-šest metara, a prema ivicama dna jame se smanjuje. Po obodu dna jame se ponegde naziru sitniji fragmenti kostiju, a kada se ukloni nešto kamenja vidi se sloj sitno izdrobljenih kostiju. Na dnu jame se nalazi i jedan uzak i kratak kanal ili, bolje rečeno, niša u kojoj su nađene dve lobanje i delovi dva skeleta kojima su pripadale te lobanje. Ove kosti su ostale manje-više čitave jer do pomenute niše nije moglo da dopre kamenje

koje je u jamu bacano. [...] Nismo imali vremena da iskopamo sondu na nekom mjestu uz obod dna jame kako bismo utvrdili dubinu sloja u kome se kosti nalaze, na osnovu čega bi se mogla dati procena broja žrtava koje su ustaše bacile u jamu. Ono što smo znali još pre našeg dolaska je činjenica da je logor Jadovno funkcionalisao tri meseca i da je za to vreme ubijeno između 80.000 i 90.000 ljudi. Zna se da je Šaranova jama najbliža Gospicu, iz koga su kretali transporti smrti, i da se nalazi pored samog puta koji je vodio do logora. Pored ove jame, pretpostavlja se da su ustaše najviše žrtava bacile u jame Grgin breg i Čaćić draga, jer su joj ove bile najbliže. [...].” [Usp. M. Rapaić, *Lička tragedija. Hrvatski zločini genocida nad srpskim narodom 1941. do 1945.*, Beograd 1999., 411.-412.]

Tihomir Pajalić, prvi speleolog koji se 1962. spustio u Šaranovu jamu te o njoj i o zatečenom stanju objavio kraći članak “Šaranova jama – memorijalni spomenik” u časopisu *Naše planine*, br. 9-10, navodi da je otvor jame dimenzija 1,5 x 4 metra, i na nadmorskoj visini od 890 m. Petnaest metara dublje širina se povećava na 10 metara, dok se pri dnu sužava na 4 x 6 metara. Dubina jame iznosi 42,5 metra. Debljina nanosa ljudskih kosti nađenih na dnu, prema Pajaliću, iznosila je 1,35 metara. Na crtežu presjeka Šaranove jame, koji je Pajalić objavio, a koji su kasnije objavljivali i drugi (M. Bulajić, S. Božićević, J. Mirković), ucrtano je postojanje sloja ljudskih kosti. Speleolog Pajalić napominje, da su ljudske kosti bile prekrivene slojem tucanika, koji je u jami bačen vjerojatno prilikom gradnje kamene ograde memorijalnog spomenika.

Milan Bulajić je 1988. u prvoj knjizi *Ustaški zločini genocida i sudjenje Andriji Artukoviću 1986. godine* jednostavno zaključio: “[...] dubina Šaranove jame je oko 42,5 metara. Na toj dubini su nađene prve kosti kojih, dalje u dubinu, treba da ima oko 40 kubnih metara, osim ako jama ima galeriju ili podzemne vode.” Zatim je i dodao da je slična dubina jame na Grginom brijezu te da u okolini postoje i druge jame koje nisu istražene.

Gojko Vezmar, koji je niz godina istraživao ustaške zločine u Lici, u prilogu

*Tihomir Pajalić, prvi speleolog koji se 1962. spustio u Šaranovu jamu te o njoj i o zatečenom stanju objavio kraći članak “Šaranova jama – memorijalni spomenik” u časopisu *Naše planine*, br. 9-10, navodi da je otvor jame dimenzija 1,5 x 4 metra, i na nadmorskoj visini od 890 m. Petnaest metara dublje širina se povećava na 10 metara, dok se pri dnu sužava na 4 x 6 metara. Dubina jame iznosi 42,5 metra. Debljina nanosa ljudskih kosti nađenih na dnu, prema Pajaliću, iznosila je 1,35 metara. Na crtežu presjeka Šaranove jame, koji je Pajalić objavio, a koji su kasnije objavljivali i drugi, ucrtano je postojanje sloja ljudskih kostiju.*

“Ustaški zločini u Lici 1941 - 1945. godine u funkciji etničkog čišćenja”, objavljenom u zborniku *Genocid u 20. veku na prostorima jugoslovenskih zemalja*, objavljenom 2005. u izdanju Muzeja žrtava genocida i Instituta za noviju istoriju

Srbije, bez zadrške navodi: “Samo u Šaranovoj jami, kako su procijenili speleolozi nalazi se 7-8.000 kostura” [Vezmar očito izmišlja, jer se poziva na Pajalićev članak “Šaranova jama – memorijalni spomenik”, a Pajalić ne donosi nikakve brojčane procjene!] te napominje i da “Broj bačenih u jame [u Lici] nije utvrđen, a prema dosadašnjim procjenama radi se o 35.000 - 75.000 lica.”

Zatezalo u knjizi *Radio sam svoj seljački i kovački posao. Svjedočanstva genocida*, objavljenoj 2005. u Zagrebu, u izdanju Srpskog kulturnog društva “Prosvjeta”, očito nezadovoljan “matematičkim proračunom” od 9.000 do 11.000, na koji se je ranije pozivao, povećava broj bačenih u Šaranovu jami i navodi da je u Šaranovu jami na Velebitu, “Od maja do kraja augusta 1941. ubijeno bato-vima i noževima i u nju bačeno oko 15.000 žrtava: Srba i Židova.” Zatezalo je svoju najnoviju procjenu da je u Šaranovu jami “bačeno oko 11.000 do 15.000 ljudi” ponovio i u knjizi *Jadovno. Kompleks ustaških logora 1941.*, objavljenoj u Beogradu 2007., u izdanju Muzeja žrtava genocida. Da bi ova tvrdnja bila vjerodostojnija Zatezalo se poziva na navodnu istovjetnu procjenu **Vladimira Žerjavice**, ali bez upute gdje je i kada objavljena ili izrečena.

Hrvatski speleolog **Srećko Božićević** u članku “Jadovno i Šaranova jama: o žrtvama bez pjeteta” objavljenom 2009. u *Političkom zatvoreniku*, br. 208/209, napominje: “Kada bi bila točna tvrdnja da su u nju [Šaranovu jamu] ubacivane one navedene desetine tisuća zatočenika iz logora Jadovno, tada bi debljina koštanih ostataka trebala biti veća. Jesu li žrtve bacane i u još neke druge okolne jame – kako se spominje (jama u Grginu brijezu, jama ispod Metle, jama uz cestu za Kolonjevu Ruju, jama u Docima i dr.) – koje kasnije spominju i drugi speleolozi koji su ovdje vršili istraživanja, zasad nije poznato ni utvrđeno! Također treba imati na umu da se manji otvori i onih jama koje su vrlo duboke, mogu naknadno zatvoriti i nekim većim kamenim blokom, uslijed čega jame ostaju nepoznate. [...] Brojke navedene u raznim napisima, a zapisane i na spomen-tabli Šaranove jame – moraju, dakle, ostati i dalje predmetom istraživa-

Šaranova jama

nja. U Šaranovoj jami nisu bili patolozi, a ni forenzičari – kao u Jazovci – pa se ni jedan broj ne može smatrati utvrđenim i točnim. [...]” Božićević pridodaje kako su prema onome što je čuo do Šaranove jame su 1945. makadamskim putem dolazili kamioni iz Gospića, i “nisu u [Šaranovoj] jami samo žrtve ustaša, nego i žrtve partizana! [...].”

Uz mjesto logora Jadovno i Šaranovu jamu bilo je u socijalističkom razdoblju postavljeno nekoliko kamenih spomen-ploča s uklesanim natpisima. Na jednoj, u literaturi najčešće spominjanoj spomen-ploči je natpis: “Na ovom mjestu između ostalih iz naše zemlje pobijeno je po ustaškim krvnicima 1.486 žrtava iz općine Grubišno Polje 1941. Spomen-ploču podiglo je društvo ‘Napredna žena’. Grubišno Polje, 2. VI 1957.” Na drugoj manjoj spomen-ploči je natpis: “I ovo je jedna od jama u kojoj su ljeti 1941. god. sluge okupatora ustaški zločinci bacili na hiljade ljudi iz Like i drugih krajeva ove zemlje. Nikada neće biti zaboravljene ove nevine žrtve zločinačkog fašizma. Slava im. 27. VI 1961.” Na trećoj spomen-ploči je natpis: “Iz Sremskih Karlovaca dovedeni su na Jadovno i pali kao žrtve ustaško-fašističkog terora, jula 1941. godine: **Milan Božić, Borivoje Krasojević, Aleksandar Manojlović, Borislav Matijević, Aleksandar Matić, prof. Miljenko Piščević, dr. med. Jovan Popović, prof. Radovan Prosenc, dr. jur. Stevan Simeonović-Čokić**. Ovu spomen-ploču poduze 1961. g. Savez boraca NOR Sremski Karlovci.” Na jednoj maloj spomen-ploči je natpis: “**Ljubotina Nikola** 10. X 1897 – 30. VII 1941. Otočac”. Savez udruženja

pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske postavio je 1983. mramornu spomen-ploču s uklesanim imenima mitropolita **Petra Zimonjića**, episkopa **Save Trlaića** i 52 svećenika Srpske pravoslavne crkve. I na najnovijoj obnovljenoj spomen-ploči, koji su 2012. podigli episkop i svećenstvo Eparhije gornjokarlovačke “arhijerejima, sveštenicima i vjernicima Srpske pravoslavne crkve postradalim na Velebitu u jamama Jadovna 1941.”, navedeni su Petar Zimonjić, mitropolit dabro-bosanski i Sava Trlajić, episkop gornjokarlovački te poimenično i 52 svećenika Srpske pravoslavne crkve.

Zatezalo u knjizi *Jadovno. Kompleks ustaških logora 1941.* navodi da je na mnogobrojne poticaje i zahtjeve za obilježavanje područja logora Jadovno i za

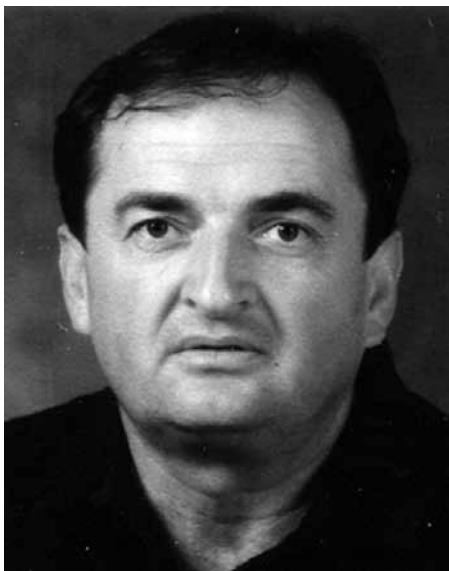
Dr. Srećko Božićević

ekshumaciju žrtava iz Šaranove jame i drugih jama, Predsjedništvo Vlade NR Hrvatske osnovalo 8. ožujka 1952. komisiju koja je obišla područje logora Jadovno i ispitala “stanje grobova žrtava fašističkog terora pogubljenih u Jadovnu” te zatim podnijela izvještaj u kojem je navedeno: “Na pola metra ispod površine zemlje pronađen je jedan leš, koji se sada još nalazi u stanju raspadanja, [...]” te “da su i ostali leševi, koji se još dublje nalaze složeni jedan na drugome, u toku raspadanja i da je nemoguće izvršiti prenos kostiju sa lica mesta, tj. iz jame gdje su leševi sahranjeni iz higijenskih razloga s jedne strane i što imade više jama u kojima su žrtve u gomilama zakopavane, te što bi iziskivalo pravljenje jedne ogromne zajedničke grobnice [...]. Nadalje i tehnički bi bilo nemoguće ovaj prenos izvršiti iz razloga toga, što se leševi nalaze u stanju raspadanja tako da postoji mogućnost, da na od sredine jame pa na niže imade još leševa koji su tek u početnom stadiju raspadanja, [...]. Mišljenje je komisije, da je uopće nemoguće i zamisliti bilo kakav prenos leševa. Konstatirano je, da će leševi biti u stadiju raspadanja još više godina iz razloga toga, što su jame gdje su leševi zakopani na vrhu šume zvane Jadovno, gdje je hladno i ljeti, a zimi su snjegovi i što je sama zemlja ilovača, te leševi u ovim jamama stoje često kao konzervirani, a ovo sve dovodi do toga, što ovi elementi dovode do sporijeg raspadanja. [...]” Zatezalo navodi da izvještaj nije uspio pronaći u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, u fondu Predsjedništva Vlade NR Hrvatske, već se poziva na pismo Predsjedništva Vlade NRH od 24. lipnja 1952. Narodnom odboru Sremski Karlovci. Stoga nije utvrđen ni potpuni sadržaj izvještaja komisije, pa i je li riječ o Šaranovoj jami, a niti tko su bili članovi komisije.

Potaknut mnogobrojnim navodima o velikom broju ubijenih i bačenih u Šaranovu jamu, ponajprije najnovijom **Zatezalovom** procjenom da je u Šaranovu jamu “bačeno oko 11.000 do 15.000 ljudi”, **Srećko Božićević** u članku “Jadovno i Šaranova jama: o žrtvama bez pjeteta” iznosi i mišljenje, je li takvo što bilo moguće: “U postojeći nacrt Šaranove jame [speleologa Pajalića] pokušao sam prema naznačenom mjerilu i veličini te širini prosječnog čovjeka ‘poredati’ ili posložiti ljudska tijela [...]. Iako je to u surovoj stvarnosti neizvedivo, ali radi približnog odnosa određene mogućnosti i sada zna-

nih činjenica, rezultat je bio slijedeći: posložena po vertikali, u nju bi stalo približno 1.800 - 2.000 ljudskih tijela. Ako bismo ih 'naslagali' po horizontali, bacajući od otvora s uvjerenjem da će oni tako ležati u jami, tada bi 'stalo' od 1300 do 1500 ubijenih ljudi, sve uz uvažavanje postojećih proširenja i suženja u jami. Oscilacija od ove procjene može biti 50 do 100 osoba. Moram, na žalost, upozoriti i na postojeći poseban način raspadanja ljudskog tijela kad je ono zakopano u zemlji, što bi svakako 'usporavalo' navodno ubijanje 'na tvorničkoj vrpci'."

Prema Đordju Pražiću ("Jame naših stradanja i zabluda"), broj "maksimalno mogućih žrtava u Šaranovoj jami može se dobiti matematičkim proračunom. Na osnovu poznatih unutrašnjih dimenzija (za dubinu 42,5 metara) zapremnina jame iznosi oko 1.263 m³. Ako prepostavimo da u metar kubni optimalnim slaganjem može stati 9 ljudskih tijela nakon ubijanja, tada dobijamo podatak da u potpuno napunjenu jamu do vrha može stati 11.367 žrtava. Pošto je temperatura u jamama 10-13°C, vrijeme raspada ljudskog tijela je znatno duže (preko 10 godina) u takvoj specifičnoj sredini. [...] Ako prepostavimo da nakon raspada ljudskog tijela u kubni metar može stati najviše 80 skeletnih ostataka žrtava, onda na osnovu kubične dna jame dobijamo oko 1.920 žrtava po metru visine naslage kostiju. To znači da bi za 11.367 žrtava bilo oko 6 metara naslage kostiju. Za visinu 1,35 metara naslage kostiju bile bi 2.592 žrtve a za visinu 4 metra 7.680 žrtava. Na osnovu onoga što su vidjeli članovi komisije Vlade NR Hrvatske 1952. godine, može se zaključiti da je u jami bilo preko 5.500 žrtava, što iznosi minimalno 3 metra naslage kostiju. Za ove krajnje brojeve žrtava treba računati sa greškom od 100-200 žrtava. Ali to je samo matematički proračun koji može samo pomoći u teoretskoj procjeni broja žrtava. Međutim, u tom matematičkom razmišljanju javljaju se određene sumnje. Ako je približno tačna dubina prazne jame od 42,5 metara (izmjerena 1936. g.), a sigurno je tačna izmjerena dubina od 42 metra (1990. g.) do vrha naslage kostiju, onda postoji mogućnost da u dnu ima samo 0,5 metara naslage kostiju, a da su možda ostatci žrtava u međuvremenu 'nestali', što se ne može isključiti. [...]." Pražić napominje i da "U Šaranovoj jami nisu bili forenzičari, tako da se ne može govoriti o tačnom broju žrtava." No svjetan neprestani pretjerivanja o broju žr-

Dorde Pražić

tava naglašava: "Često se iz neznanja a možda i namjerno plasiraju podaci da se samo u ovoj jami nalazi 30.000 do 40.000 žrtava, izbjegavajući navesti cijeli sistem gubilišta i jame na Velebitu koji se nalaze u bližem i širem rajonu logora Jadovno. [...]."

U Hrvatskoj pojedinci broj žrtava gospičke skupine logora minimaliziraju i u potpunosti negiraju postojanje žrtava u Šaranovoj jami. Nakon svega, hrvatski speleolog i filmski dokumentarist Pavle Vranjican, koji se je potkraj 1990-ih godina navodno spustio u Šaranovu jamu, tvrdi 7. srpnja 2011. u *Hrvatskom listu*, br. 354 (Pavle Vranjican, Josip Jurčević, "Laži pred kojima zastaje pamet: Cijeloj Hrvatskoj podvaljena Šaranova jama kao masovna grobnica Srba i Židova") da u Šaranovoj jami nema nikakvih ljudskih ostataka. Naime, Vranjican navodi i tvrdi: "Krajem [19]90-ih surađivao sam s tadašnjom saborskrom Komisijom za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava s ciljem utvrđivanja okolnosti i mjesta stradanja zarobljenika, ranjenika i civila neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata. Moja specijalnost je speleologija te sam u skladu s tim sačinio popis jama na teritoriju RH u kojima se nalaze posmrtni ostaci žrtava ubijenih 1945., te također dao nekoliko sugestija i prijedloga na koji bi način trebalo organizirati terenska istraživanja. U isto vrijeme na Saborskiju komisiju provodio se politički pritisak da se istraže neki navodni ratni zločini povezani s hrvatskim Domovinskim ratom. [...] tada je potekla i optužba kako Šaranova jama kod Jadovnog na Velebitu krije posmrtnе ostatke srpskih civila ubijenih

tijekom Hrvatskog domovinskog rata. Za vrijeme druge Jugoslavije ova je jama bila proglašena jamom grobnicom žrtava stradalih u logoru Jadovno 1941. godine. Slijedom toga odlučeno je da se poduzme terensko istraživanje kako bi se provjerile navedene optužbe. Stručni dio ekipe sačinjavali su: **Davor Butković**-Žu i Pavle Vranjican. Tajnik saborske Komisije [za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava] bio je gospodin **Florijan Boras**. Krenuli smo u Gospic gdje su nam se u policijskoj upravi pridružili djelatnici policije i svi zajedno došli smo do ulaza u Šaranovu jamu koja se nalazi neposredno uz šumsku cestu. Upotrebljavajući uže i speleološku opre-

Pavle Vranjican

mu spustili smo se do dna jame. U jami nismo našli ni najmanjeg traga bilo kakvog novijeg zločina, ali na naše iznenadenje niti bilo kojeg pa ni najmanjeg traga o zločinu iz 1941. godine. Jednostavno – na dnu te jame nema nijednog ljudskog kostura, tj. ničeg što bi moglo na bilo koji način potvrditi tu priču. Napravili smo jednostavnu skicu jame, kratki video snimak i izašli vani. Napisali smo izvješće koje smo zajedno sa snimkom unutrašnjosti jame predali saborskoj Komisiji [za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava]. [...]." No taj nedvojbeno važan uvid u Šaranovu jamu ne spominje *Izvješće o radu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava od osnutka (11. veljače 1992.) do rujna 1999. godine*, Zagreb, rujan 1999. Ujedno, navedeni izvještaj o uvidu u Šaranovu jamu nemoguće je pronaći u spisima Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

Dakle, što se Šaranove jame tiče, ili netko laže ili je potpuno lud.

MAĐARSKI GUBITCI U HRVATSKOJ NA KRAJU I POSLIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA (I.)

Već 8. prosinca 1864. papa **Pio IX.** u enciklici „Quanta Cura“ i u glasovitom dodatku „Syllabus“, komunizam je proglašio jednom od najvećih zabluda.¹ Poslije njega, papa **Pio XI.** je 19. ožujka 1937. godine objavio apostolsko pismo pod nazivom „Divini Redemptoris“ u kome upozorava da „cijelim narodima prijeti opasnost, da će skliznuti u barbarstvo u kome je većina čovječanstva bila prije rođenja Spasitelja. Preteča zvijeri je boljevički i bezbožni komunizam...“ I na kraju, papa **Ivan Pavao II.** također je pozvao narode da sačine popis svojih mučenika i da ne prepuste zaboravu one koji su na mukama izgubili živote, bez obzira na to koji je totalitarni sustav to prouzrokovao.

Prije nego što prijeđemo na pitanje demografskih gubitaka Mađara u Hrvatskoj na kraju Drugoga svjetskog rata, želimo kratko prikazati neke poglede današnjih hrvatskih povjesničara. Naime, na cijelom prostoru ne samo Hrvatske, nego i u ostalim dijelovima nekadašnje Jugoslavije, 1944. odnosno 1945. ali i kasnije, gdje je uspostavljena komunistička vlast, dolazilo je do uhićenja i razračunavanja. Neprijatelji komunista, odnosno navodni neprijatelji, bez obzira na svoju nacionalnu ili etničku pripadnost, bili su po kratkom postupku pogubljeni, a u rijetkim slučajevima bi se to događalo poslije sudske postupaka, najčešće montiranih.² Dodali bismo da su pogubljeni u najvećem broju slučajeva bili potpuno nedužne osobe. Prema podatcima OZN-e (Odjeljenje za

Pišu:

BOGNÁR András, akademik
&
HORVÁTH M. László,
Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj (Zagreb)

zaštitu naroda), u razdoblju između 15. rujna 1944. i 1. siječnja 1945. skoro svako pogubljenje izvršeno je bez zapisnika, ili na osnovi naknadno napisane smrtnе osude.³

ra, bez odgovarajućih uputa i zapovijedi.⁴ Ovo dokazuje i jedna informacija, koja je objavljena 2011. godine, a po kojoj su „Srbi dokumentirali pokolje iz 1944. godine“. Mnogo takvih pisanih dokumenata je ostalo. Od njih bismo citirali samo nekoliko koji se odnose na današnje područje Hrvatske.

Najpoznatiji je, moguće, telegram šefa OZN-e **Aleksandra Rankovića** pod brojem 124. od 15. svibnja 1945. godine, koji je u ime Generalštaba Jugoslavenske armije izrazio nezadovoljstvo što je vodstvo

Dio boraca mađarske brigade "Petőfi Sándor" u razorenom Bolmanu (Ilustracija Baki-Vébel, preuzeto iz knjige dr. Mészáros Zoltána, str. 163.)

Prema mišljenju istraživača iz Hrvatske, ovako masovne odmazde nisu mogli učiniti pojedinci, pa čak ni neke osvetoljubive skupine, jer ove brojne odmazde ili „pretjerivanja“ nisu mogla biti lokalnog karaktera, što ne isključuje mogućnost da je ponegdje moglo doći i do osobnih osveta. U vrijeme staljinizma, a takav je bio i jugoslavenski komunistički pokret pod vodstvom **Josipa Broza Tita** u vrijeme Drugog svjetskog rata, a i poslije toga, nisu se mogli počiniti masovni zločini, a pogotovo ne zločini takvih razmjene.

OZN-e u Hrvatskoj, u prvih 10 dana nakon ulaska u Zagreb, u tom gradu pogubilo „svega 200 bandita“. Poslije toga, za kratko vrijeme u Zagrebu je doneseno nekoliko tisuća (prema nekim, čak 8.000) smrtnih presuda, koje su u najvećem broju rezultirale smaknućima. Među pogubljenima bilo je i više Mađara. Tako je, primjerice, kapetan **Vlado Ranogajec** na

4 Vladimir GEIGER, „Žrtve i mučenici Drugog svjetskog rata i poraća u Hrvatskoj“, u: *Hrvatski mučenici i žrtve iz vremena komunističke vladavine, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu, 24. i 25. travnja 2012.*, Zagreb, 2013., 111.

1 Uvažavajući želje autora, njihova su imena i prezimena pisana onim redom kakav traže pravila mađarskoga jezika. Uredništvo također ističe kako ne dijeli neke poglede autora na hrvatsko-mađarske odnose tijekom povijesti, a ističe da u hrvatskoj historiografiji postoje bitno različiti pogledi na narodnosni sastav, pa i upravno-političku pripadnost nekih područja koja su u hrvatsko-mađarskim odnosima tijekom stoljeća izazivala prijepore. No, smatramo kako je tekst potrebno objaviti zbog plijeteta prema mađarskim i svim drugim žrtvama, a onda i kao možebitni poticaj za raspravu o svim prijepornim temama, koja zasluguje i traži znanstveni pristup, bez suvišnih strasti i romantičnih pretjerivanja s bilo koje strane. (Ur.)

2 Tomislav SABLJAK, „U redu za smrtnu kaznu. Egzekutori Vojnog suda II. armije Koće Popovića u Zagrebu godine 1945.“, *Hrvatska revija*, XLIII, sv. 4., Zagreb, 1993., 432.-441.

3 Martina GRAHEK RAVANČIĆ, „Likvidacije bez zapisnika i naknadno napisanih presuda“, *Glas Koncila*, 24. II. 2013.

5 „A szerbek dokumentálták az öldöklést 1944-ben“ („Srbi su dokumentirali pokolje iz 1944.“). <http://kitekinto.hunsor.se/#post1629>, objavljeno 19. IX. 2011.

Vodstvo partizanske brigade "Petőfi Sándor" u ožujku 1945.

zagrebačkom Vojnom suđu dnevno potpisivao na desetke smrtnih presuda.⁶

U naputku koji je dobila OZN-a u okviru Prve armije, koja je namijenjena njenim članovima i koje se odnose na postupanje prema ratnim zarobljenicima, između ostalog stoji: „...neprijateljske oficire treba redom likvidirati... Uopšte, u postupku čišćenja treba postupati energično i bez milosti.“⁷ Naročito je bio nemilosrdan postupak prema neprijateljskim vojnicima, odnosno prema onima koji su bili bolesni ili ranjeni – njih su redom likvidirali.⁸ Tako su, npr. strijeljali i ranjene vojnike iz sisačke i zagrebačkih bolnica. Jednako tako nije bilo milosti ni prema učenicima dva odjeljenja jedne zagrebačke srednje škole, koje su u Gračanima, u predgrađu Zagreba, također poubjivali.

U Dalmaciji su krajem 1944. i početkom 1945. „saradnici“ OZNA-e dobili uputstva da posle oslobođenja uhapse što više ljudi, i da uhapšene koji ispunjavaju uslove za to – likvidiraju...⁹ U Dubrov-

niku takva čišćenja nisu činili samo vatrenim, nego i hladnim oružjem. Ovo je tamošnja „narodno oslobođilačka“ vojna jedinica provodila i na otočiću Daksi. U izvješću **Marka Vojnovića**, tužitelja u Lici, stoji: „...kada su naše jedinice ušle u grad Gospić, namerno smo ubili 12 nevinih ljudi, mahom žene i decu... Slična situacija u manjem obimu dogodila se i u Otočcu“.¹⁰ Izvještaj pripadnika OZN-e iz kotara Županja: „Jugoslovenska vojska u srežu Slavonski Brod u više sela pokupila je veliki broj ljudi, koje su delom odveli dalje, ili su ih ubili neposredno pored njihovog sela. OZNA nastavlja čišćenje, a počela je i opsežna istraga“. Isto tako, prema izvješću Narodnog odbora Vinkovačkog kotara od 10. svibnja 1945. godine „...desile su se neprihvatljive stvari, i od strane naše armije, tako što su u pojedinim selima ubili dosta nedužnih ljudi, i one koji nisu bili krivi, ili loši ljudi.“¹¹

Okružni odbor OZN-e iz Varaždina u svom izvješću koje je namijenjeno Drugoj zagrebačkoj oblasnoj OZN-i, pod brojem 103/45 od 31. ožujka 1945. godine, navodi: „Po Vašim uputama prilikom ulaska u gradove pripremili smo slijedeći plan za hapšenje narodnih neprijatelja po gru-

pama za grad Varaždin. U prvoj skupini imamo 173 imena (među njima: **Valent Varga, Mikloš Kešegi, Otto Nemet** – op. prir.), u drugoj skupini imamo 270 imena (među njima: **Ivan Ereš, Ernő Lang, Janoš Rak, Dragica Šomodić, Ferenc Šoš** – op. prir.), pored toga imamo još jednu listu sa otprilike 80 imena, ali drug Brcković još nije imao vremena da donese ovaj popis...“¹² U izvještaju Okružnoga narodnog odbora sa sjedištem u Varaždinu od 13. studenog 1945. godine stoji da je Sreski narodni odbor iz mjesta Prelog pored Čakovca: „...kao narodne neprijatelje i špijune mađarskih okupatora bez bilo kakvog postupka vlasti pogubio 40 ljudi“... (Bio je priložen i popis pogubljenih, a među njima su **Stjepan Čonkaš, Đula i Alekса Balent**, svi iz Preloga – op. prir.)¹³.

Danas već znamo za mnoge takve dokumente. Od njih je do 2011. godine u Hrvatskoj, u izdanju Hrvatskog instituta za povijest iz Zagreba, u 4 sveska objavljeno njih oko 1.000. I još nekoliko stotina spremno je za objavlјivanje. Dakle, možemo sa sigurnošću zaključiti da su se ovakve masovne odmazde događale na temelju naputaka i pod nadzorom nadređenih. U tom je pogledu stajalište hrvatskih povjesničara istovjetno stajalištu njihovih mađarskih kolega.¹⁴

Ovdje bismo napomenuli da je Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju uvedena na temelju odluke Josipa Broza Tita i najužega jugoslavenskoga komunističkog vojnog i partijskog vodstva 17. listopada 1944. u Vršcu. Na čelu ove Vojne uprave bio je general **Ivan Rukavina**. Za većinu partizanskih zločina prema Mađarima i Nijemcima u Baranji, Bačkoj i Banatu, kao zapovjednik Vojne uprave, odgovoran je dakle general Rukavina. On je po-

12 Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti: Zagreb i Središnja Hrvatska. Knjiga III., Hrvatski institut za povijest Slavonski Brod-Zagreb, 2008., 640.-708.

13 Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti: Zagreb i Središnja Hrvatska. Knjiga III., 750.-751.

14 Vidjeti npr.: A. SAJTI ENIKŐ, Hány magyar áldozata volt a partizán megtorlásoknak a Délvidéken? (Koliko mađarskih žrtava je imala partizanska odmazda?), *Historiográfiai áttekintés*, LIMES 2009.3 TUDOMÁNYOS SZEMLÉ DÉLVIDÉK 1941-1944. II., 117.-132.; MATUSKA, Márton, „Halogatjuk, egyre csak halogatjuk“ (Odražemo, stalno samo održemo) u: Délvidéki magyar golgota 1944-45, Budapest-Szeged, 2015.

6 Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti: Zagreb i Središnja Hrvatska. Knjiga III., Hrvatski institut za povijest Slavonski Brod-Zagreb, 2008., 640.-708.

7 Vojni arhiv, Beograd, Vojnobezbednosna agencija, kut. 5, sv. 3, list 79, br. 1175, 1945. 05. 06.

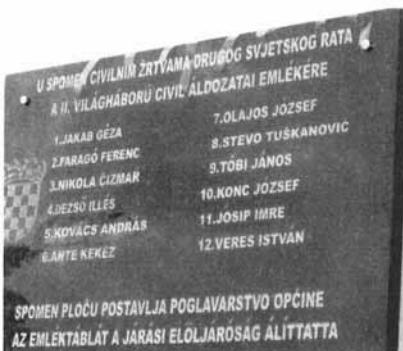
8 Blanka MATKOVIĆ, „Odvodenja i likvidacije ranjenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga iz zagrebačkih bolnica u svibnju i lipnju 1945. kroz arhivsko gradivo Državnog Arhiva u Zagrebu“, *Arhivski vjesnik*, god. 54., Zagreb, 2011., 179.-214.

9 M. RUPIĆ, V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-*

1946. Dokumenti: Dalmacija, Slavonski Brod - Zagreb, 2011., 289.

10 V. GEIGER, „Partizanska i komunistička represija i zločini u Lici 1945.“, *Hereticus*, Vol. IX, No. 1-2. Beograd, 2011., 57.

11 V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti: Slavonija, Srijem i Baranja, Knjiga 2.*, Slavonski Brod, 2006., 147.-154., 162.-164.

Spomen-ploča pogubljenim Mađarima u Kneževim Vinogradima

slijе rata živio u Zagrebu. Zbog toga ga je suautor ovog rada (H. L.) pismom od 19. ožujka 1992. upitao, je li istina da je Tito bio dobro obaviješten o mjerama odmazde i prema Mađarima? Budući da odgovor nije stizao, H. L. ga je nazvao telefonom, ali supruga generala Rukavine, pozivajući se na njegovu bolest, nije omogućila da dođe do razgovora (general je uskoro preminuo 3. travnja 1992.).

Što znaju istraživači u Hrvatskoj o tome koliki su bili razmjeri genocida u Hrvatskoj, i na području cijele bivše Jugoslavije, koji su počinili Narodnooslobodilačka vojska (Jugoslavenska armija) odnosno jugoslavenski partizani, koji su zločine protiv čovječnosti činili u ime komunizma?

Na prvom mjestu, treba spomenuti ubijene 663 hrvatska katolička vjerska službenika, među kojima su bila 4 biskupa, 523 svećenika, 88 bogoslova itd.¹⁵ Tu treba primijetiti da su među ove hrvatske svećenike ubrojana i 17 vojvođanskih svećenika Mađara. (Do sada je u Vojvodini popisano 30 ubijenih svećenika Mađara).¹⁶ Među Mađare spada, primjerice, **Ištvan Astaloš** iz Osijeka, kojega su jugoslavenski partizani kao navodnoga ratnog zločinca u Novom Dalju javno objesili 5. kolovoza 1945. godine. Zatim, treba spomenuti mjesta kao što su Bleiburg, Tezno pored Maribora, Kočevski Rog, Teharje pored Celja, Maceljsku šumu kod Krapine, Hudu jamu kod Laškog, kao i Križni put, gdje su u grobištima

¹⁵ Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća: Svećenici-mučenici Crkve u Hrvata*, Zagreb, 2007.

¹⁶ MATUSKA Márton: Szentgyónás, majd jöjjön, aminek jönne kell. (Sveta isповijest, pa neka dode ono što doći mora). In: Délvidéki magyar golgota 1944-45. Délvidéki Ház- Keskenyúton Alapítvány, Budapest-Szeged, 2015., 119.-126.

ma pokopane mnoge žrtve. Tu su pobijeni brojni vojnici i civili raznih nacionalnosti koje su Britanci razoružali i predali Jugoslavenskoj armiji koja ih je u velikom broju nemilosrdno pobila.

Prema podacima vojnog zapovjedništva Ujedinjenog Kraljevstva (prema generalu Morganu), u jugoistočnom dijelu Austrije bilo je i oko 15.000 mađarskih izbjeglica sa prostora bivše Jugoslavije, odnosno 24.000 Mađara (prema dokumentu War Officea od 19. svibnja 1945. godine).¹⁷ Dio njih su jugoslavenski partizani također poubijali (o broju pobijenih može se govoriti samo na temelju demografskih procjena, s obzirom na to da su smaknute i cijele obitelji). Samo kod Kočevskog Roga Jugoslavenska je armija navodno ubila 40.000 ljudi, većinom hrvatske nacionalnosti.¹⁸ Ukupni broj žrtava procjenjuje se između 50.000 i 250.000, a prema nekim čak i preko 300.000 ljudi.¹⁹ Naime, kod Bleiburga je britanska vojska predala jugoslavenskim partizanima hrvatske, slovenske, srpske i druge vojnike i civile, koji su kasnije u najvećem broju pobijeni. O ovom genocidu objavljeno je više publikacija.²⁰

¹⁷ „The Repatriations from Austria in 1945. The Report of an Inquiry. A War Office 19. 5. 1945.“, 70. (U: M. GRAHEK RAVANČIĆ, *Bleiburg i Križni put 1945*. HIP, Zagreb, 2009., 149.).

¹⁸ Izjava partijskog tajnika OZNA-e Alberta Svetine, *Slobodna Dalmacija*, 12. IX. 1999.; Simo Š. DUBAJIĆ: „Od Kistanja do Kočevskog Roga: Život, greh i kajanje“, Beograd 2006., kao i Zoran BOŽIĆ: „Strahota Kočevskog Roga vapi za istinom“, *Hrvatsko slovo*, 2. XI. 2007., 10.

¹⁹ V GEIGER: „Josip Broz Tito i ratni zločini“, Zagreb 2013.; Danijel CRLJEN: „Bleiburg“, *Hrvatska revija*, 287.

²⁰ M. GRAHEK RAVANČIĆ, *Bleiburg i križni put 1945.*, Zagreb, 2013. (II. izd.); Nikolai TOLSTOY, *Ministar i pokolj. Bleiburg i Kočevski Rog 1945.*, Zagreb, 1991.; B. M. KARAPAN-

Najskromniji u procjenama broja žrtava bio je **Vladimir Žerjavić**, koji je smatrao da je kod Bleiburga i na Križnom putu broj pogubljenih hrvatskih civila, ustaških vojnika i hrvatskih domobrana između 45.000 i 50.000, Muslimana 4.000, Slovenaca 8.000 do 10.000, a Srba 2.000, odnosno ukupno otprilike 65.000 ljudi.²¹ U svezi s ovim, treba napomenuti da je Žerjavić mađarske gubitke u Vojvodini i u Hrvatskoj procijenio na svega 2.000 ljudi. Drugi ozbiljni hrvatski istraživači, međutim, hrvatske gubitke kod Beleiburga i na Križnom putu procjenjuju na najmanje 85.000, a najviše 198.500 ljudi.²² Akademik **Bognar** je Žerjaviću skrenuo pozornost na pogrješan broj mađarskih žrtava. Dogovorili su se da će ove brojeve preispitati odnosno usuglasiti na temelju niza demografskih procjena, ali je Žerjavić na žalost uskoro preminuo, pa do sastanka i korekcije broja mađarskih žrtava nije moglo doći.

Na kraju 1944. i na početku 1945. godine počeli su s radom i jugoslavenski vojni sudovi. Ovi sudovi su za kratko vrijeme, prema službenim podacima, osudili na smrt 4.864 civila.²³ Istdobro, jugoslavenska Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača je na području cijele Jugoslavije ratnim zločincima proglašila 3.437 Mađara, od kojih je komisija Ujedinjenih naroda za ratne zločince potvrdila svega 48 osoba. Bez obzira na to, hrvatska Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, samo na području Hrvatske proglašila je kao ratne zločince 71 Mađara.²⁴ Prema podacima SUBNOR-a (Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata) NR Hrvatske iz 1950., za vrijeme

DŽIĆ, *Jugoslovensko kravovo proleće 1945. Titov i Katini i Gulazi*, Cleveland, 1976., 233.

²¹ Vladimir ŽERJAVIĆ, *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga. Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1992., 75.-79.

²² Kazimir KATALINIĆ, „Broj bleiburških žrtava“ u: Jozo Marević (ur.), *50 godina Bleiburga*, Zagreb, 1995., 49.-61.

²³ Marko KALOĐERA, „Vojni pravosudni organi i pravne službe JNA“, Beograd, 1986., 256.-257.

²⁴ M. GRAHEK RAVANČIĆ, „Madari kao neprijatelji: rad Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Primjer: kotar Bjelovar“, *Časopis za suvremenu povijest*, 44, br. 1, Zagreb, 2012., 37-52.

Spomenik u Bolmanu

Drugoga svjetskog rata na području Hrvatske život je izgubilo 472 Mađara.²⁵

Treba tomu dodati i nekoliko desetaka tisuća osoba osuđenih na višegodišnji zatvor ili prinudni rad. Zbog izuzetno teških uvjeta rada, mnogi od njih su izgubili ne samo zdravlje, već i život. A kakav su kriterij tadašnji sudovi primjenjivali prilikom donošenja presuda, može se vidjeti i na sljedećem primjeru: glavni urednik neovisnog mađarskog tjednog lista *Zágrábi Magyar Újság* (*Zagrebačke madarske novine*), **Walter Emil**, objavio je kratak razgovor s jednom ženom koja se vratila iz posjeta svome mužu zatočenom 1945. u jednom logoru.²⁶ Žena je hvalila postupak u zatvoru, zadovoljavajući hranu i solidan posao u zatvoru, jedino je primjetila da ne znaju zbog čega je muž zatočen. Tjednik je uskoro ukinut zbog „reakcionarske djelatnosti”, glavni urednik je uhićen i osumnjičen za špijuniranje (pri čemu daiza njega stoji vrh zagrebačkog Kapitola odnosno sam nadbiskup **Stepinac**), te je osuđen na 20 godina zatvora, konfiska-

ciju cijelokupne imovine i 10 godina gubitka građanskih prava. Zanimljivo je da je i **István Dobos**, čovjek koji je prokazao i teretio glavnog urednika Waltera, poslje tri godine dospio na Goli otok, gdje je skončao svoj život. I sam nadbiskup Stepinac je na montiranom procesu (1946.) osuđen na 16 godina zatvora.

Postavlja se pitanje, koliko je osoba izgubilo život u Hrvatskoj u tijeku i poslije Drugoga svjetskog rata? Saborska Komisija koje je imala utvrditi broj žrtava u ratu i poslije rata, objavila je 8. listopada 1999. godine, da je na području Hrvatske život izgubilo 153.700 osoba iz Hrvatske (od toga 17.411 žena), 92.228 iz Bosne i Hercegovine te svega 8.484 osoba iz drugih republika, odnosno ukupno 261.415 osoba. Od njih su 84.151 bili civilni, a 164.719 vojnici (45.386 partizani, 55.629 hrvatski vojnici i 3.195 njemački vojnici), dok za ostale još nije utvrđeno kojoj su vojsci pripadali. Najveći broj smrtnih slučajeva (37.419) dogodio se tijekom 1945. Od ukupno 153.700 osoba iz Hrvatske, 35 posto su bili civilni. Smrt su prouzročili: u 41.968 slučajeva jugoslavenski partizani, u 16.307 slučajeva hrvatski vojnici, u 8.978 slučajeva njemački, u 3.226 slučajeva talijanski vojnici te u 78.264 slučajeva nepoznate snage. Naravno, ovo nisu konačni podatci, dijelom i zbog toga što u ovim brojkama nema Nijemaca (tzv. Donauschwaben) koji svoje gubitke procjenjuju na oko 100.000 ljudi.

25 Mate RUPIĆ, „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu prema popisu iz 1950. godine“, ČSP, 33, br. 1, 7.-18.

26 <http://naplo.org/index.php?p=hir&modul=delvidek&hir=67>; Csorba Béla i Gusztón András (ur.) A meg nem írt történetem nem létezik. Az 1944/45-ös magyariirtás negyed évszázados kutatásának tapasztalatai. - Nezabeležena istorija ne postoji. Iskustva 25. godišnjeg istraživanja atrocitetit prema Mađarima iz 1944/45. godine, Temerini Újság, Temerin, 2016.

Pokolj poslije rata dosegao je takve razmjere da je to bilo previše i za neke partizanske zapovjednike. Tako je, na primjer, prema jednom zapisniku iz srpnja 1945. na prvom sastanku šefova OZN-e iz Hrvatske **Ivan Krajačić-Stevo** rekao: „Dru-govi, prestanite sa pogubljenjima! Ne zbog toga što je meni žao neprijatelja, ja ne žalim ni svog rođenog oca, već zato što narod već mnogo negoduje.“²⁷ Vrijedan je spomena i izvještaj javnog tužitelja NR Hrvatske **Jakova Blaževića** od 14. srpnja 1945. godine, koji je poslao javnom tužitelju Jugoslavije **Joži Vilfanu**: „Najveći postotak policije čini rulja, i oni, naročito u Slavoniji čine zlodjela, razbojstva, i ubojstva... izgubila se svaka principijelност prilikom hapšenja.“²⁸

*

Nestankom Kraljevine Jugoslavije, Hrvati su očekivali da će Međimurje, koje je u narodnosnom pogledu bilo hrvatsko, ući u sastav hrvatske države, tim više što je ono 1918. faktično, a 1920. i u međunarodnopravnom smislu (sve do 1941.) ušlo u sastav Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.²⁹ Ali Mađarska je, pozivajući se na povijesno pravo i strateške razloge, zahtijevala to područje (775 km²) te ga je 16. travnja 1941. zauzela. Ono što je Mađarska nazivala vraćanjem odnosno oslobođenjem Međimurja, Nezavisna Država Hrvatska je smatrala okupacijom, pa nije priznala uključenje tog područja u sastav

27 Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj. Dokumenti: Slavonija, Srijem i Baranja, II. knjiga, Slavonski Brod, 2006., 343.

28 Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti: Zagreb i Središnja Hrvatska. Knjiga III., 150. dok.

29 Područje Međimurja se od 1094. nalazi u sastavu zagrebačke biskupije, a kao toponim se prvi put spominje u listini iz 1226. godine. Tijekom stoljeća (i u srednjem vijeku) mijenja različite mađarske i hrvatske feudalne gospodare, a tijekom XIV., XV. i XVI. stoljeća bilo je dio zaledske županije. U razdoblju od 1785. do 1789. uključeno je u zagrebački distrikt, ali je kasnije, usprkos crkvenoj pripadnosti zagrebačkoj biskupiji, opet bilo odlukom kralja dijelom Ugarske, osim u razdoblju 1849.-1861. kad je priključeno Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Nakon toga je do 1918. ponovno ušlo u sastav Županije Zala i Županije Vas. U Međimurje krajem 1918. ulaze oružane snage Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba te ga faktično priključuju jugoslavenskoj državi. Trianonskim ugovorom od 4. VI. 1920. i u pravnome smislu ono ulazi u sastav Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca te se unutar jugoslavenske države nalazi do travnja 1941., kao i nakon 1945. godine.

Mađarske. To je postalo razlogom nera-zumijevanja i napetosti u odnosima ovih dviju država između 1941. i 1945. godine.

Mađarska je u listopadu 1941. godine izvršila popis stanovništva koji je potvrdio da ogromna većina stanovništva u Međimurju govori hrvatski kao materinski jezik. Prema tom popisu, omjer Hrvata i Mađara bio je 91,9 % : 7,1 %. Podatci mađarskog popisa stanovništva od 1941. glede nacionalnosti i materinskog jezika pokazuju izrazito konfuznu sliku. Prema akademiku Bognaru, objasniti se to može samo političkim zastrašivanjem stanovništva, stoga se, kao relevantni podaci mogu prihvati samo oni o strukturi stanovništva prema materinskom jeziku³⁰. Novi mađarski doseljenici (između 1941. i 1944.) dobivali su posao prije svega u upravi i u sigurnosnim službama. U Južnoj Baranji (dijelu Baranje koji je nakon Prvoga svjetskog rata pripao jugoslavenskoj državi, op. ur.) i u Bačkoj, gdje su Mađari i u periodu između 1920. i 1941. sačuvali relativnu većinu, povratnici Mađari i oni koji su došli s područja tri-anonske Mađarske da bi radili u upravi, odnosno u sigurnosnim službama, te doseljavanjem Sikula (Székelya) iz Bukovine, u značajnoj mjeri je povećan broj stanovništva mađarskoga materinskog jezika (1941. godine).

O izgonu oko 1.200 Mađara u svibnju 1945. iz Međimurja u Mađarsku postoje i podatci (Marica Karakaš Obradov, 2014.).³¹ Protiv Mađara su počinjene značajne odmazde 1944. i 1945. godine u Južnoj Baranji, istočnoj Slavoniji i Zapadnoj Srijemu. Ostroma većina Nijemaca koji su dva i pol stoljeća živjeli u Južnoj Baranji i u Slavoniji, iseljeni su ili prognani, kao i njihovi sunarodnjaci iz Bačke i Banata. Istina, veliki broj činili su i odbjegli Nijemci (iz Južne Baranje otprilike 10.000) koji su prostor napustili povlačeći se sa njemačkom vojskom (oko 60% Nijemaca). Od 1.000 do 2.000 Nijemaca, naročito u Južnoj Baranji, zbog opasnosti od maltretiranja i protjerivanja izjasnili su se prema popisu stanovniš-

³⁰ Akademik Bognar smatra da je Medimurje od najstarijih vremena, dakle od X. stoljeća, oduvijek bilo dio hrvatskog etnikuma.

³¹ Marica KARAKAŠ OBRADOV, 2014., Novi mozaici nacija u „Novim poredcima”. Migracije stanovništva na hrvatskom području tijekom Drugog svjetskog rata i porača. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., 331., 337.-352.

Spomen-ploča poginulim i pogubljenim Mađarima u I. i II. svjetskom ratu u Lugu (Laskó) u Baranji

tva iz 1948. godine Mađarima. Isto se to odnosi i na Slavoniju gdje se oko 3.000 - 5.000 Nijemaca izjasnilo Hrvatima ili Mađarima (B. Kočović, 1990). U ispraznjena njemačka sela već 1945. godine je počelo doseljavanje Hrvata i Srba iz gorskih i primorskih krajeva Hrvatske. Dobar

dio doseljenih u Južnu Baranju bili su iz Međimurja i iz Hrvatskog Zagorja (A. Bognar, 1971./72.).³² Vrijedno poljoprivredno zemljište u Južnoj Baranji i Istočnoj Sla-

³² Bognar A., 1971/72., Stanovništvo Baranje, Geografski glasnik, br. 33/34., GDH i Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

Spomen ploče poginulim i pogubljenim Mađarima u Suzi (Csúza)

voniji i dalje je privlačilo stanovnike Bosne i Hercegovine³³, a sve su te migracije bitno utjecale i na promjenu etničke strukture nakon 1945. godine.³⁴

Koliki su, dakle, bili mađarski gubitci na području današnje Hrvatske? Prijegled potanje razradimo tu problematiku, treba napomenuti da su uzroci smrti koji se spominju u raspoloživim dokumentima u znatnoj mjeri upitne pouzdanosti. Naglašavamo, da je ovo prvi pokušaj da se počnu popisivati mađarske žrtve u tijeku i poslije Drugoga svjetskog rata na području današnje Hrvatske. Treba napomenuti da smo sakupljene podatke razdvojili u dvije skupine. U prvu skupinu spadaju one mađarske žrtve u Hrvatskoj, za koje se može s relativnom sigurnošću utvrditi da su ih pogubili partizani. Njih smo naznačili prema mjestu rođenja i grupirali: iz Baranje, Istočne Slavonije, Srijema, iz Središnje Hrvatske, odnosno iz mesta izvan Republike Hrvatske.

U drugu skupinu ubrojili smo poginule u borbi. Posebno smo razdvojili one poginule vojnike mađarske nacionalnosti, za koje nije utvrđeno u čijim redovima su se borili i poginuli, od onih za koje se zna u

33 Prema Jugoslavenskim popisima stanovništva 1931. i 1948. godine, na području Hrvatske 1931. živjelo je 69.540, a 1948. 51.399 Mađara. Prema istraživanjima akademika Bognara Andrása (1994), na području današnje Republike Hrvatske živjelo je 64.431 Madara.

34 Opš. BOGNAR A., 1971/72., 1991., i 1995. te rad Bognar H. I. 2008. i 2012.

čijim su postrojbama bili. Poznato je da su mnogi Mađari bili prisilno mobilizirani i bili su prisiljeni boriti se jedni protiv drugih. Tako ih je bilo koji su se borili i poginuli u redovima: hrvatskih domobrana, mađarskih domobrana, partizana, ustaša, pa i njemačke vojske. Ni ova skupina nije potpuna, jer je poznato da se petnaesta „Petőfijeva brigada“ borila kod Bolmana i Batine, da su u njoj bili Mađari iz Baranje i Vojvodine i da ih je mnogo poginulo, a o njima također nemamo pouzdanih odnosno konačnih podataka. Treba napomenuti i to, da su uzroci smrti (koji se spominju u dokumentima)³⁵ u znatnoj mjeri dvojni. Naime, na mnogo mjesta stoji da je dotična osoba „poginula u borbi“ ili samo „poginula“. Npr. kod imena Ištvana Žike, koji je s 14 godina umro u Osijeku, stoji primjedba „poginuo“ (njegov broj u bazi podataka: 3132815). Ili npr. u slučaju Dure Kulčara iz Novske (broj u bazi podataka: 6176978) stoji: „sjekirom udario u granatu“(!?)

Prema **Sajti A. Enikő** (2009.), prve vijesti o partizanskim zločinima protiv Mađara vezuju se za Međimurje. Interesantno je da su odmazde u Međimurju počele prije kraja rata (već u srpnju 1944.) o čemu izvješćuje mađarska žandarmerija iz Međimurja: „...u noći 23. srpnja 1944. godine partizani su se probili u selo i po-

35 Popis žrtava (Baza podataka) za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, ali i drugi dokumenti (vidjeti popis ovih dokumenata na kraju popisa žrtava).

kupili 68 ljudi... i strijeljali ih. Centralna komanda istražitelja žandarmerije... izvijestila je, da je 30. srpnja u Čakovec prodrla partizanska jedinica od 50 boraca, da su pokupili 53 imućnih Mađara... odveli im konje i ostalu pokretnu imovinu, a rodinka je kasnije pronašla 37 leševa žrtava u šumi, u blizini...“³⁶

Zanimljiva je činjenica da u Južnoj Baranji u tijeku rata nisu utvrđeni ozbiljniji međunacionalni sukobi, a ni partizanski upadi. Zbog toga se teško mogu shvatiti one nemilosrdne odmazde u pojedinim mađarskim i njemačkim naseljima što su ih izvele partizanske jedinice i srpski nacionalisti u velikoj većini slučajeva protiv nedužnih Mađara i Nijemaca, bez odgovarajućih sudskih postupaka. Indikativni primjeri su pokolji u Kneževim Vinogradima, Zmajevcu, Lugu i Suzi. Odmazde su uzele veliki broj mađarskih žrtava i u Slavoniji, naročito u okolini gradova: Osijek, Našice i Slatine, odnosno području Zapadnog Srijema (Erdut, Vukovar, Čakovac, Opatovac, Stari Jankovci, Marinci i Ilok). Na žalost, ni do današnjeg dana ne znamo odnosno nemamo točne brojke o mađarskim žrtvama. Zbog intenzivnoga političkog pritiska, broj Mađara u Istočnoj Slavoniji se stalno smanjivao u periodu 1945-1948. (- 31%, K. Kocsis, E. Kocsis-Hodosi, 1998.).³⁷ U Zapadnoj Slavoniji, a naročito u istočnom dijelu Središnje Hrvatske, i u nizini rijeke Drave, zbog pojačavanja partizanskog pokreta, Mađari su došli u tešku političku situaciju.³⁸

Tako u Središnjoj Hrvatskoj, u okolini Grubišnog Polja, Daruvara i Pakraca (prema Ardayju, 1994.),³⁹ npr.: mjesto Grbavac imalo je 125 mađarskih obitelji, od kojih se 57 borilo, a 32 poginulo. „U

36 A. SAJTI ENIKŐ, nav. dj., 119.

37 KOCSIS Károly, Kocsis Eszter 1998. *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*, Geographical Research Institute and Minority Studies Programme Hungarian Academy of Sciences, Budapest, p. 241.

38 Njemačko stanovništvo koje je ostalo u svojim domovima pored Dunava, u Kneževim Vinogradima, Lugu i Vardarcu, zatvoreno je u koncentracione logore, koje su osnovane poslije 1945. godine. Od ovih je 2.761 osoba umrlo od gladi, ili su umrli zbog raznih zaraznih bolesti (Kocsis K. i Hodosi E., 1998.).

39 ARDAY L., 1995., *A horvátországi magyarok története. Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből (tanulmányok)*, Hungary Extra Hungariam. Közép-Európa Intézet, Budapest. (Povijest Mađara u Hrvatskoj).

značajnom dijelu Središnje Hrvatske već su i u to vrijeme Mađari bili asimilirani (u zapadnom dijelu podnožja brda Papuk i Psunj), gdje je osnovana Petőfijeva brigada, pod vodstvom partizana, koja se pojačala prisilno mobiliziranim Mađarama iz Vojvodine... i koja je sudjelujući u borbama pretrpila velike gubitke...!“ (Arday, 1994., 22.). Nadalje, Arday navodi i to da je preko 2.000 stanovnika iz 4 sela našlo utočište u susjednim mađarskim selima (najvjerojatnije u Donjim Cjepidlakama, Gornjim Sredanima, Govedem Polju, Kreštelovcu, Petranovcima, Ottkopima, Šuljoi Lipi, Troeglavi i Velikoj Babinoj Gori), a poslije toga u logoru u Barcsu u Mađarskoj. Na žalost, ne navode se imena sela, ali se najvjerojatnije radi o naseljima u općinama pored Drave ili o već navedenim mjestima u okolini Daruvara i Pakraca.

Partizani su u jesen 1944. godine vršili organizirano i masovno prisilno iseljavanje i iz općina: Bjelovar (Bedenik i Velika Pisanica), Virovitica (Ada Lukačka, Brezik, Brezovo Polje Lukačko, Dijelka, Jugovo Polje, Katinka, Korja, Majkovač Podravski, Hadžićevo, Novi Gradac, Rezovac, Terezino Polje, Žlebina itd.), Slatina (Ciganka, Hum Varoš, Ilmin Dvor, Starin itd.), Grubišno Polje (Grbavac i Mala Pisanica) i Daruvar (Šuplja Lipa, Sokolovac, Troeglava i Velika Babina Gora), odakle su Mađare prebacivali preko Drave, s hranom za nekoliko dana, odnosno s osobnim stvarima koje su se mogli ponijeti u rukama. Oni su naseljeni u općinama: Barcs, Szigetvár, Sásd (Arday, 1994.). Kasnije su mnogi od njih preselili u Nagyatád. Prema saznanjima prisilno iseljenih Mađara u logoru u Barcsu, i u vrijeme prisilnog iseljavanja partizani su pogubili nekoliko desetaka Mađara. O ovome ne postoje točni podaci niti dosad poznate dokumentacije.

*

S obzirom na to da smo došli do podataka o većem broju poginulih Mađara u redovima jugoslavenskih partizana, a istodobno i do podataka o veoma velikom broju mađarskih civila koje su partizani pobili, pokušat ćemo prikazati okolnosti pod kojima su se Mađari „dobrovoljno“ našli u redovima jugoslavenskih partizana.

Odluku o stvaranju mađarskog bataljona u Hrvatskoj, pod nazivom „Petőfi Sándor“, donijelo je 15. kolovoza 1943. vojno-političko vodstvo NOVJ. Bataljon je osnovan u Zapadnoj Slavoniji u okolici Požege i Dilja, a obuhvatilo je 90 osoba, od kojih je većina bila mađarske nacionalnosti. Bili su slabo odjeveni, obuveni, a pogotovo slabo naoružani: otprilike na trojicu dolazila je jedna zastarjela puška. Rugali su im se da su bataljon odrpanaca. Kako su ovi dobrotoljci bili nepripremljeni i neizobraženi za ratna djelovanja, u početku su se pretežno bavili onesposobljavanjem željezničkih pruga, puteva, mostova i tvornica, a pored toga i vrbovanjem mađarskog stanovništva u Slavoniji. Ulazili su u kuće i mlade Mađare pitali: „Ideš li sa nama ili te vodimo?“ Dolaskom sovjetskih vojnika, a potom i partizana u Vojvodinu, te početkom masovnih smaknuća u studenom 1944., mnogi Mađari iz Bačke priključuju se mađarskim partizanima u Hrvatskoj (prisilnom mobilizacijom), spašavajući svoj život i život svojih obitelji.⁴⁰

Tako je ovaj povećani bataljon iz Hrvatske pretvoren u brigadu „Petőfi Sándor“. Osim toga i više stotina Mađara koji se nisu slagali sa Szálasijem fašističkim terorom koji je u to vrijeme uveden u Mađarskoj (16. listopada 1944.), priključili su se mađarskoj brigadi (od njih je oko 80 poginulo). Krajem prosinca 1944., ova brigada brojila je već oko 1.200 boraca. Početkom 1945. počinje izobrazba novoprdošlih članova i prve ozbiljnije bitke, ali i ljudski gubitci kod Lukovišća, Martinaca, Virovitice, Adolfovaca, Čađavice, Crnca, Podravske Slatine i dr. Metoda vođenja ratnih operacija preuzeta je od Sovjeta, gdje se nije vodilo računa o ljudskim gubitcima. Kako se većina Mađara nije priključila partizanima iz svjetonazorskih razloga, a shvatili su da se njihovi životi olako i uzaludne šrtvaju, te su osim toga bili izuzetno loše naoružani, bila su česta i masovna bježanja iz brigade. Poznate su likvidacije dezertera (tzv. „lögös-a“), na pr.: partizani su javno strijeljali šestoricu mladih Mađara, članova brigade „Petőfi Sándor“ u Somboru, zatim je 6. veljače 1945. pobeglo 57 boraca od kojih su or-

ganizatore uhvatili i strijeljali 15. veljače. Česta su bila i samoranjanjava, radi izbjegavanja sudjelovanja u borbama.

Između 6. i 21. ožujka 1945. odvijala se odlučujuća bitka kod Bolmana (Južna Baranja), gdje su se Nijemci ogorčeno branili, a Crvena armija, Bugari i jugoslavenski partizani (u sklopu kojih i mađarska brigada „Petőfi Sándor“) napadali. Do 10. ožujka, slabo naoružana mađarska brigada nebrojeno puta je jurišala i većim dijelom izginula, dok se nisu pojavile sovjetske snage s „kačušama“ kojima su razbijene njemačke snage. Kako se i na drugim frontama njemačka vojska u to vrijeme povlačila, to je učinila i kod Bolmana. Poslije ove bitke preostali mađarski borci raspoređeni su u druge jedinice ili su pušteni kući, pa je mađarska brigada prestala postojati. Jugoslavenski političari kasnije su udio mađarske brigade „Petőfi Sándor“ glorificirale, ističući „bratstvo i jedinstvo“ među jugoslavenskim narodima, kako bi ovom demagogijom prikrili vijesti o svojim masovnim zločinima i progonstvima među ostalima i nedužnoga mađarskog civilnog stanovništva krajem 1944. i početkom 1945. godine.

*

Nepotpuni popis Mađara koje su ubili jugoslavenski partizani na području današnje Republike Hrvatske krajem 1944. i početkom 1945. godine

Baranja	124
Slavonija i Zapadni Srijem	120
Središnja Hrvatska	141
Međimurje	59
Hrvatsko Primorje	1
Ubijeni Mađari rođeni izvan Hrvatske	44
Ubijeni Mađari nepoznatog mesta rođenja	3
Mađari stradali u logorima/zatvorima jugoslavenskih partizana	32
Mađari pogubljeni od partizana kao dezerteri	21
Mađari ubijeni od partizana na području RH - ukupno:	545

Poginuli Mađari:

Mađari poginuli zbog bombardiranja ili mina	20
Mađari poginuli u borbi (u nepoznatim vojnim jedinicama)	76
Mađari poginuli kao partizani	494
Mađari poginuli kao hrvatski domobrani	115

40 MÉSZÁROS, Z., *A Petőfi – zászlóalj és – brigád története. Parancstól parancsig (Povijest bataljona i brigade „Petőfi Sándor“). Od zapovijedi do zapovijedi*, Pannónia Nyomda, Budapest, 2013., 190.

Mađari poginuli kao mađarski domobrani	62	Ivanić Grad	1	(*10) „Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti Slavonija, Srijem i Baranja“, Slavonski Brod, 2006., 313., 629.-634., 646.-648.
Mađari poginuli kao ustaški vojnici	25	Karlovac	2	(*11) I Nijemci ih vode u svom popisu gubitaka, vidi: V. Geiger, <i>Scrinia Slavonica</i> , 11(2011), 259-354. file:///C:/Documents%20and%20Settings/Horvath/My%20Documents/Downloads/SS11_259_354_Geiger%20(1).pdf
Mađari poginuli kao njemački vojnici	21	Koprivnica	3	(*12) Podatci potječu sa spomen-ploče otkrivene u Zmajevcu 26. svibnja 2007.
Ukupno poginuli Mađari:	813	Končanica	1	(*13) Poimenični popis žrtava Drugoga svjetskog rata i porača, baza podataka, Hrvatski institut za povijest
Mađari ubijeni od njemačkih, ustaških i mađarskih snaga	44	Kutina	1	(*14) Podatci potječu sa spomen-ploče otkrivene u Čakovcima (Slavonija).
Nepotpuni podaci o gubitcima Mađara u Hrvatskoj za vrijeme i poslije Drugoga svjetskog rata	1.402	Novi Marof	2	(*15) Podatci potječu sa spomen-ploče otkrivene u Lugu (Baranja).
Baranja:		Novska	2	(*16) Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti Zagreb i Središnja Hrvatska. Knjiga III., Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod-Zagreb, 2008., 750-751.
1. Batina (Kiskőszeg)	8	Pakrac	2	(*17) Podatci su dobiveni od gospođe Edite Dominovits, zamjenice gradonačelnika Općine Ernestinovo.
2. Beli Manastir (Pélmonostor):	5	Popovača	4	(*18) Podatci dobiveni od Sz. P.-a
3. Bilje (Bellye)	2	Varaždin	3	(*19) Djelomično verificirani podatci potječu od Hrvatske biskupske konferencije.
4. Čeminac (Laskafalu)	2	Velika Pisanica	2	(*20) M. Lukačević, M. Đaković, S. Jakab, I. Tubanović (prir.): Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Đakovo, 2007.
5. Darda (Dárda)	2	Veliki Grđevac	1	(*21) Mađari xls - Saborska komisija za istraživanje žrtava rata i porača.
6. Draž (Darázs)	1	Virovitica	1	(*22) Podatci potječu iz Čakovaca
7. Grabovac	1	Zagreb	1	(*23) Podatci potječu od Nyári Denisa
8. Kneževi Vinogradi (Hercegszöllős)	21	Zlatar	2	(*24) Podatci potječu od P. A.
9. Karanac (Karancs)	3	Ždala	5	(*25) Csúzai füzetek I., Fejezetek egy Árpád-kori magyar falu történetéből, (Svesci iz Suze, Poglavlja iz povijesti jednog sela iz vremena Arpadovića). HunCro, Eiszék 2002.
10. Kopačovo (Kopács)	10	Ukupno Središnja Hrvatska	141	(*26) Podatci potječu od tajnika Demokratske zajednice Mađara Hrvatske HMDK (M. O.).
11. Kotlina (Sepse)	3	Medimurje:		(*27) Velünk az Isten – A rétfalusi református egyház gyülekezeti hetilapja. (Bog s nama-tjedni list reformiranih vjernika iz Retfale) Szám: 19. (Jelentés a rétfalusi református egyházközösségg 1945-ik évi munkájáról).
12. Lug (Laskó)	17	Čakovec	58	(*28) Podatci potječu od M. M. Lj.
13. Novi Bezdan (Újbezdán)	3	Kotoriba	1	(*29) Podatci iz knjige: Sándor Mészáros, „A Petőfi-zászlóalj és – brigád története“ Parancstól parancsig („Povijest
14. Popovac (Baranyabán)	2	Ukupno Medimurje	59	
15. Suza (Csúza)	17	Hrvatsko primorje:		
16. Vardarac (Vardaróc)	4	Rijeka	1	
16. Zmajevac (Vörösmart)	23	Izvori:		
Ukupno Baranja	124			
Slavonija i Zapadni Srijem:				
Aljmaš (Hagymás)	3	(*)) Sándor Mészáros: Holttá nyilvánítva, (Proglašeni mrtvima), Délvidéki magyar fátum 1944-45., II. Bánság, Szerémség, Baranya, Muravidék. 2000., 61-74.		
Cerna	1	(*)2) Podatci potječu sa spomen-ploče u Suzi (Baranja) otkrivene 2002.		
Čakovci (Csák)	25	(*)3) Podatci potječu sa spomen-ploče u Kneževim Vinogradima,		
Dalj (Dálya)	2	(*)4) Podatci dobiveni od Š. D.-a, a objavljeni i u članku Ferenca Kontra, "Vörösmart 1944. November 24". ("Zmajevac 24. studenog 1944.).		
Đakovo (Diakovár)	19	(*)5) Podatci dobiveni od Cs. J.-a.		
Đeletovci	1	(*)6) Anto Baković: „Martyrium Croatiae“ Zagreb, 2000, LVI- str.		
Hrastin	17	(*)7) Magnificat, Osijek		
Ilok (Újlak)	1	(*)8) A. Sajti Enikő: Hány magyar áldozata volt a partizán megtorlásoknak a Délvidéken? (Koliko je mađarskih žrtava bilo u partizanskoj odmazdi u Baćkoj, Baranji i dr.?), Historiográfiai áttekintés, LIMES 2009.3 TUDOMÁNYOS SZEMLE DÉLVIDÉK 1941–1944. II., 117-132. oldal; és Magyar Országos Levéltár –MOL) K28 Miniszterelnökség (ME), Kisebbségi osztály, 1944-R-25.965.)		
Korođ (Kórógy)	4	(*)9) Vladimir Geiger: „Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, Drugi svjetski rat i porača“, <i>Scrinia slavonica</i> 11 (2011), 259.-354. (271.). (I Nijemci ih navode u svom popisu gubitaka.)		
Laslovo (Szentlászló)	6			
Našice	2			
Osijek	30			
Orahovica	1			
Vinkovci	2			
Vukovar	3			
Viškovci	1			
Vladislavci	1			
Županja	1			
Ukupno Slavonija i Zapadni Srijem	120			
Središnja Hrvatska:				
Bjelovar	14			
Čazma	6			
Daruvar	5			
Durđevac	1			
Garešnica	20			
Gradina	1			
Grbavac	4			
Grubišno Polje	31			

bataljona i brigade Petőfi Sándor”, Od zapovijedi do zapovijedi). Pannónia Nyomda Kiadó, Budapest, 2013. Mađarski bataljon „Petőfi Sándor” osnovan je u Slatinskom Drenovcu u kolo-vozu 1942.

(*30) Vladimir Geiger: „Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje, Drugi svjetski rat i poraće“, *Scrinia slavonica* 11 (2011), 259.-354.

(*31) A. Sajti Enikő: A jugoszláviai helyzet: bosszúakciók, lakosságcsere. Az engedékeny jugoszláv kisebbségpolitikai gyakorlat kezdete (Situacija u Jugoslaviji: odmazde, migracije stanovništva. Početak prakse političkog popuštanja Jugoslavije prema manjinsama), http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbsegkutatas/pdf/IV_fej_06_Sajti.pdf

(*32) Podatci dobiveni od Józsefa Mihó iz Luga.

(*33) Horvátországi Magyar Napló, XIV god., broj 42., 11. XI. 2016.

LITERATURA:

A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása törvényhatóságokként 1941-ben. (Struktura stanovništva prema materinskom jeziku, narodnosti i vjeri po pojedinim županijama i gradovima 1941.) Magyar Statisztikai Szemle, XXII évfolyam, 1944., I. kötet, Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

A romániai menekültek főbb adatai az 1944. február 26-i összeírás szerint, Magyar Statisztikai Szemle, XXII évfolyam, 1944. I. kötet. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, o.394-410. (Glavniji podaci o rumunjskim izbjeglicama prema popisu od 26. Veljače 1944.)

ARDAY, L., 1995., A horvátországi magyarok története. Fejezetek a horvátországi magyarok történetéből (tanulmányok), Hungary Extra Hungariam. Közép-Európa Intézet, Budapest.

BOGNÁR, A., 1971/72., Stanovništvo Baranje, Geografski glasnik, br. 33/34., GDH i Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

BOGNÁR, András, 2005. A magyarság szenvédése Jugoszláviában 1944/1945-ben (Stradanje Mađara u Jugoslaviji 1944/1945. Sažetak, Međunarodno znanstveno stručni skup „Bleiburška tragedija ili Hrvatski Križni put 1945. godine.

BOGNAR, Andrija, O genocidu nad Mađarima kao dio knjige Cseres Tibora

Spomenik mađarskim žrtvama u Zmajevcu (Vörösmart) (Baranja)

„Krvna osveta u Bačkoj“, Zagreb, AGM, 1993.

BOGNAR, A., 1995. The Status of Hungarians in Vojvodina from 1918. to 1995. Southeastern Europe 1918-1995. An International Symposium, Zadar, 28-30. 09. 1995., Croatian Information Centre, Zagreb.

BOGNÁR, András, 1994., A horvátországi magyarság demográfiai fejlődése az utóbbi másfél század alatt, (Demografiski razvoj Mađara u Hrvatskoj u zadnjih 150 godina). Rovatkák, Zagreb, 1995.

BOGNAR, H., I., 2008., Povijestni razvoj i političko-geografska obilježja Hrvatsko-mađarske granice, Magistrski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet Političkih Znanosti, Zagreb.

BOGNAR, Ilona Helena, 2012., Politiko-geografski razvoj Jugoistočne Europe, nakon Prvog i Drugog svjetskog rata. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti. Zagreb.

COHEN, Philip J.: Tajni rat Srbije. Propaganda i manipuliranje poviješću, Ceres, Zagreb, 1997.

CSERES, Tibor, 1993. Vérbosszú Bácskában (Vendetta in Bácska), Magvető, Budapest, o. 276. (Osveta u krvi u Bačkoj).

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. Kraljevina Jugoslavija Opšta državna statistika, Sarajevo, 1932.

Definitivni rezultati popisa stanovništva Kraljevine Jugoslavije 1931., Beograd 1938.

DIZDAR Z., GEIGER V., POJIĆ i M., RUPIĆ M.: Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti, 176-178., Slavonski Brod, 2006.

Gerner Eliza, 1999., U sjeni stoljeća koje odlazi, Hena Com. Zagreb, o. 97.-101.

1941. Évi népszámlálás demográfiai adatok községenként (Országhatáron kívüli terület) Kézirat, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 1990. (Demografski podaci o popisu stanovništva u 1941. po općinama)

GARAŠANIN Ilija, 1991. „Načertanje” (Program spoljašnje i nacionalne politike Srbije na koncu 1844. godine), u: Izvori velikosrpske agresije, Zagreb.

GRAHEK RAVANČIĆ, Martina, „Mađari kao neprijatelji: rad Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Primjer: kotar Bjelovar“, Časopis za suvremenu povijest 44., br. 1., Zagreb, 2012., str. 32.-52.

GEIGER, Vladimir: Josip Broz Tito i ratni zločini, Bleiburg, folksdojčeri, HIP, Zagreb, 2013.

GEIGER, Vladimir, 2011., Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja, Knjiga 2., Red. Vladimir Geiger, Slavonski Brod 2006. o. 147.-154., 452.-464.

GOSZTONYI, Péter, 1992. A magyar honvédség a 2.ik Világáborúban, (Mađarski domobrani u 2. Svjetskom ratu). Európa könyvkiadó, Budapest,

Hungarian pease negotation, IIIA., Royal Hungarian Ministry of Foreign Affairs, Budapest 1921-1922.

Izjava o ubojstvima ljudi 2. prosinca 1944. u Kneževim Vinogradima u Baranji, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, Sabora Republike Hrvatske. Izjavu dali: Kekez Nikola, Kekez Matija i Fontányi Árpád (svjedok).

Izvješće o radu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava od osnutka (11. veljače 1992.) do rujna 1999. godine, Zagreb, rujan 1999.

Jelentések, 1986., Határoinkon túli magyar kisebbség helyzetéről, Medvetánc

könyvek, ELTE-mkke, Budapest (Izvješaj o položaju mađarske manjine izvan granice)

KARAKAŠ OBRADOV Marica, 2014., Novi mozaici nacija u „Novim poredcima”. Migracije stanovništva na hrvatskom području tijekom Drugog svjetskog rata i porača. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., str. 331., 337.-352.

KIRILOVIĆ, D., 1937., Asimilacioni uspesi Mađara u Bačkoj, Banatu i Baranji. Prilog pitanju demađarizacije Vojvodine, Novi Sad.

KOCSIS, Károly, Kocsis Eszter 1998. Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin, Geographical Research Institute and Minority Studies Programme Hungarian Academy of Sciences, Budaapest, p. 241.

KOČOVIĆ, Bogoljub, 1990., Žrtve Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji, Sarajevo.

Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. g. Knjiga I., Savezni zavod za statistiku i evidenciju. Beograd, 1951.

MATUSKA, Márton, 1991. A megtorlás napjai (Dani osvete – The days of revenge), Montázs, Budapest, o. 376.,

Magyar Szent Korona országainak 1910-évi népszámlálása. Magyar Statisztikai Hivatal kötetei. I., II., III., IV., V., és VI. Királyi Központi Staatisztikai Hivatal, Budapest 1912-1920.

MÉSZÁROS, Zoltán, 2013., A Petőfizászlóalj és –brigád története. Parancstól parancsig. Pannónia Nyomda Kiadó. Budapest.

MÉSZÁROS Sándor, 2000. Holttá nyilvánítva, Délvidéki magyar fátum 1944-45. II. Bánság, Szerrémség, Baranya, Muravidék, 90. o. + 1 térkép (Proglašeni mrtvima, 1944-45. II. Banat, Srijem, Baranja, Međimurje).

MÉSZÁROS Zoltán, 2013., A Petőfizászlóalj és –brigád története. Parancstól parancsig. Pannónia Nyomda Kiadó, Budapest.

MILOŠEVIĆ, S. D., 1981., Izbeglice i preseljeni na teritoriju okupirane Jugoslavije 1941-1945. Beograd.

Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880-1991 po naseljima. Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, knjiga 1, 2, 3, 4, 5., Zagreb 1998.

NYIGRI, I., 1941., A visszatért Délvidék nemzetiségi képe, u knjizi „Visszatért Délvidék”, Budapest.

Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944-1946.. Dokumenti. Zagreb i Središnja Hrvatska br. 122., 156., 230., 554.

RUPIĆ, Mate, 2001., Popis žrtava Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj iz 1950. godine, Dijalog povjesničara i istoričara, 4., Zagreb, 539.-545.

SAJTI A. Enikő, Hány magyar áldozata volt a partizán megtorlásoknak a Délvidéken? Limes 2009.3., Tudományos szemle Délvidék 1941-1944. II. Tatabánya. (Koliko je mađarskih žrtava imala partizanska odmazda u Južnim krajevima: Vojvodini, Baranji, i Istočnoj Slavoniji?)

STARK, Tamás: Az 1944-1945-ös Délvidéki magyarellenes atrocitások feltárása. Beszámoló egyonferenciáról. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság. o. 771-775. (Istraživanje o odmazdi prema Mađarima u 1944-1945. godini u Južnim krajevima: Vojvodini, Baranji i Istočnoj Slavoniji. Izvješće o jednoj konferenciji).

STIPERSKI, Z., 1993., Kretanje Nijemaca u Istočnoj Hrvatskoj, Bačkoj i Srijemu, Zbornik Slavonija-Srijem-Baranja-Bačka, Zagreb.

Školski povijesni atlas, Budapest, 1987.

ŽERJAVIĆ, Vladimir, 1992. Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu, Drugo izdanje (Megjelent a Vladimir Žerjavić könyvében, második kiadás, Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga, Globus, Zagreb, o. 90.-294.

ŽULJIĆ, Stanko 1991., Kritički osvrt na neke zaključke i poruke Jovana Cvijića u njegovim antropogeografskim istraživanjima u knjizi: „Izvori velikosrpske agresije“. Zagreb, Rijeka.

HRVATICE U ISELJENIŠTVU I NJIHOVO DJELOVANJE U SREDSTIMA JAVNOG PRIOPĆAVANJA

Nakon što sam prije nekoliko godina pročitala knjigu **Nedjeljke Luetić-Tijan Krov i kruh** i to neuvezanu i bez korica, suočivši se s dotad mi nepoznatom autoricom, počela sam razmišljati o životu žena koje su iz političkih razloga dospjele u iseljeništvo i tamo se aktivno i hrabro uključile u iseljeničke skupine, djelujući da istina o Hrvatima i Hrvatskoj dođe do što je moguće više ljudi. Ovdje bih skrenula pozornost na njih tri.

Ivana Dončević

Na prvome mjestu, riječ je o **Ivoni Dončević** (rođenoj Maixner) koja je nakon 1945. živjela u Italiji, Argentini i, od 1966., u Njemačkoj, u gradu Koblenzu. Još za vrijeme boravka u Argentini uključila se u kulturni i društveni život hrvatske emigracije. Po dolasku u Njemačku radi kao socijalna radnica i prevoditeljica za njemački Caritas. Velik je njen doprinos u pokretanju dvomjesečnika *Kroatische Berichte* (*Hrvatska izvješća*), kojemu je od 1976. bila i glavnog urednicom. Pročelnica je Hrvatskoga informativnog ureda u Bonnu koji je 1985. utemeljilo Hrvatsko narodno vijeće. Sudjeluje u mnogim iseljeničkim časopisima: Nova Hrvatska, Republika Hrvatska, Hrvatski vjesnik, Das Menschenrecht i Pan Europa. Kao novinarka bila je akreditirana kod svih ustanova Europske zajednice, a njezini članci su bili predmet proučavanja (hrvatsko pitanje) na diplomatskim akademijama u Njemačkoj.

Piše:

Mirna SUNIĆ-ŽAKMAN

Nedjeljka Luetić-Tijan je, zajedno s kćeri Marijom, uspjela tek 1955. dobiti putovnicu i pridružiti se svom izbjeglom suprugu Pavlu Tijanu, profesoru i enciklopedistu, u Španjolskoj. Dugi niz godina vodila je zajedno sa suprugom emisije za Hrvate na Radio Madridu. U već spomenutoj knjizi *Krov i kruh* ona vrlo dojmljivo opisuje ulazak partizana u Zagreb, poratnu oskudicu, nesigurnost, samovolju i divljaštvo novih „osloboditelja“, razdvojenost od supruga, posjete bratu u zatvoru, stalnu nesigurnost za krov nad glavom. Po dolasku u Madrid ona i suprug mnogo rade i skromno žive.

Godine 1955. u prosincu započela je 15 minutna hrvatska emisija na španjolskom radiju. U listopadu 1956. N. Luetić-Tijan radi kao spikerica i urednica tih emisija koje su se emitirale svaki dan sve do 1976. godine. (Emisije su imale razne sadržaje, završavale su u veselom, optimističnom tonu, a N. Luetić-Tijan je bila vrlo omiljena kod slušatelja. U domu Tijanovih boravili su kao gosti mnogi ugledni Hrvati iz iseljeništva: Josip Torbar, dr. Rajmund Kupareo, Vinko Nikolić, Ivo Rojnica i drugi. N. Luetić-Tijan je vrlo kritična i oštra u opisivanju pojedinih osoba – imućnih Hrvata koji obećavaju priloge i potporu u novcima, ali to nerijetko ostaje samo na obećanjima. Ni ona ni suprug ne žele se upustiti u prijepore suprostavljenih grupa hrvatskih iseljenika.

Malkica Dugeč, književnica i pjesnica, od 1972. živi u Njemačkoj, gdje politički azil, zajedno sa suprugom, dobiva 1975. godine. Zbog potpore Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika te sudjelovanju u radu Matice Hrvatske, Malkica Dugeč je izložena političkom pritisku. (U to vrijeme bila je ravnateljica škole u Donjem Miholjcu). Po dolasku u Stuttgart 1972. piše članke (naziva ih „domaćom zadaćom“), sudjeluje

na hrvatskim skupovima, priprema predavanja. Prijeti i njoj i suprugu izručenje Jugoslaviji. Godine 1978. predstavlja knjige i časopise na hrvatskom standu na sajmu knjiga u Frankfurtu, što izaziva bijes i oštreye prosvjede jugoslavenskih komunističkih struktura u Hrvatskoj. Malkica Dugeč je nakon devedesete aktivna u osnivanju hrvatskih dopunskih škola u Njemačkoj.

Naravno, izvan Europe, posebice u Južnoj Americi, SAD-u, Kanadi i Australiji djelovale su brojne žene i ženske udruge koje zaslužuju biti barem spomenute, ali zbog vremenske ograničenosti one će biti tema u drugoj prigodi.

Nedjeljka Luetić-Tijan

Što je zajedničko svim ovim trima ženama? Visoka naobrazba, hrabrost, ljubav i osjećaj odgovornosti za Domovinu. A ipak su, nažalost, široj hrvatskoj javnosti, posebice mladima, ove žene nepoznate. Zato je naša zadaća i obveza, njihov rad i djelovanje u hrvatskom iseljeništvu istražiti, s njime upoznati mlađe naraštaje te im ostati zahvalni za njihov doprinos stvaranju slobodne i neovisne hrvatske države. (Izlaganje na Hrvatskome iseljeničkom kongresu, Šibenik, 1. srpnja 2016.)

RASPELO U TRNJU

Savjest je znak skrivenih stvari, nezamjetljivih čina i stvari koje su mnogo važnije nego ona sama. Ona je ogledalo čovjekove dubine.

Tomas Merton

Zaustavljam se u duhovnoj molitvi pred raspelom, danas na križtu okuénice zarašle u trnje, podignutom na raskrižju ulica prije više od sto godina, zaslugom mjesnih školskih učitelja.

Pri prolazu pored *Raspela*, stari mještani su s dubokim poštovanjem pridizali ili diskretno skidali škrilate. Djeca bi poklenula i prekrižila se, dok bi majke i majkice, uz stavljanje križa na tijelo, prošaptale molitvicu zazivanja Božje pomoći, a daleko rjeđe zahvale. Vremena su bila takva – teška i mučna! Moglo se samo vapiti u očaju i zazivati pomoći Raspetoga, da se ne izgubi posljednja Nada.

To raspelo, kao da je obilježilo život stare majke France, pod križem kojeg je padala i dizala se, a pred Raspelom molila za snagu. Stara majka Franca pala je pod svojim životnim križem, po prvi puta, nakon Prvog svjetskog rata, kada je izgubila voljenog muža i ostala udovica sa sedmero nezbrinute djece – petero nejačadi. U muci ih je podizala, a suza je slijedila suzu, tako da su na njenom licu ostali tragediji suznog puta „*sprogle*“, čiju bolnost je ublažavao tihi topli osmijeh, upućen brojnim unucima. Stara majka Franca je govorila vrlo malo, radije je prešutjela nego osudila. Šutnjom je prelazila preko onoga što bi čula i nikad nije iznosila mišljenje o onom što je čula. Svoj životni teški križ nosila je strpljivo, bez rogoberenja, s krunicom u ruci i molitvom na usnama.

U duhu promatram to Raspelo i razmišljam o vremenu koje je prošlo, o sinovima stare majke France, čiji je život, također, bio obilježen mukom i nošenjem križa – hodom do smrti.

Šandor je bio najmlađi Francin sin, pravi vjernik – pobožan poput majke, radišan, zet u kući jedinice odrasle bez majke. Nakon Drugoga svjetskog rata na njegovu imanju sklonio se njegov brat Martin, općinski načelnik za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Martin se nije povlačio prema Austriji već se skrivač za vrijeme prevrata kod kuće te nakon nekoliko tjeđana prebjegao u Mađarsku, svjestan smrti koja mu je prijetila u vremenu „oslobodenja.“ Po naravi je bio samotni vuk i,

Piše:

Tereza SALAJPAL

izbjegavao je bilo kakav doticaj s „križarima“ iz Austrije, duboko svjestan da se uspostavljena i priznata država ne ruši tek tako. U Mađarskoj je uhičen i zatvoren, a iz zatvora je pobjegao uz pomoć stražara, naklonjena bivšemu mađarskom režimu.

Nakon bijega iz zatvora i prelaska granice skriva se na imanjima braće i sestara. Martin se kod brata Šandora skriva mjesecima. Primjetio ga je susjed i prijavio boravište „narodnog neprijatelja.“ Za vrijeme popisivanja kontrahaže, nađen je kao slučajno, u svom skloništu i uhapšen. Uhičenje je bilo spektakularno, usred bijela dana, s odredom do zubi naoružane milicije. Stavili su u lance: Martina, po tadanjem shvaćanju „opasnoga narodnog

neprijatelja“, zatim brata mu Šandora, kućedomaćina, i njegovu ženu Bernardu. Uhičenje se odvijalo pred očima njihove sedmogodišnje kćerkice Ankice koja se vratila iz škole. Ona je sve to promatrala izbezumljena od straha, živog sjećanja na proživljeno, od čega protrne i u svojim 80-tim godinama. Šandor, po naravi smiren i vrlo duhovit, predložio je drugovima udbašima da stave u verige i njegovu sedmogodišnju kćerkicu, kada su već kao neprijatelja zakovali njenu majku. Djevojčica je ostala u neobuzdanu plaku, nasilno odvojena od oba roditelja, sama, napuštena i prepustena nikome. Dvoumila je, ostati u napuštenom domu ili potražiti utočište kod rodbine koja nije znala što se događa.

Bila je to velika nevolja stare majke France, bol i patnja, koju se može staviti samo na Kristov križ da bi se opstalo, da

bi se preživjelo. Ulica i selo su brujali o hapšenju. Neki su se povlačili i zatvarali ulična vrata da ih se ne vidi, da ništa ne čuju i ne znaju, neki su se, zadojeni novom ideologijom, priklanjali hapšenju i postupanju milicije, neki su bili zabrinuti za sudbinu uhićeni. Bilo je i onih što su u radosti recitirali i prenosili pogrdne pjesme, uplećući u njihove kitice majku Francu koja je skrivala, u dubini srca, tajnu o životu sinu. U to vrijeme njen najstariji sin izdržavao je kaznu u Lepoglavi. Nacionalizirana je sva njegova imovina i obitelj je u Slavoniji preživljavala od pomoći prijatelja.

Stara majka Franca je strpljivo nosila križ prokazane i popljuvane majke u pjesmuljcima partizanskog simpatizera, nekadanjeg člana Seljačke stranke. Pjesmuljci su kolali selom, tobože nepoznatog autorstva, sa svrhom da ocrne i ponize majku i sinove joj. Te pogrdne pjesmuljke mi je izrecitirao mladi mještanin, kao narodno blago, desetljecima nakon Martinove smrti.

Šandor je ostao u istražnom zatvoru nekoliko mjeseci i za to vrijeme pustio „Staljinove brkove“ koje nije brijao cijeli život, kao simbol vremena i znak sjećanja na dane provedene u zatvoru. Zavjetovao se da će ih obrijati tek nakon propasti narodne vlasti. Nažalost, to nije doživio. Šandor je bio toliko naivan i neupućen u ideološko-politička zbivanja da nije vjerovao u sadržaje knjiga o strahotama revolucije i sibirskih logora u Rusiji, već ih je smatrao smišljenom propagandom za vrijeme NDH.

Martin je kao općinski načelnik za vrijeme NDH, bio prokazani „narodni neprijatelj“ kojega je, prema mišljenju zadojenih revolucionara, trebalo na mjestu zatući. U bjelovarski zatvor sprovodili su ga povjerljivi milicionari, a među pratiteljima je bio i domaći partizan – komunist, nadimka Ducina. Kada su čamcem prelazili Dravu, Ducina je pratiteljima predložio da Martina ustrijele i bace u rijeku, što će vlastima obrazložiti kao neophodnu radnju u sprječavanju bijega koji je „narodni neprijatelj“ Martin tobože pokušao. Ducinovom istinskom naumu su se uspostavila ostala trojica pratitelja s obrazloženjem: „Oni su zaduženi za Martina i moraju ga u zatvor dovesti živa, a vlasti neka s njim postupaju kako hoće i kako je zaslužio.“

Martinu, kao narodnom neprijatelju, se nastojalo „napakirati,“ što više i od svjedoka se očekivalo da će potvrditi optužnicu. Njegova sudbina kao općinskog načel-

nika bila je upitna. Sud nije imao osnove za dokazavanje djela kojima ga se teretilo. Za optuženika se založio i svjedočio Srbin – prvoborac, bivši mjesni žandar kojemu je Martin kao načelnik spasio život i omogućio mu da zajedno s obitelji napusti mjesto s valjanim dokumentima. Pomočao je izloživši svoj život i svom suradniku, općinskom bilježniku, da pobegne pred uhićenjem, jer su vlasti NDH saznale da surađuje s partizanima.

Stara majka Franca molitvom je savladavala strahove i prijezir nakon Martinova hapšenja. Strpljivo je nosila svoj životni križ, nanesene nepravde duha vremena u kojem je živjela, i tugovala nad sudbinom vlastite djece. Teška šutnja bila je pratitelj njene svakodnevice i svakodnevnice Martinove braće i sestara. Svjesni su bili da bi Martinu neposredno nakon rata (1945. i 1946.) presudio Ducina i njemu slični, na судu bez suda, po kratkom postupku, a po Titovu naputku „da se zakona ne treba držati ko pijan plota.“ To je značilo: zatući bez milosti svakog „narodnog neprijatelja“, pogotovo ako je Hrvat. Martinov domaći pratitelj, komunist-partizan Ducina, koji je nakon rata uzimao pravdu u svoje ruke, nađen je par godina nakon rata ubijen. U narodu se šuškalo da ga je likvidirala Udba. Više nije bio od koristi, jer je svojim ponašanjem bacao ljagu na „revoluciju koja je tekla“ i jela vlastitu djecu. O istrazi o njegovom ubojstvu nije se znalo ništa, sve je prekrila duboka tama i šutnja!

Martin je osuđen na sedam mjeseci prisilnog rada. No, nije bilo lako živjeti sa stigmom općinskog načelnika iz vremena NDH. Neki su se trudili zagorčiti mu život nabacivanjem blatom, osudom i prezironom. Imao je i svoju *dektivu*, uhodu, mladog mještanina iz obitelji u koju je zalazio u večernjim satima. Mladića je u dužnost uhode uveo član komunističke partije, *dotepenec* i uvažena ličnost u selu. Za novac se prihvatio te dužnosti, iako je bio vjernik i uključio se zdušno u crkvene aktivnosti nakon uspostave slobodne Hrvatske.

U našem narodu je oduvijek bilo prebjega, iz jednog ideološkog tabora u drugi, iz seljačke stranke, domobranstva i ustaštva u partizane, iz partizana i komunista u zanesene vjernike koji smjerno prilaze oltaru i primaju sv. pričest otvorenih dlanova. I kao da su postupci prebjega i doušnika potvrđivali: dobro i зло jedno su pored drugoga. Zlo je privlačnije od dobra, biva vječno u nedokučivoj tami. Ono bježi od svjetla, njegovo vrijeme je sumrak, vrijeme idejnih prijelaza. Zlo se čini privlač-

nim i prihvatljivim jer se često skriva pod koprenom prividnog dobra. Za dobrom se teže poseže, ono se teže prepoznaće, a nagrađuje se samo na dugu stazu. Dobro zahitjava samoprijegor, odricanje, trpljenje – nije isplativo i često se poistovjećuje, pogotovo u puku, s umnom i duševnom ograničenošću. Dobrog čovjeka uobičajeno se u našem narodu smatra glupim. Za zlom ljudsko biće u svojoj neosviještenoj slobodi lakše i spontanije poseže, nesvesno da nas darovana sloboda po Stvoritelju obvezuje. Odgovorni smo za vlastiti izbor dobra ili zla, za izgovorenu riječ, za činjenje i nečinjenje, kao i za posljedice našeg izbora.

Možemo se zapitati, koliko je nevinih ljudi izgubilo živote, samo zbog funkcije koju su obavljali u NDH, a da se nije uzela u obzir njihova čovječnost u odnosima s osobama drugačijeg svjetonazora. Koliko je optuženih i usmrćenih koji su pomagali partizanima, izvlačili ih iz zatvora, a da im se vratio prešućivanjem ili zatajivanjem njihovih dobrih djela, iz straha za vlastiti život i, dakako, položaj. Mnogima od takva značaja su se pisali panegorici, slavilo ih se i štovalo.

Martin je odradio svoju kaznu od sedam mjeseci prisilnog rada, ali ga ni neznanici zadojeni komunističkim idejama nisu ostavljali na miru – ni u grobu. U radosvima koji su opisivali i slavili domišljatost, umne i intelektualne dosege Ozne ili Udbe prilikom hvatanje križara i njihovih jataka, u presudu njima je uvrštena i Martinova presuda, iako s njima nije bio ni u kakvoj vezi. Taj podatak također govori o vjerodostojnosti povijesnih zapisa iz komunističkog razdoblja. Martin je naveden da se potomstvo zamislil nad prijestupima svog pretka, a to nije bezazleno niti beznačajno. Često, zbog ideološke zasljepljenosti ili hlepnjе za priznanjem te slavom, izgovorenom i pisanom riječi nanosila se nepravda neistomišljenicima i njihovim potomcima. Duh tog vremena još zrači našim prostorima i vlada našim mislima i postupcima.

I kao da je *Raspelo* u trnju živi spomenik naših zapuštenih duša i zrealo odnosa prema pokojnim precima koje je duh vremena vodio na put raspeća. Ono je i simbol raspeća našega ustrašenog naroda i domovine.

DOKUMENTI O ZLOČINIMA JUGOSLAVENSKIH PARTIZANA U KOTARU DONJI ANDRIJEVCI

Mate Rupić, Vladimir Geiger, Branko Ostajmer (priр.), *Dokumenti o zločinima 12. proleterske brigade XII. udarne divizije III. jugoslavenske armije u selima kotara Donji Andrijevci početkom studenoga 1945.* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2016.), 222 str.

*

Objavljivanje izvora često zna biti podcijenjen segment historiografskoga rada, premda i profesionalni i hobistički povjesničari sve više postaju svjesnima važnosti kvalitetno obrađene, pripremljene i prezentirane izvorne građe, kao polazišta za buduća istraživanja, posebice u trenutcu kada su u izravnom kontaktu s takvim materijalom. Budući da građa za suvremenu povijest najčešće, sama po sebi, za razliku od nekih ranijih povijesnih razdoblja, nije tehnički pretjerano zahtjevna za obradu i pripremu, i na hrvatskom se tržištu pojavljuje sve više takvih zbirki gradiva. U posljednje vrijeme tako smo svjedoci povećanja broja objavljenih knjiga dokumenata koji se odnose na razdoblje Drugoga svjetskog rata i porača, od kojih su neke profesionalno strukturirane i priređene, dok druge pokazuju određene nedostatke i manjkavosti.

U svakom slučaju, mnoge od njih omogućavaju preispitivanje utvrđenih narativa o tome razdoblju, čime otvaraju put znanstvenoj reviziji, kojoj se kao zadatak nameće dekonstrukcija ideoloških dogmi, ustanovljenih u razdoblju druge Jugoslavije. Nažalost, pritom se još uvijek povremeno kao problem javlja pitanje otežane dostupnosti izvora, pa čak i javnoga arhivskog gradiva, koje bi trebalo postati dostupnim „nakon 70 godina od svoga nastanka, odnosno 100 godina od rođenja osobe na koju se odnosi“, kako nalaže Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Pronalazak

Piše:

Dr. sc. Domagoj TOMAS

potencijalnog nakladnika, naklada i distribucija takvih naslova također su stube kojima se treba uspeti, kako bi priređeno djelo ugledalo svjetlo dana, što nije uvijek jednostavno.

Pod naslovom *Dokumenti o zločinima 12. proleterske brigade XII. udarne divizije III. jugoslavenske armije u selima*

**DOKUMENTI O
ZLOČINIMA
12. PROLETERSKE
BRIGADE XII.
UDARNE DIVIZIJE
III. JUGOSLAVENSKE
ARMIJE U SELIMA
KOTARA DONJI
ANDRIJEVCI POČETKOM
STUDENOGA 1945.**

Priredili: MATE RUPIĆ, VLADIMIR GEIGER, BRANKO OSTAJMER

kotara Donji Andrijevci početkom studenoga 1945. objavljena je jedna od posljednjih takvih knjiga, koje na vidjelo iznose dokumente o zločinima jugoslavenskih partizanskih vojnih postrojbi u vrijeme Drugoga svjetskog rata. Njezini su priredivači Mate Rupić, Vladimir Geiger i Branko Ostajmer, a objavljena je u izdanju Hrvatskoga instituta za povijest – Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, odnosno njihova nakladničkoga

niza *Drugi svjetski rat – Dokumenti*, kao knjiga 2. Može se reći da prostorno, vremensko i tematsko usmjerjenje te metodološki pristup priredivača ne iznenađuju, s obzirom na to da navedeni trojac već ima iskustava u sličnom radu.

Knjiga započinje uobičajenim priredivačkim „Predgovorom“ (str. 7. – 8.), u kojem se polazi od općega konteksta te objašnjava motivacija za rad i tehnički pristup prezentaciji izvora. Uvodno poglavje („Uhićenja i likvidacije u selima kotara

Donji Andrijevci novim vlastima nepočudnih osoba pred izbore za Ustavotvornu skupštinu 1945. godine“, str. 9. – 45.) zapravo predstavlja znanstveni pristup obradi tematski relevantnih dokumenata koji se nalaze u središnjem dijelu knjige, a dodatno je obogaćen korištenjem postojeće stručne literature, novinskih članaka iz *Glasa Slavonije* te zanimljivih usmenih i pisanih iskaza pojedinih svjedoka toga vremena. Sve je popraćeno zemljovidom nekadašnjega kotara Donji Andrijevci te manjim brojem ilustracija.

Središnji dio knjige započinje poglavljem (str. 59. – 181.) koji nosi naslov istovjetan naslovu knjige. U njemu su transkribirani dokumenti iz studenoga 1945. numerirani i kronološki poredani, a na samom početku donosi se i popis korištenih kratica te dokumenata (ukupno 21 dokument), od kojih su neki od njih popraćeni i faksimilima. Slijedi kraće poglavlje (str. 183. – 197.) s deset usmenih i pisanih iskaza o zločinima iz naslova, kao zanimljiva dopuna arhivskim dokumentima i potvrda njihova sadržaja. Sve skupa zaokruženo je poglavljem (str. 199. – 206.) s četiričlana transkribiranim novinskim člancima, izvorno objavljenima u *Glasu Slavonije* tijekom studenoga/prosinca 1945., koji su se pokazali relevantnima za analizu stanja na području kotara Donji Andrijevci u vri-

*Martku. Žedua četa XII. brigade
XII. divizije pohapsila noću 8
na 9. o. mj. 22 čovjeka u kolici
Andrijevečima i po naredjenju
polit. odjeljenja brigade pobila ih
noću i pobacala u Savu. Radi
se uglavnom o ustашkim
simpatizerima, ali je stvar učinjena
toliko tejno noću i mimo
naših komiteta, te nam ugrožuje
velikih neprijatelja. To tim više
što znae prepoznavaju vojnike,
koji su hapšili:- Stvar je dogo-
dila pred izbore i čini se, da
su pa nju raznali i neki
od engleskih parlamentaraca.
Akcija je posljedica nastojanja
vojnih jedinica da na neke
neuspjete učišćenje budućih
reakcija terotocu i to
marovnim prema stanovništvu.
Ne vodo briže o izolirajuće*

*Jedinica je pohapsila 22 čovjeka i po naredjenju polit. odjeljenja
brigade pobila ih noću i pobacala u Savu...*

jeme izbora za Ustavotvornu skupštinu 1945. Naposljetku, kao dodatna oprema, dolaze sažetak na engleskom jeziku, uobičajeni popis korištenih izvora i literature te imensko i mjesno kazalo.

Sve u svemu, radi se o kvalitetno pripremljenoj knjizi, koja omogućava lako snalaženje, što je ključno kod objavljivanja izvora. Taj je zadatak ispunjen zahvaljujući poštovanju jasnih, dosljednih i uhodanih metoda obrade sličnih izvora, koje su priređivači primijenili i ovoga puta, a tu svakako valja ubrojiti transkripcijske tehnike, kronološki redoslijed prezentacije izvora, popis kratica te funkcionalno imensko i mjesno kazalo. Naravno, dodatni bilježni težini ovome izdanju nosi sustavna

znanstvena obrada svih tih izvora putem uvodne analize, a dodatno ga obogaćuju usmena i pisana svjedočanstva te novinski članci koji sadržajno korespondiraju s dokumentima, čime se očrata i svijest priređivača o suvremenim historiografskim pristupima. Knjiga stoga svakako može služiti kao polaziste ili dopuna nekih budućih stručnih analiza te biti putokaz za slične priređivačke projekte, ali isto tako može biti korisna i široj javnosti, posebno s područja nekadašnjega kotara Donji Andrijevci, kako se jugoslavenski *damnatio memoriae* ne bi i dalje održavao i na toj mikrorazini, bez znanstvenoga propitivanja.

OPSTATI

Opstati ... u zemlji Hrvata.
Oh, kako opstati
Kad te plima nosi
Na valu uzburkanoga mora.

Oh!
Kako opstati u zemlji Hrvata.
Da u snu ne sanjam more
I svijetle hrvatske zore
Odnijeli bi me vali
U beskraj neznani.

Opstati, opstati
Za inat vama –
Poruka je znana.
Usprkos valu
I crnoj dubini –
Za inat svima
Opstati u tminu.

Ivan DUJMOVIĆ

TO JA IDEM S TOBOM

to nije svjetlo to što čuvaš
nemarno rasuto ulicama to što diraš
to sam dotaknuti ja

to nemirno more u kosi ga nalaziš
to nisi ti ja te ne znam
i ne želim sol i ribe

ni tebe u tjeskobama u napastima
ti ne znaš kakvu te želim u snovima
kakvu te gledam u školjkama

ti ne ćeš

poći mojim stazama ta cesta što je vidiš
to sam ja to svjetlo što korača
to ja

idem s tobom

NAD GROBOM STJEPANA HERCEGA

(Mirogoj, 5. prosinca 2016.)

Stjepan Herceg

Ispraćamo na posljednji počinak Stipu Hercega, blagog i hrabrog čovjeka koji je svojim radom, svojom vjerom i ljubavlju prema svojoj obitelji, svojim bližnjima, svojemu narodu i domovini, ispunio sav svoj život, obogatio živote svih svojih prijatelja i ostvario u svojem životu sve ono čemu je stremio.

Ja ispraćam učitelja i prijatelja.

Kod Stipe sam se u jesen 1982. zaposlil kao odvjetnički vježbenik, i tada sam upoznao sjajnog, energičnog, vedrog i duhovitog čovjeka koji se već u svojim četrdesetim godinama sasvim približio vrhuncima svojih životnih i profesionalnih postignuća.

U vremenu koje je dolazilo, između nas je niknulo prijateljstvo koje je, nadilazeći razlike u godinama, iskustvu i znanju, a možda upravo i zbog tih razlika, u proteklim 35 godina bivalo sve snažnije, čvrstih grana i dubokoga korijenja.

Odvjetništvo je bilo poziv Stipina života, ono ga je u potpunosti prožimalo. U tom pozivu on je našao slobodu i prostor za život i rad u skladu sa svojim uvjerenjima, načelima i svojim stremljenjima, koja su njemu bila iznad svega drugoga, njegov osobni uvjet svakog djelovanja.

Stipe je bio snažno posvećen svojoj vjeri, na njoj utemeljenoj ideji zakona, a isto tako posvećen ljubavi za svoju obitelj i svoj narod. Ta posvećenost određivala je i njegovo poimanje odvjetništva, i u ko-

jemu su, uz pravniku, bile prisutne jedna duhovna dimenzija i empatija prema ljudima u nevolji, potrebitima. Oni koji su mu se obraćali za pomoć predavali su mu svoje povjerenje s osjećajem olakšanja, uvijek mu se vraćali i dolazili za pomoć i savjet, pa i kada za to nije trebalo pravničku stručnost.

Oličenje sjajnog odvjetnika. *Advocatus*, zagovornik, u punom i izvornom značenju toga pojma. Izvrstan pravnik, blistavog uma, svoje je klijente zastupao gorljivo i ustrajno. Po tome ga znaju i pamte svi koji su bili dio hrvatskog pravosuđa i odvjetništva tijekom Stipina rada.

Njihov angažman nije se u tome iscrpljivao. Stipini početci i stradanje učvrstili su u njega trajno nastojanje da domoljublje i odanost, koje je primio od svojih roditelja, promiče svugdje gdje to može.

S većim žarom od onog prema odvjetništvu, i s većom ljubavlju od one prema domovini, Stipe je bio okrenut samo svojoj obitelji, supruzi Anici i djeci Berislavu i Mirti, i nije propuštao da tu ljubav pokaže.

Rođen 25. prosinca 1938. u Daruvaru, od oca Viktora i majke Nade, u predvečerje rata, imao je samo šansu za tegobno djetinjstvo. Ali njegovo je bilo posebno teško baš u poratnim godinama; samo nevolje, strašna neimaština. Otac Viktor osuđen od poratne vlasti bio je u logoru, majka Neda s tri sina snalazila se kako je mogla, mlađi Stipin brat, Berislav nije preživio neimaštinu i tuberkulozu.

Desetljeća nametnute selidbe iz rodнog Daruvara u Gospić, pa u Pulu, i na kraju u Zagreb.

Dječja srca su herojska, ona i u najtežim trenutcima nađu veselje. Kad mi je pričao zgodе iz svog djetinjstva, vidio sam u tom dječaku Stipi onu vedrinu, ali i žilavost i odlučnost, koje ga u životu nisu napuštale.

U Zagrebu je dovršavao svoje školovanje i upisao se na Pravni fakultet.

A onda je komunistički teror Stipu, zbog pjevanja božićnih pjesama noću 24./25. prosinca 1959. na središnjem zagrebačkom trgu, ondašnjem Trgu Republike, studio na mjesec dana zatvora i dvije godine

progonstva u logor na otoku Sv. Grgur, kraj Lopara i Gologa otoka.

To je odredilo daljnji smjer Stipina života.

Nakon strašne robije i tamo pretrpljenih užasa, nije se predao očaju i samožaljenju, kako se to znalo zbiti s njegovim supatnicima. To Stipi nije bilo svojstveno. Nastavio je studirati, diplomirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Upoznao je ljubav svog života, Anicu Šuflaj, s njom zasnovao obitelj u kojoj su rođeni Berislav i Mirta.

S takvom biografijom nije očekivao posao u državnim strukturama, a zbog svojega iskustva i već do kraja formiranih uvjerenja i stremljenja nije ga ni želio. Njegov izbor bilo je odvjetništvo.

Odvjetništu se učio radeći kao pripravnik u uredima odvjetničkih doajena Cimermana i Marakovića, pravnih erudita, kako mi ih je znao opisivati, i 1968. otočeo sa svojom advokaturom.

U svojoj bogatoj praksi, najviše i najbolje od sebe davao je braneći u kaznenim postupcima ljudi koji su progonjeni zbog hrvatskog domoljublja, koje je režim uvek kvalificirao kao nacionalizam, ljudi koji su progonjeni zvog svojih političkih uvjerenja, progonjene svećenike.

U to je unosište svoje znanje, svu svoju empatiju prema progonjenima, sav svoj osjećaj dužnosti prema svojemu narodu i domovini, prema ideji pravde kako ju je kao iskren vjernik u sebi nosio.

Svoju vjeru, svoj svjetonazor i domoljublje, svjedočio je u svakoj prigodi, javno, nemetljivo i ustrajno. Bio je druželjubiv i šarmantan, pljenio vedrinom, duhovnosću i duhovitošću profinjenog humora, Stipe je znao kakva je sudbina mlakih i bljutavih, i ravnao se po onoj pouci iz Staroga zavjeta. Ostavljao je upečatljiv dojam na svakoga. Nikoga nije ostavio ravnodušnim, ta mogućnost nije postojala.

Njegova vjera i demokratski ustroj činili su ga tolerantnim, održavao je prijateljstva čestitim ljudima drugih vjera, drugih naroda, pomagao je svakomu tko mu se obratio bez obzira na vjeru i naciju.

U ovih 35 godina u njega nisam primijetio mržnju prema bilo komu. Ogorčenost prema onima koji su ga progonili nije tajio. Svoje bližnje time nije opterećivao.

Prema svakomu je postupao u skladu sa zakonima svoje vjere, ali drugi obraz nije okretao. I kod njegovih političkih neprijatelja bilo je onih koji su ga poštovali.

Posebno će pamtiti njegovu blagu narav, suočavanje s tuđim nevoljama, Stipe je i sam kod drugih veoma cijenio tu osobinu. Jednom, u početku rata, povjerio mi je koliko ga je dirnulo to kako je predsjednik Tuđman teško primao vijesti o stradanjima hrvatskih žrtava.

Takav kakvim se je izgradio, bio je Stipe potpuno spremna kada su počele demokratske promjene. Prepoznao je povjesnu priliku da se hrvatski narod izbori za slobodu i neovisnost. U početcima višestranačja među prvima se politički angažirao i nastupao kao demokrštanin.

Želji i potrebi da sudjeluje i pridone se stvaranju hrvatske države podredio je sve. Predao mi je da nastavim njegove poslove, ostavio odvjetništvo i stupio u javnu službu.

Nakon rada u Savjetu za zaštitu ustavnog poretka preuzeo je dužnost savjetnika Predsjednika Republike, bio izabran u Hrvatski sabor koji je donio Ustav i povijesne odluke o razdruživanju i neovisnosti, a na kraju preuzeo i dužnost glavnoga državnog odvjetnika.

U tim vremenima nisam ga imao prilike dovoljno viđati, njegov angažman bio je ogroman, Stipe mu je dao svu svoju energiju, sve svoje vrijeme.

Kad mu je prestala dužnost glavnoga državnog odvjetnika, prosudio je kako je cilj radi kojega se stavio u javnu službu ostvaren. Po svom ustroju nezainteresiran za titularne poslove i političke sinekure, nije više nalazio razloga baviti se dalje politikom.

Vratio se odvjetništvu, i u tome su mu se uskoro pridružili sin Berislav i kći Mirta, kojima je prenosio svoja iskustva i znanja. Mirovinu je primio 2005., a i nakon toga ostao vjeran svojem životnom pozivu pa je do svoga kraja u odvjetničkom uredu pomagao djeci.

Najveću radost osjetio je Stipe kad je njemu i Anici došla unučad. Pri svakom

susretu s njim gledao sam u njemu ispunjenog i sretnog čovjeka, i pratio me ugodan osjećaj zadovoljne pravde.

Nije mu bilo dano da u tome dugo uživa, napala ga je teška bolest, s kojom se hrabro nosio uz pomoć prof. dr. sc. Bore Spajića, isto tako sjajnog čovjeka i liječnika.

Kad je video da u toj borbi više ne može pobijediti, da se navršilo njegovo vrijeme, Stipe je tu borbu na sebi svojstven način, 30. studenog, dostojanstveno i hrabro dovršio.

Dragi Stipe, znam da si otisao pomiren, sa spoznajom da si proživio izvanredan, bogat i plodan život, dao sve svoje darove obitelji i prijateljima, dočekao slobodu svoga naroda i domovine, da si na najbolji način ispunio svrhu svojega postojanja.

S tim saznanjem utješen, mogu se sada, Stipe, s Tobom pozdraviti, i reći: „Počivaj u miru Božjem i neka Ti je laka hrvatska zemlja koju si toliko ljubio!“

Nino RESKUŠIĆ

U SPOMEN NA RAFU MARIČIĆA (1939. – 2016.)

Rafo Maričić rođen je 7. studenoga 1939. u Zdaljevcu kod Jajca, a umro je 26. srpnja 2016. godine u Vuki kod Osijeka. Bio je oženjen **Darom rođ. Ćaleta** iz Kupresa i imao je troje djece: **Mariju, Stipu i Josipa**. Svih troje su zasnovali uspješne obitelji. Rafo i Dara bili su *gastarbeiteri* u Nürnbergu od 1968. do 2002. godine. Bili su aktivni u Hrvatskoj katoličkoj misiji i u NK Dinamo. Rafo je svojim radom, zajedništvom i solidarnošću uzorno pokazao kako se može biti čestit roditelj i domoljub, ako se živi po kršćanskom nauku. Suorganizator je HDZ-a u Nürnbergu i agilni prikupljač pomoći za obranu Hrvatske 1990. godine.

Po povratku u domovinu nastavio je aktivnosti u svome novom zavičaju, a postao je i članom HDPZ-a kao pridruženi član Podružnice osječko-baranjske. Sudjelovao je u prikupljanju podataka za Žrtvoslov jajačkog područja (7 župa), kao i u komemoracijama od Osijeka preko Odžaka u BiH do Udbine. Sin je kršćanske domobranske obitelji te je kao takav u mladosti bio privoden u milicijsku stanicu u Jajcu, zbog čega je i odselio u Vuku 1957. godine. Preminuo je prerano od kratke, teške i neizljječive bolesti.

Rafo, vječna ti slava i hvala za sve što si darovao za hrvatsku državu i slobodu!

(Ivo TUBANOVIĆ, predsjednik HDPZ - Podružnica osječko-baranjska)

U SPOMEN

STJEPAN HERCEG

25. prosinca 1938. – 30. studenoga 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

**akademik
ANTE STAMAĆ**

9. listopada 1939. – 30. studenoga 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika

U SPOMEN

ETTA PETRAČ

7. rujna 1929. – 30. listopada 2016.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MIRKO VIDOVIĆ

31. prosinca 1940. – 13. listopada 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika

U SPOMEN

VLADISLAV MUSA

1936. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

**U POVODU 71. OBLJETNICE STRADANJA
48 ZAROBLJENIKA U OSJEČKOM ZATVORU
(Osijek, 25. listopada 2016.)**

U osječkom se zatvoru 25. listopada 1945. zbio malo poznat zločin u kojem je ubijeno 48 hrvatskih vojnika koji su zarobljeni i tamo zatočeni. Označi su, naime, u zatvorene i pretrpane ćelije ubacili bombe i poubijali ljudi koji su se nadali zakonitu postupanju i suđenju. U spomen na taj zločin za koji, naravno, nitko nije odgovarao, 25. listopada 2016. otkrivena je spomen-ploča, a otkrio ju je **Ilija Begovac**, čiji je otac **Stanko** ubijen tom zgodom.

Tom prigodom je i predsjednik tamošnje podružnice Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, **Ivo Tubanović**, održao kraći govor, u kojem je podsjetio na to da su u istome zatvoru stradali i drugi hrvatski rodoljubi: 1. listopada 1984. godine ubijen je hrvatski politički uznik **Ante Davidović**, a u srpnju 2011. u zatvoru je umro general Hrvatske vojske Đuro Brodarac. I on je, kao i niz drugih branitelja poput **Branimira Glavaša**, trunuo u tom zatvoru dok su se na vlasti šepurili mnogi od onih kojima je hrvatska država mora na prsima.

Tubanović je podsjetio i na proces iz 1985., kojemu je i sam bio žrtvom: „Tako sam ja 30 dana kasnije uhičen u Đakovu, dok su u Varaždinu, Zagrebu, Zadru, Splitu i Banjoj Luci kasnije počela suđenja. Beogradska glasilo NIN piše da su u tužiteljstvu tražili i za mene smrtnu kaznu. U dugotrajnom mučenju po noći u Osijeku, Zagrebačka 2, jeo sam papir iz knjige *Komunizam velika prevara*. Priznavao sam sve što su iznudili, da sam zapalio market u Osijeku, a nisam znao ni gdje se nalazio. Miniranje đakovačke katedrale – vjerojatno je UDBA postavila i pokupila bombe, jer biskupi o tom nisu ništajavljali. Takav su gaf napravili i u Zagrebu 70-tih godina kada su u vrtić postavili bombe i optužili studente po 20 godina.“ Sve je to posljedica činjenice da Hrvati 1945. nisu dočekali slobodu, nego okupaciju... (**I. T.**)

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine rujna 2016., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesobično pomogli:

Đurđa	Hren-Obranić	Varaždin	500,00 kn
Ivan	Janeš	Đakovo	600,00 kn
Tomislav	Cvetnić	Zagreb	300,00 kn
u k u p n o			1.400,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

*

**ISPRAVAK PODATAKA O UPLATI
POTPORE U BROJU 268**

U prethodnome, 268. broju *Političkog zatvorenika* tehničkim je previdom objavljeno da je gospodin Tomislav Beram iz Australije uplatio iznos od 250 AUD. Ispričavajući se čitateljima, a osobito našim pretplatnicima i podupirateljima iz Australije, ispravljamo taj podatak, te navodimo kako su u stvarnosti uplatili:

Tomislav Pipunić	100 AUD
Stjepan Furdek	50 AUD
Ivo Lukić	50 AUD
Tomislav Beram	50 AUD

IN DIESER AUSGABE

Der traurigste Monat in Kroatien ist neben dem Mai, wenn Kroaten der schrecklichen Massaker gedenken, mit denen sie 1945 für die Wiederherstellung des jugoslawischen Staates gezahlt haben, ohne Zweifel der November. Im November 1991 passierten, nämlich, die brutalsten und die größten Massaker, die während der letzten Aggression auf Kroatien von der jugoslawischen Armee und den mit ihr verbündeten serbischen Tschetniks

auf dem Velebit-Gebirge, zu erfinden. In dieser Ausgabe veröffentlichen wir einen Auszug aus dem Manuskript des Buches „Jadovno und die Šaran-Grube: Kontroversen und Manipulationen“, geschrieben von den kroatischen Historikern **Vladimir Geiger, Mario Jareb und Davor Kovačić**. In diesem Teil des Manuskripts zählen die Autoren drastisch unterschiedliche Daten und entgegengesetzte Thesen auf. Gemäß einem Teil der

der serbischen bzw. antikroatischen Propaganda operiert wird.

*

Mirna Sunić Žakman schreibt über drei prominente kroatische politische Emigrantinnen (**Ivana Dončević, Nedjeljka Luetić Tijan und Malkica Dugeč**) sowie deren Beitrag zur Affirmation des kroatischen Namens und des kroatischen Kampfes für Freiheit und nationale Unabhängigkeit. **Tihomir Nuić** erinnert am Beispiel der Schweiz an die eingefahrene Bezeichnung von Kroaten als „Jugoslawen“ oder „Süd-Slawen“ beziehungsweise auf die Anstrengungen, die unternommen werden mussten, um diese Praxis außer Kraft zu setzen, die für die Kroaten eine Beleidigung darstellt.

*

Die Zeitschrift *Politički zavorenik* veröffentlicht den ersten Teil der Pionierarbeit über das Leiden der Ungarn auf dem Gebiet der heutigen Republik Kroatien zur Zeit des Zweiten Weltkriegs und danach. Es handelt sich um die Zusammenfassung einer etwas umfangreicheren Studie der Autoren, Akademiker **András Bognár und László M. Horváth**. Ihre Forschung zeigt, dass die ungarische Minderheit auch von den jugoslawischen kommunistischen Partisanen und der jugoslawischen Armee böse schikaniert wurde. Leider, waren diese Daten für die breite Öffentlichkeit bisher unbekannt. In dieser Ausgabe wird, neben einer kurzen historischen Einführung, die Zahl der ungarischen Opfer in den jeweiligen Siedlungen angeführt und die Fortsetzung dieser Studie werden wir in den kommenden Ausgaben der Zeitschrift veröffentlichen.

Čakovec Schloss

begangen worden sind. Diese Ereignisse, die Ähnlichkeiten zwischen ihnen und die daraus zu ziehenden Schlüsse sind das Thema einer Reihe von Artikeln in dieser Ausgabe (**Josip Ljubomir Brdar, Marijan Čuvalo, Alfred Obranić**).

*

Nachdem sich in den letzten Jahren die Geschichte vom Sammellager in Jasenovac (1941 bis 1945) weitgehend als eine Mär erwiesen hat, die wegen ihrer Lügenmärchen und Erfindungen von Tag zu Tag in Krümel zerfällt, bemerkt man die Tendenz, einen ähnlichen Mythos um die sog. Šaran-Grube, eine Karstschlucht

kroatischen Publizistik ist die Fama über eine Massenhinrichtung, die es in Wirklichkeit nicht gab, entstanden, während in der serbischen Geschichtsschreibung und Publizistik eine fast ungeteilte Überzeugung herrscht, dass es sich um einen Ort der Hinrichtung handelt, auf dem Zehntausende von Menschen das Leben verloren haben. In diesen Kontroversen werden in der Regel (wenn auch seltene) exakte Untersuchungen und speläologische Befunde verschwiegen, nach denen sich tatsächlich in der Höhle eine Schicht aus menschlichen Knochen befindet, aber sie ist von einer Größe, die keineswegs auf Zahlen hinweisen würde, mit denen in

IN THIS ISSUE

Besides May, which is a month when Croats commemorate great massacres committed against them as a payment for the revival of the Yugoslav state, November is, without a doubt, the saddest month in Croatia. In November 1991, the most brutal and massive massacres in the last aggression against Croatia occurred. They were carried out by the Yugoslav Army and the Serbian Chetniks. Those events, their comparison and their lessons are a theme of a series of articles published in this issue (**Josip Ljubomir Brdar, Marijan Čuvalo, Alfred Obranić**).

*

After exposing that the tales regarding the Jasenovac concentration camp (1941-1945) proved to be a myth whose constructions are being shattered daily during the last couple of years, a tendency to build a similar myth around the so-called Šaran's hole („Šaranova jama“), a limestone chasm on the Velebit mountain, is visible. In this issue we publish an excerpt of the manuscript of a book written by Croatian historians **Vladimir Geiger, Mario Jareb and Davor Kovačić** titled

Jadovno i Šaranova jama: Kontroverze i manipulacije („Jadovno and the Šaran's hole: Controversies and manipulations“). In that part of the manuscript the authors point out the existence of drastically different data and bring forth opposed theories. According to a part of Croatian publicist writing, a fame arose depicting it as a mass execution site, even though it had never existed. On the other hand, there is almost a full consensus in Serbian historiography and their publicist writing that several tens of thousands people lost their lives there. In those controversies exact research and speleological findings (although few in number) are left unsaid. Such research projects suggest that there indeed is a layer of human bones in the hole, but that it is of such magnitude that it does not point to the numbers by which Serbian and anti-Croatian propaganda are operating.

*

Mirna Sunić Žakman writes of three prominent Croatian political emigrants (**Ivona Dončević, Nedjeljka Luetić Tijan** and **Malkica Dugeč**) and their con-

tribution to the affirmation of the Croatian name and the Croatian fight for freedom and national independence. **Tihomir Nuić** reminds us of the common term for Croatians that was apparent in Switzerland: „Jugoslaven“ or „Süd-Slawen“, as well as the efforts it took to end the use of that insulting term for Croats.

*

The *Political Prisoner* publishes a first part of the pioneering work regarding the tribulation of the Hungarians on the territory of today's Republic of Croatia at the end of World War II, and after it. It is a summary of a more lengthy study by academics **András Bognár** and **László M. Horváth**. Their research indicate that the Hungarian minority also got severely harmed at the hands of Yugoslav communist Partisans and the Yugoslav Army. Regrettably, that data was unknown to the wider public. In this issue, besides the brief historic introduction, a number of Hungarian victims sorted by the locality of their settlements is published, while the remainder of the study will be published in the next issues of the journal.

Osijek

Na to je komandant etišće da Mihajla Nikolić i prikupio podatke od samo popise za ljudе koje treba hapšiti.

5.ZA KOLIKO LJUDI STE
ILI POPIS OD MIHAJLA?

Nakon prve noći bilo je uhapšeno 11 ljudi, koje je dao Mihajlo, sem jednoga, koji je doveden iz Štrisivojne, a za kojega Mihajlo nije dao nikakove podatke. Što se tiče samog popisa imena nije mi poznato.

6.KO JE RUKOVODIO
RAPŠANJE I STRELJANJE I
JE IZBACIO NARODJENIJE?

Prvu noć, tj. 8.II. ja sam hapšio petoricu u Šamcu, desim drugu noć je imao sve podatke o hapšenicima komandant bataljona Prodanović Stojan. Streljanjem sam rukovodio lično ja.

7.GDJE STE VRŠILE
I STRELJAJE I NA KUJI MA-
IN?

Streljanje smo izvršili poslije pola noći na lijevoj obali rijeke Save sa pištoljima u zatiljak i metnuli ih u zamec i pobacali ih u sredinu Save. Nakon tega u jutro izvršili smo pregled obale da se moguće nebi što primjetili po danu, ali međutim nismo ništa primjetili.

8.KOMU JE SVAKA
DEMIN OSOBAT?

Prvu noć, tj. 8.II. ubijeno je 11, među njima i dvije žene, dok drugu noć ubijeno je 10 od kojih je bila isto jedna žena.

9.ZAŠTO STE VRŠILI
DEMIN KADA STE ISALI RA-
MI?

Provokaciju po kušama nismo vršili, a može se se i kasati da te nije bila provokacija ako smo unišli u kuću pod imenom "križari". To je bila moja želja da vidim kakve su se ponašati kada im kažem da smo križari.

10.ZAŠTO JE STE ULE-
VOVAC U TAKM VELJAVICU I HA-
BEJU?

U hapšenju su sudjelovali ali jededici: Krenić, Prodanović Stojan, komandant bataljona, Magdić Drago, vodnik veze, Vučelić Sava, komandir Filković Pera, komandir Matić Stevo i Mihajlo Nikolić. Za ostale mi nije poznato. Kad ubijenja su isto sudjelovali ovdje navedeni.

11.NA KEMALJU ZOGA STE
LJALI TE IJUDET?

Premda podatcima koje smo dobili od Mihajla Nikolića, koje je on dao komandantu bataljona Prodanović Stojanu na temelju kojih smo streljali. Istrage nismo vršili nikakove nad hapšenicima. Hapšenici su dolazili u štab bataljona vezani u ruke i bili tuženi samo pojedinci.

12.ZAŠTO STE HAR-
MI ZAHET?

Ženake smo hapšili zato što su imale veze sa "križarima" i davale pomoć u novcu, hrani i sanitetskom materijalu, što su one priznale kad svoje kuće kada smo došli kao križari.

12.ZAŠTO JE IZVRSIO
PUTNJU U SLEIRIĆIMA I J-
-MA?

Dana 9.II. vršili su hapšenja komandant Prodanović Stojan i Mihajlo Nikolić. Od vojnika ni-

Z A P I S N I K

O saslušanju MATIĆ STEVE komandira bacačke četez III.bataljona XIII.Ud.Brigade,sastavljen u Sl.Samcu dana 11.XI.1945.g. u 21 čas radi ubistva civ.la.

Imenovani je upoznat na davanje netočnih podataka,koje povlači sudsku kaznu.

1.- Opšti podatci

Zovem se MATIĆ Djure STEVO,rodjen 29.XII.1926.g.
u Subotici,zavičajna općina Podvinje,kotar Brod,Srbin,
svršio 4 razreda osnovne škole,po zanimanju ratar,neozenjen,iz siromašne seljačke porodice.

2.- Sta si uradio 8.XI. i gdje si bio?

Toga dana došao je drug Krajačić iz brigade,koji je održao sastanak sa K.P. i SKOJ-em i dao direktive, samo štabu bataljona,koje mi nisu poznate.Nocu toga dan komandant je odredio da idem u Krusevicu hapšiti sa Sovan Vukelićem,Bregović Ivanom,Filipović Miloradom i desetarom iz mitraljeske čete.Kada smo došli u selo,odmah smo počeli sa hapšenjem.Uhapsili smo najprije jednoga i on je prokazivao sve ostale.Svega je bilo 7 ljudi, a 6 smo uhapsili.Kada smo ih uhapsili,dotjerali smo ih do štaba bataljona i onda sam javio komandantu da smo ih doterati iza benta štaba bataljona.Kada sam došao u štab bataljona rekao sam da su oni na mjestu dok su se u štabu nalazile dvije ženske,jedna stara i jedna mlađa i još tri civila muškarca.Onda je odredio Krajačić komandant da se otjeraju preko do one sestorice.Tada je Krajačić i komandant Prodanović kazali da ide u njime i Savu Vukelic.Onda su oni uhapsili civila u Sl.Samcu i pitali još za jednog,ali nije znao i odveli ga u štab bataljona.Iz štaba smo krenuli Krajačić,Filković Pero, Filipović Milorad,Bregović Ivan,Drago voćnik veze i desetar iz mitraljeske čete.Krajačić je naredio da se tjeraju uz Savu iza mlinova i da se postreljaju.Kada smo vec došli na mjesto utekao nam je jedan civil.

Prvu grupu je streljao Krajačić(trojicu) iz pištolja.

Drugu grupu (trojicu) ja.

Treću grupu streljao je Filković Pero,komandir t.j. 5 od toga dvije žene.

Nakon toga smo ih pobacali u Savu obućene.Otišli smo u štab bataljona,pa je tada komandant naredio da ide svaki u svoju jedinicu.

3.- U koliko je sati počelo strijeljanje?

Strijeljanje je počelo oko 4 sata u zoru.

4.- Da li ti je još što poznato o tome?

O tome mi nije ništa poznato jedino po pričanju komandira čete mitraljeske da je Krajačić i komandant sami streljali civile iz Sikirevaca.Dvojica su izšla iz vode,ali ih je naknadno patrola uhvatila i bili su streljani,dok je jedan mislim zakopan pokraj samoga štaba.

5.- Dali su hapšenici tučeni?

Poznato mi je da su tučeni civili osim ženskih i to trojica.

Drugo nemam šta da kažem nego su moje sve riječi u zapisnik tachno unesene.

Dovršeno 11.XI.1945.g.

Saslušao:
Vedriš Franjo v.r.

Saslušani:
Matić Stevo v.r.

Tačnost prepisa overava zamj.Opunom.OZ-e XIII.Ud.Divizije
kapetan:

Jedan/77